

В.П.ПОЛОВИНЧУК

**ВСЕ БУДЕ
ДОБРЕ**

В.П.ПОЛОВИНЧУК

ВСЕ БУДЕ ДОБРЕ

ОСТАННЯ РУІНА

Р О М А Н

Книга перша

ВІННИЦЯ - 2015

Половинчук В.П. Все буде добре. Остання руїна. Роман.
Книга перша. Вінниця: - 2015. – 101с.

Про вірне кохання та незвичайно болісне для простих людей сьогоднішньої України у черговому романі академіка В.П. Половинчука.

«Що трапилось з багатою, прекрасною і многолюдною країною? Хижацька злоба, підступна помста та широка відвага загуляли по хвилястих степах, по темних лісах та байраках, по кучерявих гайках, що ховали в зелені свої веселі хатини, по селах, які розкинулись вздовж синіх річок, по містах, обнесених мурами та вежами, загуляли, забенкетували, розливаючи навкруги червоне «пиво» й освітлюючи свої жахливі бенкети загравами страхітливих пожеж, звеселяючи свої бенкетування лементом розтерзаних жертв.

Довго боролась Україна, довго борсалась, як голубка, що заплуталась у сільці, й упала, змучена, стомлена, захлинувшись своєю кров'ю. І пощезло вируюче життя. Оголились вбрані квітами садки, підвелися з чорних румовищ сміття та попелу якісь почварені скелети-руїни, з жахом простягаючи до неба свої обгорілі уламки. Почорніли витоптані копитами килими нив та лугів, пожовтіла розкішна шовкова трава й поникла від туги та покрилась могильним саваном багатостраждальна рідна земля».

Михайло Старицький. Роман «Руїна»

1. Біженець з Донбасу

Степан прокинувся звично дуже рано. Він взагалі останніми тижнями погано спав. Сьогодні ніби виспався. У кімнаті поступово світліло. Та сонце ще до вікна не заглядало. І сутінки неохоче полишали оселю. Він лежав горілиць, розглядаючи велику

чорну муху, що почала повільно повзати по стелі. Так її вчора і не вигнав. Добре, що хоч комарів не було. На підвіконні стояла не допита пляшка кефіру і в пакеті половина батону, що залишилися після скромної вечері. У голові зразу знову повстало наболіле страшне питання: «Як так сталось, що йому, успішному металургу, прийшлося силоміць тікати з досить гарного рідного будинку, розташованого у одному з міст поблизу Донецька? Ще рік тому влада у Києві ніби міцно стояла на ногах. Хоч і ходили впевнені чутки про величезне розкрадання «родиною» державного майна та наругу над бізнесом. Країна готувалась до підпису Асоціації з Євросоюзом. Частина суспільства, особливо на Сході України, виступала проти. Та вся молодь рішуче підтримувала. Адаже це була хоч і далека, але певна перспектива впровадити європейські стандарти життя у державі, значно покращити добробут людей, вільно пересуватись по Європі і можливість там навчатись, працювати. Правда, Росія постійно намагалась тримати нас на короткому повідку, лякаючи: не вступите до Митного союзу і вам стане непереливки, на ваші товари накладемо великі мита, ціна на газ стане європейською. І раптом уряд з президентом, які довго наголошували на вигодах від Асоціації, відмовилися підписувати уже погоджені з Євросоюзом документи. За кілька днів до урочистої події! Зразу ж у Києві виник Майдан. Загинула Небесна Сотня. Росія захопила Крим. На Донбасі фактично почалась війна. Що буде далі?» Жити під постійними артилерійськими обстрілами в атмосфері щоденного панічного страху вони з дружиною уже не могли. Два снаряди розірвались у дворі. Літня кухня і кут даху були зруйновані. Газ майже місяць не подавали. На їх вулиці згоріло декілька садиб. Одного вечора після почутої недалеко автоматної черги до них зайшло двоє бойовиків. Давно не голені, у камуфляжній формі, з автоматами наготові. Перевірили паспорти, оглянули всі кімнати, двір та город. Попередили, щоб сторонніх до житла не пускали. Обличчя одного з них ніби було Степанові знайоме. Але де його бачив, не міг пригадати. Може на черговому мітингу, яких останніми місяцями у місті було багато. Під прапорами партії регіонів та Росії виступаючі закликали до відокремлення від «бандерівської» України, створення Новоросії та приєднання до «братнього» російського народу.

Лише декілька років тому на металургійному заводі нарешті почали застосовувати розроблений Степаном новий розкислювач при плавці сталі, над яким довго працював. Впровадження приносило значний економічний ефект. За наказом директора йому, начальнику технологічного бюро цеху електроплавки, виплатили велику грошову премію. Вони тоді купили щасливій дружині розкішну норкову шубу, молодшій дочці Мирославі, що тепер закінчувала третій курс Донецького національного університету, - дорогий смартфон. Старша дочка Марія викладала у школі математику, була одружена. Жила з чоловіком і малою внучкою окремо. Марії подарували золоту каблучку, а внучці Марині – омріяний нею мобільник. З премії Степан для заводських накрит у ресторані гарний стіл. Адже з усіма працював багато років. Стали ніби рідними. Зять Юрій був електриком на машинобудівному заводі. Коли у сімейному колі відзначали цю радісну подію, Степан сказав зятю, що той міг би перейти до них на металургійний завод. Адже зарплатня буде значно вищою. Та Юрій уже був на підпитку і віджартувався: «Ви, тату, приїхали на Донбас з під Житомира. Тому можете не зрозуміти. Хлопці з мене будуть сміятись, коли перейду під крило тестя. Мені добре й на машинобудівному. Маю найвищий шостий розряд. Нам з Марією на булку з маслом хватає. Поки партія регіонів керуватиме, ми, прості робітники, будемо завжди достойно працевлаштовані. Ахметов відновлює роботу підприємств, почав розширювати наш завод. Адже випускаємо вугільні комбайни для його шахт. Ахметовським тепловим електростанціям потрібно все більше вугілля. Недавно він став власником великої Ладизинської станції. Вона використовувала природний газ. Тепер перевели на вугілля. Адже російський газ з кожним роком дорожчає».

«Так, газ стає дорогим, - подумав тоді Степан. - У селі чотири роки тому до маминої хати нарешті його підвели. Мати від радості була на сьомому небі. А тепер - добре, що не розвалили грубку та піч. Прийдеться зимою палити дровами. Влітку у відпустку поїдемо до матусі. Мирослава все згадує, як купалась там у ставку, ходила до лісу по суниці та ласувала абрикосами і ранніми грушами «лимонками». Бабуся щоранку наливала їй кварту молока від кози. Колись у нас була корова, свині, гуси, качки. Батько давно помер. А одній матері і кози та кицьки з

собакою хватає». Йому згадалися натруджені материні руки, розові долоні з трохи розплющеними від важкої праці пальцями. Город тепер невеликий. Та старенькій ставало все важче з ним справлятися. скаржилась на шлунок. Стрибав тиск і постійно пила ліки. З Донбасу до неї не наїздишся. Все змушена робити сама.

«Влітку дров їй нарубаю. А то потім буде пиляти. Дружина Ліна хоче поїхати з Мирославою до Трускавця лікувати нирки. Звідти зайдуть у село. А я зразу – до матусі. Вона нас з минулого року виглядає. По мобільному багато не скажеш. От і наговоримось. Потрібно дах пофарбувати. Колись критий бляхою дах вважався найкращим. Та потрібно було вчасно бляху замінити шифером. Мати не дозволила. Тепер через кожних два-три роки фарбую. Полагоджу огорожу, піч для сушки чорносливу підмашу.

На ставок сходжу порибалити. А ще мати варить дуже смачний борщ зі свининою. Заправить борщ часником – не відірватись! Дружина каже, що свинина підвищує у крові холестерин. Тому у нас свинина на столі рідко. А я поки що про холестерин не думаю. У мої сорок дев'ять років почуваю себе добре. На завод їжджу велосипедом. Після роботи копаємось з дружиною та дітьми у тепличці, на грядках біля хати та у садочку. Приходиться весною і влітку багато поливати. Під час нашої відпустки Марія з Юрієм все доглянуть. Зять майже автоматизував систему поливу. На грядках крапельний полив під кожную рослинку. Головатий хлопець. Останніми роками поліз у політику. На виборах міського голови агітував за ахметівського висуванця. Я голосував за соціал-демократа. Саме вони керують у Європі. Але той, шкода, набрав найменше голосів».

Минулого року поїздка до матері у відпустку ледь не зірвалась. Під кінець першої зміни на електроплавильній дуговій печі потужністю сто тон сталі за одну плавку сталось замикання на електрокабелі. Автоматика подачу струму вимкнула. Але з якоїсь причини кабель загорівся. На пульті управління виникла пожежа. Разом з двома операторами-плавильниками у пультовій знаходився Степан, що спостерігав за плавкою. Оператори чомусь розгубились і мовчки кинулись до виходу. Почали горіти пластмасові корпуси приладів управління. Їдкий дим заповнив пультову. Степан задихався та діяв рішуче. Він встиг увімкнути піногасильну установку і упав на підлогу без пам'яті. Як йому розповіли потім у лікарні друзі, електропіч уже на третю добу працювала. А через два

тижні нашого героя перевели на авторитетну посаду заступника головного металурга заводу.

Степан розгублено думав, що робити. Дружина декілька раз ходила до старшої дочки, радилась з нею. Та сказала, що вони з чоловіком нікуди не поїдуть і надіються на приєднання до Росії. Там, мов, влада значно краще турбується про народ. Держава багата. Не те, що Україна постійно з протягнутою рукою просить коштів у Європи. А життя все погіршується. Металургійний завод через місяць після захоплення бойовиками Донецька майже не працює. Адже часто відключається електроенергія та подача газу. Людей відправили у вимушену відпустку без оплати. Багатьох взагалі звільнили з роботи. І Степан вирішив тимчасово переїхати до матері. Дуже шкода було влітку залишати город і садок, де все радувало зір, рясно буяло. У тепличці зеленіли пахучі огірки. Зібрали перші продовгуваті помідори. Уже достигли такі смачні абрикоси. Яблука «білий налив» виблискували через зелене листя на сонці. Прищеплена вторік груша пустила гарні пагони. Незабаром потрібно буде збирати чорну смородину. Та після того, як у напрямку Донецька з гуркотом промчала колона танків і критих зелених «Уралів», вони з дружиною вирішили залишити місто. Виїжджали своїм стареньким, але ще досить надійним «Жигулем» вранці так, щоб не привернути увагу сусідів. Ніби щось купити на базарі. З собою нічого, крім документів, банківських карточок та грошей, не взяли. Адже бойовики могли не випустити машину за межі області. Степан майже зі слізьми на очах замкнув вхідні двері, погладив велику гарну сріблясту ручку, яку недавно прикріпив замість старої, поправив на веранді лозу винограду, що звисала до підлоги. На ній уже наливались темно сині грона. Пригадав, що пагони цього смачного столового винограду дав йому начальник цеху. Спасибі йому. Гарний виноград. Ворота теж замкнув на замок. Запасні ключі у дочки були.

Повз Донецьк проїхали об'їзною дорогою. Добре, що бензину у машині було трохи більше пів бака і не прийшлося заправлятися. Спочатку просувались без затримок. На полях дозрівала висока золотиста пшениця, рясно круглими кошиками відцвітали соняшники, стіною стояла зелена кукурудза. На опорі електромережі побачили велике гніздо лелеки, у якому ще голенькі пташенята починали розправляти слабкі крила. Поряд стояла їх усміхнена мати і лагідно дзьобом не пускала за межі гнізда. Ніби

ніякої війни й не було. Та зустрічних машин дуже мало. На двох блок-постах на межі з Дніпропетровською областю їх таки зупинили. На першому просто перевірили документи. А ось на другому один з двох бородатих військових сказав, що за межі Донеччини виїзд без спеціальної перепустки заборонений. Тому прийшлося повернутись кілометрів з п'ять назад. Степан з'їхав на узбіччя до лісосмуги, знаючи з досвіду, що за «зеленкою» може бути паралельна дорога. Дійсно, за лісосмугою вона була. Польова ґрунтівка, трохи розбита. Та блок-пост на малій швидкості обминули. Лише у Дніпропетровській області полегшено зітхнули.

Мати зустріла їх зі слізьми на очах. Після перших поцілунків не знала, де посадити. Бігала по хаті, мов квочка біля курчат.

- Сину, що ж тепер буде?- сплеснула руками. - Такі страхіття показують по телевізору. Як ви проїхали через цих сепаратистів? Мирославо, тебе вони не зачіпали?

- Бабцю, а я з дому майже не виходила.

- Мамо, не хвилюйтесь, - старався заспокоїти син. – У Києві Майдан давно втихомирився і у нас уже виганяють цих бойовиків. Зі Славенська та Краматорська їх турнули. Вони ледве ноги встигли винести. А мільйонний Донецьк тим більш їм не віддадуть.

- Дай то Бог, сину, - уже спокійніше старенька. - Ліно, моя люба невістонько, допомагай накривати на стіл. Засмаж свіженьких яєць. Там у холодильнику бери сало та включай газову плиту. Так добре з газом. На кухні завжди чистенько. Кури почали гарно нестись. Декілька десятків яєць уже продала. Квочка висиділа дванадцять курчат. Мирославо, біжи, доню, подивись, чи не порпається вона часом у грядках на городі. Така бойова квочка! Кицьку й близько не підпускає. Та кобець все рівно одне курча вкрав. Так шкода! Вони уже величенькі.

«Під Славенськом величезні запаси сланцю, - згадав Степан. – Його можна безпосередньо під землею перетворювати на газ. Американська компанія «Шелл» володіє найсучаснішими технологіями з цього питання. Вона уже просвердлила там дві скважини. Росія дуже зацікавлена, щоб ми постійно були у газовій залежності від неї, щоб роботи по сланцевому газу на Україні припинились. Ось і опинився у Словенську російський полковник Гіркін зі своїми спецназівцями. «Шелл», звичайно, усі роботи там припинив. Будемо й далі сидіти на російській газовій трубі».

Він спав на матраці, що лежав прямо на підлозі. Приїхав до Вінниці вирішити питання поновлення Мирослави у своєму ж Донецькому національному університеті. Університет у спішному порядку залишив Донецьк і з частиною викладачів знайшов притулок саме у Вінниці в адміністративному корпусі ювелірного заводу «Кристал». Завод давно не працює. Степан уже двічі приїздив до університету. Та майже усі документи на студентів залишились у Донецьку. Залікова книжка була на руках Мирослави. Але останні заліки перед екзаменаційною сесією чомусь туди не виставили. Сесію не складала. Мирославин факультет сюди не переїхав. Тепер, сказали у приймальній комісії, потрібно було навідатись до захопленого бойовиками Донецька, щоб там заповнили залікову книжку. А то пропонували складати заліки по новому. Дружина разом з Мирославою були у матері в селі. Там і своя легкова машина. При дуже дорогому бензині їздив з Житомира маршруткою.

Повернутись того дня до матері не вийшло. Хотів назавтра піти на прийом до проректора з навчальної роботи, чи до ректора. Може вони вирішать питання з цими заліками. Зі знайомими домовились за невелику плату пожити на старій квартирі, яку ті тримали для дітей. Звідси забрали усі меблі. Навіть стола та стільців не було. Добре, що хоч на вікнах висіли портъери. Квартира була на першому поверсі і у вікна могли заглядати. Це Степана не бентежило. А дружина сказала, що потрібно тут хоч трохи навести лад і тоді вона з Мирославою сюди переїдуть. На банківській карточці ще були якісь кошти. Тому роботу, поки не вирішиться питання поновлення в університеті дочки, ще не шукав. Дружині у районному відділі освіти запропонували викладати українську мову в селі. Та вона, звичайно, хотіла влаштуватись у місті. Але вакансій викладача поки що тут не було.

Проректор, сказала секретарка, був дуже зайнятий. Збирав якусь нараду. Коли він вийшов на хвилину з кабінету, Степан наважився задати своє питання з приводу дочки.

- Зрозумійте, - поспішно переглянув залікову книжку проректор, - усі дані на студентів тепер тримають у комп'ютерах. А їх вивести не вдалось. Я вірю, що ваша дочка склала заліки, але потрібно, щоб про це були записи у заліковці. Заліки міг би прийняти завідувач кафедри. Але він і більшість викладачів цього факультету залишилось у Донецьку. Тому потрібно їхати туди.

Розумію, це дуже складно. Але іншого шляху не бачу. Раджу спочатку зателефонувати, а то можете даремно проїхатись. Телефони візьміть у секретаря.

Один мобільний телефон не відповідав, а по іншому заступник декана сказала, що Мирослава заліки склала. Та їй краще залишитись на навчання у Донецьку. Адже факультет до Вінниці не переїде. Мирославі прийдеться міняти спеціальність, за якою далі навчатись. Потрібно буде додатково складати деякі екзамени.

- Залишусь у Вінниці, - твердо вирішила Мирослава, - не хочу там постійно сидіти вдома і боятись, що в любую хвилину можуть почати стріляти гармати та до будинку зайдуть озброєні люди. А нову спеціальність я уже вибрала. Буду навчатись на біолога.

Вирішили до Донецька їхати автомашиною. Одного Степана дружина не пускала. Дуже хвилювалась за нього. Та ще хотіла забрати з свого будинку хоч частину найнеобхідніших речей. Насамперед теплий верхній одяг і взуття, постільну білизну. Вони ж приїхали до села у кінці липня в усьому літньому. А уже насувалась осінь.

Номерні знаки на машині донецькі. Тому по дорозі декілька раз ДАІ зупиняла, переглядали, що у багажнику. Та у зону антитерористичної операції АТО пропустили без перевірки. На останньому блок-посту, де з імпровізованого у бетонних блоках вікна виглядав кулемет, військові лише провели очима. До своєї вулиці, хоч не раз телефонували дочці і були впевнені, що все на місці, під'їжджали схвильовано. Ось і високі тополі біля сусіда. Навпроти за гарною огорожею садиба заступника директора заводу. Раптом Степан різко загальмував. Недалеко від своїх воріт на дорозі побачили свіжу воронку. Діаметром метрів два, майже правильної форми, з пологими стінками яма. Навколо куски чорного асфальту та кілька невеликих шматків світлого металу.

- Осколки! - приглушено наголосив Степан. – Казав тобі, що потрібно зразу заїхати до університету. А сюди навідатись увечері. Марія розповідала, що увечері та вночі не стріляють.

Надзвичайно вражена дружина нічого не відповіла. Мовчки вийшла з машини, відімкнула і розчинила ворота. Степан повільно обминув воронку і заїхав до двору, де у вічі зразу ж кинулась розвалена літня кухня. Він сам її збудував з силікатної білої цегли, наклав світло коричневою метало черепицею. Тепер дві стіни розвалились. Дах з великою дірою з'їхав на один бік до землі,

Двері з луткою та цеглини вони тоді зразу після вибуху прибрали і занесли до розвалини. Коли відбудують, невідомо. Та більше всього турбував зруйнований кут даху будинку. Вони із зятем зтягли його товстою поліетиленовою плівкою, яку закріпили гвіздками. Поки що тримається. Дощова вода до хати не протікає. Але до зими потрібно все відремонтувати. Прийдеться знайти кошти і просити зятя найняти якихось будівельників.

Вони ще на Житомирщині склали список, що будуть забирати. Тому швиденько все й завантажили до машини. У багажник і на задні сидіння ледве вмістилось. Дружина обійшла город. Огірки уже давно пожовкли. А помідори були гарно підв'язані і рясно червоніли. Яблука «білий налив» обпали і більша частина погнили. Виноград ще не достиг. Грона наливались славно. Смородину дочка обірвала. Дружина зібрала майже відро помідор і висипала за передні сидіння машини на підлогу. Була лише одинадцята година і вони вирішили їхати до Донецька. Знали, що заступниця декана буде сьогодні на роботі. Дочці не телефонували. Зять став членом якоїсь «Самооборони», якій вони інтуїтивно не довіряли. Адже це була нова структура, до якої схилялась і дочка Марія. Лишній дзвінок міг їй завадити по роботі. Адже батьки разом з молодшою дочкою були за єдину Україну.

Завжди веселий і привітний Донецьк раніше постійно зустрічав величезною кількістю висаджених вздовж вулиць троянд, потоками легкових авто, стукотом коліс та дзвінками трамваїв, яскраво розмальованими тролейбусами, різнокольоровими бігбордами, чисельними кіосками, кафе, ресторанчиками. Тепер трамваї і тролейбуси не ходили. Бігали якісь невиразні таксі та маршрутки. Більшість бігбордів пустувало. Лише на деяких красувались прапори так званої Донецької народної республіки ДНР та Росії. На вулицях час від часу зустрічались танки, бойові машини піхоти БМП та криті зелені ватажні автомобілі. Бачили декілька зруйнованих будинків з чорними отворами замість вікон і дверей. Один раз ніби почувся сигнал повітряної тривоги. Людей на вулицях було зовсім мало. У повітрі, їм здалось, витали невизначеність та страх.

Коридори в університеті були пусті. Студенти на канікулах. На вході вахтера не видно. Може відійшов. Поточного ремонту, який влітку завжди раніше робили, не відчувалось. Навіть фарбою не пахне. Підлога давно не мита. Біля кафедр зірвані портрети деяких

професорів. Видно, тих, хто переїхав до Вінниці. Залишилися лише вицвілі місця. Та на деканаті табличка висить. Заступниця декана, розкішна білява повногруда жіночка зустріла непривітно.

- Чому ви вирішили, що дочці буде краще навчатись у Вінниці? - майже зразу накинулась на них, - Туди переїхали викладачі, яким не продовжили трудову угоду. Їх мали звільнити. Професори в основному залишилась у Донецьку. Комп'ютери та лабораторне обладнання теж у нас. До Вінниці їх не віддамо. Дипломи будуть російського зразка. Адже ми стали філіалом знаменитого Московського університету. Раджу учитись у нас.

- Знаєте, снарядом зруйнувало наш будинок, - швидко зметикуював, що сказати Степан. - Побули трохи на квартирі. Платити дорого. На заводі зарплатні давно немає. А під Житомиром живе моя старенька мати. Тому вирішили переїхати до неї. Матір потрібно доглянути і дочка буде на очах. Ви ж знаєте: молодь зараз розпущена. Не дай Бог, з нею щось тут станеться.

- Так, моя дочка минулої осені одружилась, а уже розлучена, - це заступниця декана. - Зять став вимагати, щоб ми йому купили нову автомашину. Де ж взяти такі гроші! Добре, давайте заліковку, виставимо заліки. Та в канцелярії не забудьте поставити печатку.

Степан з дружиною подякували і зраділо пішли шукати канцелярію. А там було зачинено. На дверях записка: будуть завтра з дев'ятої години. Нічого робити. Прийшлося їм повертатись назад до свого будинку. На одному з перехресть вулиць Донецька довгенько простояли. Поперек під прапорами ДНР повільно проїхала довга танкова колона. Серед танків були БМП і криті вантажівки, що тягли гармати. А ще схожі на «Катюші» військові установки.

- Такі показують у фільмах про Другу світову війну, - тривожно провів їх поглядом Степан. - Це ж усе на озброєнні бойовиків! Звідки у них така сучасна важка зброя? Невже захопили у наших військових частинах? Та ніколи не чув, щоб в Донецькій області стояли танки і БМП. У нас тут лише внутрішні війська охороняють тюрми та колонії.

- Потрібно зателефонувати Марійці, щоб прийшла до нас, - коли поїхали далі, захвилювалась Ліна. - А то можемо й не побачитись з нею. По телефону каже, що все добре. Та чує моє серце, щось у них не так.

- Зараз з цими подіями у всіх щось не так, - розсудливо Степан.

- Не подобається мені, що зять пішов до «Самооборони». Це ж може бути напіввійськова організація. Працював би спокійно на своєму заводі. Вугільні комбайни вони на експорт не поставляли. Лише на донбаські шахти. Тому завод не повинен стояти, як наш. Може його бойовики примусили?

- Що будемо гадати. Марійка прийде і все розповість.

Ледь заїхали до двору, а тут і дочка з внучкою. Внучка зразу кинулась до бабусі.

- Ви уже повернулись додому? Нікуди більше не поїдете? – зраділа Маринка.

- Ти, люба, хочеш, щоб весь час бути з тобою. А як же там одна Мирослава житиме? – цілувала внучку Ліна. – Ти тут з мамою і батьком. В цьому році підеш до школи. Мирослава ж невідомо, чи нормально влаштується в університеті.

- Мамо, Мирославу там не приймають? – захвилювалась Марія.

- Та ніби приймають. Ось в заліковій книжці поставлять завтра печатку і поїдемо назад. А спеціальність їй прийдеться міняти. Якось воно буде. Як ви тут з Юрком?

- На заводі Юра попав під скорочення. Багато шахт тепер не працюють. Адже вугілля до України не відвантажується. Випуск вугільних комбайнів різко зменшили. Ось і пішов до цієї «Самооборони». Патрулюють вулицями, охороняють водоканал, трансформаторні підстанції, газові мережі. Майже не ночує вдома. Гроші трохи платять. А учителям до цього часу відпускні не перевели. Живемо з вашого городу.

- А школи будуть працювати? - забідкалась мати.

- Кажуть, що будуть. Лише за російськими програмами. Уже нас збирали. Готуємось до нового навчального року. Правда, класи не повні. Багато дітей з батьками виїхало до інших областей.

Вони зібрали городину, щось трохи повечеряли. Марія стала поспішати до себе.

- Незабаром комендантська година. Патруль може затримати, - виправдовувалась.

- Невже ввели комендантську годину? - недовірили батько.

- З двадцять другої до шостої ранку заборонено виходити на вулицю. Якщо дуже потрібно, комендатура видає перепустку.

- Мамочко, я хочу залишитись у бабусі, - попросила внучка.

- Може дійсно, хай переночує у нас, - з надією Ліна.

- Ні, мамо, ви будете вранці поспішати. А вона любить

довгенько поспати. Підемо, доню, до себе. Може тато прийшов.

Мати навантажила Марію городиною, просила частіше навідуватись до їхнього будинку, іноді заночувати. А то можуть все розікрасти. На прощання поцілувались. Маринка пригорнулася і міцно обняла бабусю.

- Коли ви ще приїдете? – заглядала у вічі.

- Ось військова колотнеча скоро закінчиться і приїдемо, - більше Марію, ніж внучку, заспокоїв Степан. – Це не повинно довго тривати.

- А у нашого татка я бачила наган, - похвалилась внучка. - Коли іде на роботу, він затикає його за пасок. Наказав мені до рук не брати. Я й не беру. Лише дивлюсь на нього. Страшний. Казав татко, що може стрельнути.

- Це не іграшка, доню, - Степан лагідно погладив внучку по головці. – Можна вбити людину. Ти краще й не дивись на нього.

- Добре, дідусю, - помахала на прощання рукою Маринка.

«Коли тепер побачимось? - не бажаючи сумувати дружину, лише подумав Степан. - Уже ввели комендантську годину. Он і зять носить наган. Бойовики будуть озброювати усіх співчуваючих. На блок-постах військові все перевіряють. Значить просто так скоро сюди не заїдеш. Потрібна буде перепустка. Звичайно, під виглядом цивільних можуть пересуватись розвідники. Контроль все більше посилюватиметься. Ця війна не скоро закінчиться. Адже армія, як уже сказали по телебаченню і навіть у Верховній Раді, розвалена. Бойовиків же підтримує Росія. Сучасні танки і БМП, які ми бачили у Донецьку, точно російські. А потрібно було б ще хоч раз до хати приїхати. Забрати старий невеликий холодильник, мікрохвильову піч, електросушарку, кухонний комбайн, пароварку. Якщо залишимо, то все знову прийдеється купувати».

- Ліно, давай уважно подивимось, що ще можна покласти до машини. Гарно поскладаємо. У нас же є багажник, що кріпиться на даху машини. Я його давно зняв. Зараз прикріплю і можна навантажити старий холодильник. В холодильник покладаємо ковдри, білизну, куртки, взуття. У машині місце звільниться.

Степан заїхав до гаража і вони ще довго вантажились. Перекладали, пересували, в коробках майже нічого не брали, а розсовували під сидіння, під ноги, в усі закутки машини. Старий «Жигуль-двійка», який ще був у гарному стані, міг багато вмістити.

Стомлені, вони лягли спати десь після півночі. Ліна положила голову на плече чоловікові.

- Любий, стільки всього залишаємо! Телевізор, нова газова плита, великий морозильник, недавно куплений меблевий куточок на кухні, килими. А сервант який гарний! Меду дві трилітрові банки, варення, консервацію. Ну, це забере Марія. А меблі? Може хай вони із зятем продадуть? Чи перебираються жити сюди?

- Хай живуть тут у нас. Садок, грядки, теплиця, свіже повітря. Для внучки багато місця. У нас і не так жарко, як там на асфальті. Потрібно було Марії про це сказати.

- Закрутилась. Не знала, за що хвататись. До цього часу думаю, чи взяли все найнеобхідніше. Завтра вранці зателефоную. Ще й на дорогу їжу не приготувала. Потрібно було зварити компот. Давай спати, щоб раніше прокинутись. Постав будильник на шосту годину. Ми ж на дев'яту повинні бути в університеті.

Марія з радістю погодилась пожити у них.

- У мене літня відпустка до кінця серпня. На роботу не ходжу. Дитячий садочок два місяці на ремонті. У нас, ви знаєте, двір невеликий. Дитині й немає де погратись. Кудись з нею піти погуляти зараз дуже небажано. Навіть небезпечно. Стріляти стали менше. Та все частіше у місті зустрічаються військові. Сусідка розповіла, як вчора біля гастроному розігнали людей, що чекали, коли привезуть хліб. Хліба так і не привезли. У гастрономі навіть круп немає, одні консервовані бички у баночках та газована вода. Виник стихійний мітинг. Людей зібралось зо дві сотні. Вимагали, щоб прийшов мер міста. А прислали військових з автоматами. Один з них вистрілив у повітря і люди розбіглися. Тому ми з Маринкою більше сидимо у чотирьох стінах.

- Доню, ми ж багато чого взяти з собою не можемо. Тут у коморі мішок борошна, більше пів мішка цукру, мед, варення, консервація. Бери все, що бачиш. Можна пекти хліб, пампушки, печиво. Вари варення, компоти, консервуй помідори. На грядках ростуть буряки, морква. Ми, напевне, не скоро сюди приїдемо. На один бензин тратимо більше двох тисяч гривень. А ще потрібно добре влаштувати Мирославу. Вона почувала себе ніби нормально у Донецьку в гуртожитку університету. А як буде тепер – невідомо. Нам сказали, що у Вінниці в навчальних закладах усі викладають українською мовою. Мирослава звикла російською. Тепер потрібно буде до цього пристосуватись. Та чи дадуть гуртожиток.

Поки що Донецький університет там на правах бідного родича. Ні своїх корпусів, ні гуртожитку. Викладачі не мають квартир. Міністерство і обласна влада обіцяють допомогти. Та їм не до цього. У центрі міста і на базарах волонтери офіційно збирають кошти, одяг, їжу учасникам АТО. Обласна адміністрація постійно відправляє туди гуманітарні вантажі. На багатьох щитах, що огорожують будівельні об'єкти, часом прямо на стінах будинків чорними літерами написано «Правий сектор», вивішені портрети загиблих з Небесної сотні. Про них ведуть передачі по місцевому радіо, телебаченню. Їх іменами почали називати вулиці.

- Мамо, а у нас людей лякають «бандерівцями». Виступав по радіо мер і сказав, що коли не будемо захищатись, то прийдуть добровольці з «Правого сектора» і почнуть розправлятися з тими, хто голосував на виборах за партію регіонів. Люди дуже налякані, налаштовані надзвичайно вороже. Тому багато чоловіків пішли воювати проти київської влади. ДНР їм платить певні кошти. Боюсь, що і мій Юра візьме до рук автомат. Підприємства зупиняються. Люди без роботи, пенсіонери не отримують виплати. Як далі будемо жити?

- Доню, може поїдеш з нами до бабуні? Звільнимо трохи заднє сидіння. Все одно всього не заберемо. Маринку на руки і увечері будемо там. Надіюсь, що війна до Житомира не дійде.

- Ні, мамо, я повинна бути з чоловіком! Куди голка – туди й нитка. Так каже бабуня. Он люди говорять, що Росія нам уже допомагає. Вони забрали Крим, і нас заберуть від «бандерівців» під своє крило. Незабаром все повинно налаштуватись.

Мати розуміла дочку. Вона сама так поступила б, якби Степан залишався тут. Та чоловік уже не раз старався її переконати, що тепер на Донбасі українська влада не скоро наведе лад. Проведений у Донецькій та Луганській областях фактично під егідою партії регіонів так званий референдум показав, що більшість задуреного населення хоче приєднання до Росії. Проросійськи налаштована партія регіонів, що шляхом фальсифікацій прийшла до влади і розкрадала країну, та лідери якої ставили золоті унітази в своїх особняках, зазнала нищівної політичної поразки. Тепер вона відверто стала на бік «старшого брата», практично відцуралась від українського народу і фінансує сепаратистів-бойовиків, основну масу яких складають шахтарі закритих шахт та робітники непрацюючих підприємств.

Коли виїхали за ворота, Ліна, ніби прощаючись, оглянулась назад ще раз. Пригадала, з якою радістю отримали тут ділянку під будівництво. Адже жили в однокімнатній квартирі. Підросла Марія і ставало тісно. Степан з листом від заводу декілька раз ходив до міськвиконкому і нарешті одержав давноочікуване рішення міськради. Завод працював на повну потужність. Заробітна платня у Степана була досить висока і банк дав у кредит кошти. Найняті робітники будинок збудували досить швидко. Потім поступово стали там обживатись. Радість приносило кожне посаджене нове дерево, кожен кущик, чи квітка. Он одних роз скільки! Прошло стільки років, та до цього часу пам'ятає, як вперше ласували своїми черешнями, як почали родити груші-бери. З винограду щороку мали свій смачний виноградно-яблуневий сік та вино. Майже зразу поставили їй невелику теплицю. Завжди були свої ранні огірки та помідори. Обмінювались з сусідами насінням і сортами, радились, як краще їх вирощувати. Працювали після роботи та у вихідні. Роботи багато, але вона була в радість. Привчали до праці дітей. Марійка ще змалку відповідала за полуниці і смородину. Коли підросла Мирослава, за нею закріпили малину та агрус. Кожна з гордістю показувала батькам, як у неї все гарно оброблено. Особливо старалась, дивлячись на сестру, меншенька Мирослава. На її ділянках не було жодного бур'янцю, посапано, підгорнуто, підв'язано. Навіть навчилась вчасно підрізати та проріджувати рослини. Дуже пишалась, коли батьки хвалили її за працьовитість. Коли Марійка пішла до школи, Мирослава не відставала від неї, поки не навчилась у чотири роки читати. А на комп'ютері працювала ще дошкільнятком. Марія, як і мати, закінчила педагогічний інститут, працювала вчителькою. А Мирослава одержала в школі золоту медаль і навчалась у Донецькому національному університеті. Екзамени складала на «відмінно», одержувала підвищену стипендію.. Діти були гордістю батьків. Весь час на очах. І ось тепер Марія залишається у так званій ДНР. А що буде з навчанням Мирослави, невідомо. Може й у Донецьку через декілька місяців все владнається. Але Степан непохитний. Не хоче жити під бандитською владою.

- Не маю їм віри! – казав чоловік. - Обманом тут прийшли до влади і далі будуть дурити людей. Ахметов обіцяв провести переговори з Києвом. Адже він депутат Верховної Ради і може дійти до самого президента. Побоявся, чи не захотів їхати до

столиці. Звик, що не він, а його завжди просять. Зараз відсиджується в Лондоні у своєму маєтку. На його підприємствах і компаніях працювало чотириста тисяч людей. Він же власник і нашого металургійного заводу, який простоює. Де тепер людям шукати роботу? Хто про них подбає? Українська влада оголосила, що в окупованих районах нічого зробити не в змозі. Навіть надіслані з Києва пенсії та виплати бюджетникам не доходять до людей, розкрадаються бойовиками. Будемо облаштовуватись у Житомирі, чи Вінниці. Знайдемо там якусь роботу. Хоч про мати матиму змоги подбати.

У заліковці печатку зразу ж поставили і вони попрямували назад. Бензин на заправках давно став значно дорожчим. Та слава Богу, що хоч був.

- Основною автомобільною дорогою не поїдемо, - розсудив Степан, - Там скрізь, ми бачили, блок-пости сепаратистів і українських військ. Можуть не пропустити. Адже ніякої перепустки не маємо. Звертатись за нею до бойовиків – це відмовитись від їх влади і накликати на себе біду. Будемо добиратись через Мар'янку, Курахово. Переїдемо у Дніпропетровську область. А там уже легше.

Та у дніпропетровській Гаврилівці інспектори ДАІ документи все ж перевірили. У багажнику не дуже рились. Було видно, що люди вивозять найнеобхідніше майно із зони бойових дій.

До матері приїхали пізно вночі. Вона не спала.

- Марію з внучкою не взяли? - запитала зразу ж.

- Дочка вирішила залишитись з чоловіком, - похмуро невістка.

– Навіть вашу приказку згадала: «Куди голка – туди й нитка». А у Юри там робота, - не розповсюджувалась особливо Ліна.

- Так, доню, воно й повинно бути. Самотнього чоловіка якась молодиця може швидко спокусити. А там дійсно ще стріляють? По радіо сказали, що стало значно тихіше.

- У нас, коли ми були, не стріляли. У Луганську погано. Там розбомбили медичний університет. Він переїхав до Ужгорода. Як студенти будуть туди переводитись і навчатись, не розумію. Там же одна західно українська мова. У Вінниці добра частина населення розмовляє російською. Мирославі буде легше. Ось привезли заліковку і завтра Степан поїде просити, щоб зарахували на четвертий курс. Адже сказали, що можуть повторно залишити на третьому. Та потрібно ще додатково скласти три екзамени.

- А Мирослава не байдикує. Майже весь час за книжками. Ходить до сільської бібліотеки працювати на комп'ютері. Каже, що там є потрібний їй Інтернет. Мені по господарству теж допомагає. На грядках прополола бур'ян, порізала на сушню падалишні яблука, по воду до криниці ходить. Старанну ви дочку виховали, відповідальну. Дякую за таку гарну внучку. Сусідські дівчата вчора запрошували на дискотеку, то не пішла. Сказала, що потрібно готуватися до екзаменів.

Опівночі, коли перестало грати провідникове радіо, яке у хаті було постійно ввімкнене, хтось висвистував біля подвір'я.

«До мене уже, слава Богу, сто років ніхто не висвистує, а то могла б від хвилювання й не заснути, - подумала з посмішкою старенька. - Невже у Мирослави завівся якийсь кавалер? Ніби ніхто з хлопців до двору за цей час не заходив. Та й Мирослава бігала лише до бібліотеки. Видно там і сподобалась комусь. У молодих зараз це швидко. Як згадаю, коли до мене покійний Петро став залицятися, то до цього часу серце починає тіпати. Прийшов він чубатий з армії, ще військової форми не зняв, Такий статний та гарний. Очей не відірвати! І на танцях біля клубу запросив на польку. Я тоді була дуже моторна. Ніби Петро мене вів у танку, та поки він раз повернеться, я встигала навколо нього двічі обкрутитись. Бачу: він починає хапати ротом повітря, мов витягнута з води риба, стомлюється. Адже курих міцну «Приму». Але не здається. Я стала крутити його на два боки. Під кінець танцю він ледве переставляв ноги, став зовсім як мокра курка. Через танець був вальс і він знову мене запросив. Тут ми танцювали значно повільніше. Хоч і у вальсі можна добре покрутитись. Та я його пожаліла. З того вечора і почали зустрічатись в основному біля клубу на танцях. Я після семи класів працювала в колгоспі у польовій бригаді. Роботи хватало до осені. Доки не викопаємо буряки. А ще й свій город тридцять соток потрібно обробити. Вирощували все: картоплю, моркву, червоні буряки, помідори, огірки, капусту, навіть мак, який ніхто, як тепер, не вважав за наркотики. На зароблені у колгоспі гроші не дуже розженешся. Возили продавати картоплю до Херсону, Миколаєва, Одеси. Петро працював трактористом. Теж стомлювався. В суботу увечері свисне від криниці. Подивлюсь на матусю. Вона з усмішкою махне рукою. Я й біжу до свого Петра. Вперше поцілувались десь через пів року. Коли з ним побрались, стало жити трохи легше. Та захотіли будувати свою хату. Знову

скрута. Родичі, сусіди допомогли і побудувались. Потім прийшла до нас велика радість. Народився Степан! Така гордість за нього. Вивчився на металурга. Це ж треба працювати біля розплавленого заліза! Небезпечно і дуже відповідально. Не плугом орати! Як розповім сусідам, ті за голову хапаються. У селі ж ніхто не бачив розплавленого заліза. Була у них на Донбасі всього один раз. На завод, звичайно, не просилась. Та здаля бачила, як з високих труб валить чорний дим. Думала, що люди забруднюються від такого диму. Але по місту ходять чисті, веселі. Невістка працює вчителькою. Теж дуже шанована робота. А Петро поїхати так і не зібрався. З ранньої весни до осені у полі. Взимку робив ремонт тракторів. Зима була дуже морозна. Десь простиг до запалення легенів і через тиждень помер. Степан з невісткою були на похоронах. Усі витрати син взяв на себе. На сорок днів вони не приїхали. А на рік були. Купили мені мобільника і часто телефонують. У відпусту приїжджають. Уже правнучку маю. А Петра свого щодня згадую, раджусь з ним. Ось свиснув хтось і ніби мене викликає на танці».

У Вінниці сказали, що Мирославу приймуть на четвертий курс, якщо складе екзамени до десятого вересня. А так залишать на третьому. Та рішення про виплату стипендії студентам переселенцям з Донбасу міністерство не прийняло. Коли Мирослава склала усі три екзамени на «добре», Степан ходив до ректора. Розповідав, що вони з дружиною кілька місяців без роботи, наймати квартиру у Вінниці немає за що. Тому просив, щоб дочці у порядку виключення призначили стипендію. Але ректор лише розводив руками. Сказав, що усі чекають рішення міністерства і КРУ при перевірці його накаже. Так Мирослава залишилась без стипендії. Добре, що хоч надали гуртожиток. Платити мало і близько від університету.

Степана з Ліною знайомий зареєстрував у своїй квартирі. Вони стали на облік у центрі зайнятості і почали одержувати якісь невеликі кошти. Ці виплати були мізерними порівняно із зарплатнею, яку мали на Донбасі. До того ж розуміли, що у квартирі, яка продається, вони довго не проживуть. Тому шукали роботу і хотіли купити хоч якусь дешеву квартиру, чи хатину. Навіть при відчутному безробітті робота ніби знаходилась. Але коли узнавали, що це переселенець з Донбасу, співчували та відмовляли. Посади з офіційним оформленням були, як правило,

зайняті. А на роботу, де зарплатня виплачувалась неофіційно, їх боялись брати. Були випадки, коли переселенці, невдоволені зарплатнею, заявляли про такі роботи податковій інспекції.

Якось Ліна сказала, що потрібно було б ще хоч раз поїхати на Донбас і забрати деякі речі та консервацію.

- Ми навіть праски не взяли. Потрібна наша соковижималка, пароварка, електросушарка для фруктів. Що, будемо знову купувати? У Марії своєї консервації багато. І нову робить. Наша ж стоїть, старіє. Наступного року огірки, помідори, перець, кабачки будуть уже несмачні. Ще там різні каструлі, ножі. Материне тут все старе. А наші каструлі з нержавійки такі гарні. Поїдемо разом, адже ти можеш не все взяти.

- Ні, я поїду сам. Ти склади список. Ми уже двічі їздили практично через ті ж самі блок-пости. Подумають, що возимо контрабанду. Перетрусять всю машину. І перепустку на одного легше одержати.

До зони АТО пропустили після декількох невеликих перевірок. Адже у паспорті реєстрація місцева, машина порожня. З обох боків від лінії розмежування по узбіччях доріг зустрічаються спалені і розбиті вантажні і легкові машини, зрідка підбиті танки, бронетранспортери. Тут проходили бої. Донецьк обминув окружною дорогою З великою тривогою наближався до свого будинку. У сусіда побачив зруйновану вибухом огорожу з цегли. Зупинився, зайшов до двору. Собаки не було видно.

- Антоне, ти вдома! – гукнув голосно.

- А де ж мені бути? - вийшов на поріг сусід. – Завод не працює. Іншої роботи поки що немає. А вас з Ліною щось не видно. Бачив, дочка з внучкою приходять, в городі пораються, сік з яблук робили, груші рвали.

- Ми ж терміново виїхали до моєї матері під Житомир. Мати одна, хворіє. Родичів більше немає. От і вирішили тимчасово доглянути стареньку. А огорожу у тебе давно зруйнували?

- З тиждень тому. Бандерівські українці гатили з далекобійних гармат. Щоб їх трасця гатило! Ми хочемо жити самостійно, не віддавати усі прибутки до Києва. Так ні! Без наших прибутків їм каюк! От і стріляють. Кажуть, там в основному «Правий сектор». А ти хату не ремонтуєш?

- Накрили із зятем кут даху товстою плівкою. Був дощ – не протікає. Осінню повернусь і відремонтую. Собаки твого не видно.

- Так від осколка загинув. Добрий був пес. Ще не старий. Тепер навіть не знаю, чи заводити нового. А ти надовго приїхав? Що там кажуть люди у Житомирі?

- На пару днів. Заберу дещо з найнеобхідніших речей. А люди, як і у нас, дуже занепокоєні війною. Безробіття. Іде мобілізація до армії. З села загинув молодий хлопець.

- наших багато мобілізували до війська ДНР. Теж гинуть хлопці. Пішли брат на брата. Так, читав, було після смерті Богдана Хмельницького, коли довго між собою воювали Слобожанщина і Правобережна Україна. Кожна сторона вибирала свого гетьмана. Стільки народу загинуло! Цей період відомий в історії України як «Руїна». Лише гетьман Іван Мазепа навів лад. Та не захотів бути з Москвою. Історія повторюється через три з половиною століття. Швидше б закінчилась ця колотнеча!

- Так, пани б'ються, а у підлеглих чуби тріщать. Кажуть, тут російських військових уже багато. Важку техніку поставляють, боєприпаси, бензин, солярку.

- Без братньої російської допомоги нас би давно задушили. На Донбасі, як он у Криму, військових частин не було. На Путіна народ молиться! Патріарх Кирило благословив його на захист від НАТО. А то прийдуть німці з американцями і станемо рабами. Ніби в українській армії уже давно американські інструктори.

- У Житомирі про це не чути. Та на Бердичівському полігоні постійно ідуть якісь навчання, ганяють танки. Житомирський танкоремонтний завод працює у дві зміни.

- Хіба може бідна Україна з розваленою армією протистояти потужній Росії? Ні, Донбас переможе і створить Новоросію! – впевнено наголосив Антін.

Степан не став заперечувати, зрозумівши, що російська пропаганда, про яку уже говорять як про інформаційну війну, зробила свою чорну справу. Люди ще довго будуть задурманені. Але був впевнений: це остання руїна у багатостраждальній Україні. Примкнемо до Євросоюзу і з часом станемо такими ж заможними.

З перепусткою на зворотній шлях допоміг зять Юрій. Він служив у міській комендатурі і агітував Степана залишитись. Мов, незабаром відновить роботу металургійний завод. Сказав, що уже складені списки тих, хто виїхав з Донбасу. Та Степан послався на хвору мати. Дочка Марія допомогла все швидко зібрати і

наступного дня Степан попрямував до Житомира. На одному з блок-постів хотіли забрати соковижималку. Степан всунув бойовику в руку двісті гривень і той відстав.

Їх знайомий у Вінниці Дмитро ще рік тому мав свій бізнес з виготовлення різноманітних спецій та макаронів. Орендували приміщення їдальні великого машинобудівного заводу, що давно не працював. Дві бригади по десять працівників були зайняті у дві зміни. Мали великі замовлення від торгових закладів. Навіть потужна торгова фірма «Сільпо» замовляла. Контракт був підписаний на роки вперед. Бізнес приносив хоч і не дуже великий, але надійний прибуток. І зарплатня у працівників була пристойною.

- А зараз податкова інспекція викачує гроші, де тільки може, - розповідав за столом Дмитро. - Підключаються міліція та СБУ. Кажуть: необхідні величезні кошти на війну. Офіційно працювати практично не можна. Уряд прийняв рішення перевіряти фірми не частіше раз на рік і попередньо попереджати про перевірки. Та вони приходять щомісяця. Потрібно давати великі хабарі. Платити немає звідки. Долар підскочив у два рази! Купувати деякі інгредієнти в Польщі та Румунії не маємо змоги. Росія оголосила торговельну війну. Білорусія зменшила попит. Асоціацію з Євросоюзом схвалила поки що лише половина країн Європи. Бізнес здох! – продовжував захмелілий від третьої чарки Дмитро.

- А ти не пробував розвозити свій товар по райцентрах, великих селах? – пробував якось зарадити Степан. - Макарони та спеції скрізь потрібні. Он хліб до Вінниці привозять з інших областей. Навіть з Тернополя та Львова. І він залишається ще свіжим

- Раніше з районів самі за товаром приїжджали. Для того, щоб розвозити, потрібно мати, чи наймати автомобілі, залучати торгових представників. Це великі додаткові витрати. Я прораховував з головним бухгалтером. Не потягнули б.

- Тоді потрібно шукати інший бізнес, - розсудливо Степан. – Не сидіти, склавши руки. Під лежачий камінь вода не тече.

- Шукали і знайшли! Один з моїх бригадирів добре розуміється у деревообробці. Ми купили пилораму, на тому ж заводі орендуємо цех. Лісу у нас навколо Вінниці хватає. І тепер поставляємо будівельникам різний брус, дошки, паркет, деякі готові вироби. Зараз маємо замовлення на декілька десятків бесідок на бази відпочинку. Майже усі старі робітники залишились. Найняли двох

водіїв зі своїми вантажними автомобілями. Робота без пилу! Пилорама уже окупилась, йде прибуток. Думав тобі запропонувати у себе роботу. Але ж ти металург.

- Так. У деревообробці я профан. Буду роботу шукати по металу. Адже пів життя цим займаюсь.

- Знаєш, - після четвертої чарки згадав Дмитро, - мій однокласник закінчив політехнічний і працює у якійсь фірмі з експертизи конструкційних матеріалів. Зараз йому зателефоную.

Родич переговорив по мобільному і сказав, що Степан може підійти до фірми «Імет» завтра зранку.

Так Степан, можна сказати, зовсім випадково потрапив на посаду експерта до відділу, що опрацьовував експертні висновки з якості та хімічного складу різноманітного металевого прокату, металевих виробів і конструкцій. Відділом керував доктор технічних наук, ще досить молодий на вигляд Павло Іванович. Він працював професором у політехнічному університеті. Навантаження у нього там було на пів ставки, одна-дві пари занять через день. В «Іметі» ж роботи хватало. Хоч йшла війна, та деякі підприємства і фірми працювали. Нарощував потужності оліє-жировий комбінат, що виробляв олії значно більше, ніж раніше; виготовляв різні вироби інструментальний завод; будівельники розгорнули роботи у величезному житловому комплексі «Набережний квартал»; своєю чергою йшло індивідуальне будівництво. Різного металу та металевих конструкцій використовувалось досить багато. Павло Іванович швидко оцінив великий практичний досвід роботи Степана, який потрапив у свою стихію. Майже всі металеві профілі та хімічний склад марок різноманітних сталей він знав напам'ять. Приходилось щодня бувати на металобазі, через яку до Вінниці потрапляло більшість металу. Там зразу зрозуміли, що нового експерта не проведеш. На будівельних майданчиках потрібно було оцінювати вірність вибраних профілів прокату, якість металевих конструкцій, брати проби для аналізу хімічного складу різних сплавів. Прийшлося вивчити і алюмінієві прокати та сплави. Рідко, але траплялись вироби з інших кольорових сплавів. Жодного разу висновки нашого металурга не були опротестовані. Через два місяці Степана перевели на посаду старшого експерта, до думки якого прислухались і поважали.

Одного дня його запросив до свого кабінету Павло Іванович.

- До нас звернулась фірма «Вінком» з проханням з'ясувати,

який максимальний процент золота може бути розчинений у червоній ртуті. Вони виготовляють коронки із золота і при цьому у технологічному процесі використовують червону ртуть. Ніби коронки виходять значно дешевшими. Я їм не відмовив, хоч ми такими експертизами й не займаємось. Та їм більше немає до кого звернутись. Проконсультуйтеся, будь ласка, на заводах. Адже лабораторії на деяких підприємствах працюють. Підійдіть на кафедру хімії політехнічного університету до професора Дмитрука. Він може допомогти. А ще покопайтесь в Інтернеті. Там все є. Робота не термінова. Та прошу на протязі двох тижнів виконати. «Вінком» обіцяє гарно оплатити. Щоб не ходили у колективі різні чутки, не розповідайте нікому про цю експертизу.

- Угоду з ними підписали? – підсвідомо поцікавився Степан.

- Питання роботи з дорогоцінними металами завжди були дуже делікатні. Потрібна щоквартальна звітність до Міністерства фінансів, значно зростає величина податків. Фірма просить договір не укладати. Це буде наша консультація на взаємовигідних умовах. Вони обіцяють оплатити експерту та поставити у нашому приміщенні чотири пластикові вікна. Впевнений, ця авторитетна у місті фірма коштів не шкодуватиме.

Степан зателефонував до професора Дмитрука, попросив проконсультувати з одного питання і той пообіцяв завтра вранці прийняти експерта у себе.

Секретарка кафедри зразу ж провела Степана до кабінету професора. За столом сиділа привітна людина середнього віку. Ще не зовсім лисий, у простій кольоровій футболці професор простяг руку і сильно потис Степанову правицю.

- Василь Григорович! – відрекомендувався. - Сідайте, будь ласка. Як там Павло Іванович? Давненько його не бачив. Коли він був завідувачем кафедри металознавства, на вчених радах та ректоратах завжди поряд сиділи. А зараз і телефонує рідко.

- Роботи багато, - знайшов ся що сказати Степан. - Іде війна і на деяких підприємствах ситуація пожвавішала. Ви ж із преси знаєте, має замовлення механічний завод. Заводи «Маяк» та «Аналог» стали виробляти якісь прилади. На колишній території пивзаводу відновилось заморожене будівництво. Метал скрізь потрібен. У нас навіть збільшилась кількість експертів.

- Війна – це дуже сумна тема. Наш зав кафедри опору матеріа-

лів росіянин Секлюков у знак протесту недавно навіть виїхав до Новосибірську. Очолював кафедру майже двадцять років. А тепер не хоче працювати на Україну. То яке у вас питання?

- До нас звернулась фірма «Вінком» з проханням чітко в'яснити, яку максимальну кількість золота розчиняє червона ртуть. Ми цими питаннями ніколи не займались і просимо вашої допомоги. Вони застосовують червону ртуть при виготовлення золотих коронок на зуби.

- Ми із золотом теж ніколи не працювали. Зараз запитаємо у доцента Зеленої, якщо вона не на заняттях.

Зеленої ні на кафедрі, ні на заняттях не було. Її мобільний телефон не відповідав.

- Зателефонуйте, будь ласка, мені завтра зранку, - запевнив Василь Григорович. - Я в'ясню у своїх викладачів і вам скажу. Хтось з них повинен знати.

На завтра з'ясувалось, що у політехнічному жоден хімік з цього питання не міг допомогти. Степан два дні шукав відповідь у Інтернеті. Там на сайтах давались зовсім різні з великими розбіжностями значення розчинності золота.

«Я теж колись мав відношення до загальної хімії, - задумався Степан. – Детально вивчав фізико-хімію металургійних процесів. Навіть у марках сталей незначні розбіжності складу хімічних елементів. А тут же розчинність одного з найдорожчих металів, золота. Чому такі великі розбіжності? Коли не хотіли впроваджувати новий розкислювач при плавці сталі, то я зіштовхнувся з тим, що зокрема алюмінію на розкислення потрібно 0,3-1,5% від маси сталі. На заводі нормували 1,5%. Фактично використовували не більше 0,5-0,6%. Залишки алюмінію розкрадали і продавали. Це величезні кошти. Можливо, із золотом те ж саме? Як і у кого в'яснити? Медичні лабораторії золотом не цікавляться. Приладобудівні заводи, де використовувалися у невеликих кількостях дорогоцінні метали срібло, золото і платина, у Вінниці давно не працюють. Зупинився і завод ювелірних виробів «Кристал». Піду по інших підприємствах».

На оліє-жировому комбінаті лабораторія з металами справи не мала. Інструментальний завод, що почав випускати значно більше виробів, мав невеличку лабораторію, де працювало троє пенсіонерів. Вони добре знали інструментальні сталі та хімічні

склади розчинів для термообробки різноманітного інструменту. На «Маяку» лише розвели руками.

Підходив до кінця другий тиждень пошуків. Степан почав нервувати: «Невже не виконаю це завдання? Такого у мене ще тут не було. Що скаже Павло Іванович? У нас з ним гарні відносини. Але не виконати роботу – це втратити авторитет фахівця. До кого ще можна звернутись?»

І тут він згадав розмову на металобазі про механічний завод, який використовував багато різноманітного металу. Від простих конструкційних звичайної якості та нержавіючих сталей, до алюмінієвого прокату, ливарних алюмінієвих сплавів, міді, латуні, бронзи. Там був великий ливарний цех і без хімічних аналізів, Степан розумів, не обходились. Лабораторія на механічному працювала. Та золотом ніколи не цікавились.

- Ніби колись про золото і ртуть розповідав колишній наш начальник Володимир Михайлович, - раптом згадала одна лаборантка. - Він давно на пенсії. Живе тут неподалік. Зверніться до нього.

Володимир Михайлович, на якого у дворі багатопверхового будинку вказали дві привітні старенькі жіночки, сидів на лавочці і курих трубку. Сивий дідуган з обвислими вусами опирався на паличку і про щось думав із заплученими очима. Степан привітався, вибачився і коротко розповів про свої невдалі пошуки. Дідуган уважно подивився на нього.

- У вас є посвідчення експерта? - засвітились запитливо його вицвілі карі очі.

- Звичайно, ми без посвідчення не ходимо, - Степан простяг корочки. - Робота відповідальна. Просто так на об'єкт не пустять.

Володимир Михайлович уважно прочитав посвідчення і сумно похитав головою.

- Мені вас жаль. Ви ще молода людина, а вас втягнули у надзвичайно кримінальну історію. Золото через кордон не пропустять. Тому його розчиняють у червоній ртуті, щоб вивезти в іншу країну. Так євреї вивозили колись золото до Ізраїлю, США. Це дуже небезпечна контрабанда, про яку на таможах старіші працівники знають. До десяти років можна провести за ґратами. Не втягуйте у цю історію ні мене, ні вашого начальника. Просто скажете, що відповіді не знайшли.

- Не знаю, як вам і дякувати! – у Степана затерпла душа.

Він пішов до магазину і приніс Володимиру Михайловичу пляшку гарного коньяку та коробку дорогих цукерок. Дідок тепло подякував і просив при потребі звертатись.

- У нас на заводі були випадки крадіжок прокату дорогих нержавіючих сталей та фосфористої міді. Замість нікелево-титанової нержавійки X17N18T8 на виробі ставили значно дешевшу X16N8. Один майстер навіть усі водопровідні труби холодної і гарячої води у квартирі поміняв на нержавіючі. За допомогою нашої лабораторії його схопили за руку, судили, - похвалився старий хімік.

«Невже хотіли мене підставити? - продовжував хвилюватись Степан. - Дійсно міг потрапити за ґрати. Павлу Івановичу нічого розповідати не стану. Золотом ніхто у місті не займається. Лише скажу про знайдене в Інтернеті. Потрібно уважно аналізувати кожне завдання. Адже й на будівництві бувають аварії».

На цьому сумна історія із золотом не закінчилась. Через декілька днів Степану зателефонували по міському телефону.

- Вас, як одного з кращих експертів по металу, турбують з обласного управління Служби безпеки України, - пролунав у трубці ввічливий спокійний чоловічий голос. - Нам потрібно з вами порадитись. Зайдіть, будь ласка, сьогодні на Грушевського, будинок номер один в кінці робочого дня до старшого оперуповноваженого Діденка. Перепустка буде замовлена.

Степан жодної провини за собою не відчував. Тому прийшов до СБУ майже спокійний. Але, як кажуть, нутром відчував, що якби була проста консультація, то цей Діденко сам до нього прийшов би. Може щось пов'язане з секретними виробами? СБУ знаходилося біля гарного Центрального парку міста. До парку йшли люди, щоб відпочити після робочого дня, просто прогулятись. Уже був кінець жовтня. Опале з дерев мальовниче листя шелестіло під ногами. По боках широкої алеї ще зеленіли листом відцвілі троянди. Перед будівлею літнього театру малеча щось малювала на асфальті крейдою. Від атракціонного містечка чулися веселі голоси дітей. Повільно крутилось з люльками величезне колесо довколишнього огляду. У центрі працював великий фонтан. А біля входу чоловік років сімдесяти грав на баяні. Він був одягнений у старий сірий піджак, на лівому боці якого над нагрудною кишенькою красувались різнокольорові смужки орденських планок. Перед ним лежав кашкет. Грав він старі

танцювальні мелодії і пісні. Вальси, танго, фокстроти. Грав не дуже вдало. Та у кашкеті виднілась купка грошей.

За високими двостворчатими вхідними дверми СБУ з обох боків за столами з настільними лампами сиділо по лейтенанту. Коли Степан назвав своє прізвище, один з офіцерів, на широкому військовому паску якого висіла кобура з револьвером, провів його на другий поверх. По обидва боки вузького довгого коридору височіли темно коричневі двері без всяких табличок. Лише номери. Лейтенант відчинив двері за номером вісім і пропустив Степана вперед. У невеликому кабінеті з одним вікном за простим канцелярським одностумбовим столом сидів худий білявий чоловік років сорока. Перед столом два стільці і більше жодних меблів. Стіни голі. На столі лежала синя папка та попільниця з декількома недопалками цигарок.

- Я старший оперуповноважений майор Дмитрук, - назвав себе чоловік і запросив рукою сісти. - Наша розмова на папері, чи магнітофоні не фіксується. Тому, прошу вас, не хвилюйтесь і почувайте себе вільно. Розкажіть, будь ласка, про роботу у експертній фірмі «Імет».

- Я там працюю всього два місяці, - почав Степан. – Тому усіх тонкощів не знаю. Що стосується мене особисто, то я проводжу експертизи в основному прокату та виробів зі сталі. Іноді трапляються чавунні вироби. Але рідко. Чавун одержують ливарним шляхом. А ливарні цехи та дільниці в області фактично не працюють. Поки що особливих порушень не фіксував. Фахівці розуміють, що використання у виробництві, чи на будівельному майданчику не тієї марки сталі або профілю може призвести до дуже неприємних наслідків. На Донбасі був випадок, коли на металургійному заводі завалився дах прокатного цеху. Будівельники замість швелера номер сорок застосувати номер двадцять п'ять. Загинуло сорок шість людей. Виконроба будівельного управління засудили до восьми років ув'язнення. Начальник управління письмової вказівки на заміну профілю не давав. Тому його лише звільнили з посади.

- А кольорові метали не розглядаєте? – ніби без всякого зацікавлення перебив сбушник, закурив, став біля трохи розчиненого вікна і дим випускав на вулицю.

- Мені приходилось всього декілька раз. Це алюміній, мідь, бронза. Вони дуже дорогі і тому зараз застосовуються рідко.

- Інших завдань не виконували?
- Здається, ні. Просто уже не пам'ятаю.
- Ми знаємо, що ви останніми днями дуже цікавилися розчинністю золота у червоній ртуті. Хто давав завдання?
- Навіть забув! – у Степана закалатало серце, але він простодушно махнув рукою. - З фірми «Вінком» зателефонували. Попросили допомогти. У них червона ртуть застосовується при виготовленні золотих коронок на зуби. Мені теж потрібно ставити коронки. Обіцяли зробити знижку.

«Якась підлота донесла про мої пошуки! От люди! Тепер попробуй викрутись. На Павла Івановича вказувати не можу. Він легко вийде сухим з води. Угоди немає. При нашій з ним розмові сторонніх не було. Може він і не мав би з цієї обладки жодного зиску. Але справа кримінальна. Тому виплутається. А мене звільнить з роботи».

- А хто і коли телефонував? – швидко запитав Дмитрук.

- Людина якось невиразно назвала своє прізвище. Степанова, чи Сопанова. Жінка. Молодий приємний голос. Незручно було перепитувати. Це було числа п'ятого, чи сьомого, - продовжував брехати Степан, розуміючи, що попав до міцного капкану. Та правду не хотів казати. По його спині уже потекли струмки поту. Долоні давно були мокрими.

- То вияснили розчинність золота?

- Ні. Навіть в Інтернеті немає чіткої відповіді. Там зовсім різні дані. Розбіжність велика. Буду далі шукати. Все таки хочу поставити коронки за знижкою, - грав дурника Степан.

- До «Вінкому» ще не телефонували?

- Поки що ні, - опанував себе металург, - Професійна гордість не дозволяє. На металургійному заводі під Донецьком я був одним з кращих фахівців. Розробив новий розкислювач при плавці сталі. А тут не можу вияснити таке просте на перший погляд питання. От з чорних металів...

- Нас зараз чорні метали не цікавлять, - безцеремонно перебив його Дмитрук. - Мені потрібно вийти у справі. А ви посидьте тут пару годин. Може ще якісь деталі з вашої розмови із замовником пригадаєте, чи щось з ваших пошуків.

Дмитрук взяв зі стола папку, вийшов з кабінету. У дверях провернувся ключ. Степан залишився сам на сам зі своїми страшними думками. «Це ж майже арешт! Справа дуже серйозна і

може погано закінчитись. Можуть обвинуватити мене у змові з тими «стоматологами». А я навіть нікого з них не бачив. Що я ще можу згадати? Дідок сказав, що так вивозять золото за кордон. Тоді й потрібно було звернутись до СБУ і розповісти про такі наміри. Знав, що готується злочин і не попередив його. Виходить, не зірвав злочинні наміри з якихось корисних міркувань. Саме так можуть оцінити мою поведінку. Отже, про дідка-хіміка розповідати не можна. Про Павла Івановича – теж. Потрібно дотримуватись тієї лінії, яку вів з самого початку. Зателефонували мені, зацікавили, що дешево поставлять коронки, і я сам їм погодився допомогти».

Степан в котрий раз витер носовичком піт з лоба. Носовичок давно був мокрий. Витяг мобільник і хотів зателефонувати дружині. Та передумав. Що він їй скаже? Тим більш, що розумів: у приміщеннях СБУ й стіни слухають.

Нарешті до кабінету повернувся Дмитрук.

- Щось нове пригадали? – звернувся суворо. Лагідні нотки у голосі, які були на початку «бесіди», давно зникли.

- Та ніби вам усе розповів, - прохрипів і відкашлявся Степан.

- Якщо чітко згадаєте, хто вам телефонував з «Вінкому» і якого це було числа, подзвоніть мені. Ось номер телефону, - Дмитрук простяг клаптик паперу. - Нам потрібна ваша допомога. Про нашу розмову, ви розумієте, прошу нікому не розповідати. Я ще запрошу вас до себе.

Сорочка на Степанові була вся мокра від поту, волосся на голові злиплося, ноги стали «ватними» і трохи ніби підкошувались, почував себе дуже стомленим. Вийшов на вулицю, коли уже давно стемніло. Він і не помітив, як пролетіло більше трьох годин. У парку лунала голосна музика, снувала зграйками весела молодь. Неподалік на лавочці старенька пані ласувала морозивом. Поряд пройшла сімейна пара. З ними була дівчинка років п'яти, що тримала у руках велику кульку солодкої вати і весело підстрибувала. Дівчинка розпитувала, на якому дереві росте така смачна вата. Степан навіть не посміхнувся. З опущеною головою він побрів до зупинки трамваю.

На запитання дружини, чому так пізно прийшов, сказав, що була термінова робота і прийшлося затриматись. Не наважився їй розповісти про запрошення до СБУ. Ліні й так було важко. У Донецьку мобільні оператори давно не працювали. Переговорити з дочкою Марією не було можливості. Листа туди не напишеш.

Телеграми не приймали. Мирослава скаржилась, що молодий викладач з мікробіології став з єхидною усмішкою придиратись до неї. Ніби на лабораторних роботах відповідає на всі запитання, а до виконання двох робіт уже не допустив. Не виконає їх вчасно, будуть низькі бали. Потім можуть виникнути проблеми із заліком. Може викладач чогось домагається від неї? Адже Мирослава дуже видна дівчина. Ліна на електроплитці підігріла вечерю, розповіла, що знову була у міському відділі освіти. Ніби в одній із шкіл учителька іде через місяць у декретну відпустку і Ліну обіцяють взяти на її місце. Та зав відділом натякнула, що з такими проханнями ходять ще два учителі української мови. Напевне, потрібно їй дати хабара з тисячу гривень.

Степан довго не міг заснути. В котрий раз прокручував у голові розмову в СБУ. Чи не ляпнув часом чогось лишнього? Хоч опер сказав, що розмова не фіксується, та Степан був впевнений, що на магнітофон записано кожне його слово. Чому він зразу ж не пішов до механічного заводу та до того діда-хіміка? Все могло скластись зовсім інакше. А тепер його можуть запідозрити у змові з людьми, які хочуть вивезти золото за кордон. А це уже злочинна група. Він у місті людина чужа, та ще й із охопленого війною Донбасу. Можуть прийняти за шпигуна, що пробрався на таку відповідальну роботу. Адже невірний експертний висновок з металу може призвести до трагічних випадків. Це викличе паніку у регіоні. А тут ще й ці пошуки з червоною ртуттю. Може піти до СБУ і все розповісти, як було? А то всю провину взяв на себе. Та ніби все розповів логічно. Однак прізвище жінки, що телефонувала з фірми, не може згадати. За це не накажуть.

Вночі наснилось, що сбушник Дмитрук схопив його обома руками за шию, душить і вимагає сказати правду. Бачить, як синіє своє обличчя, з рота витікає піна. А Дмитрук злісно сміється і ще дужче стискає горло. У Дмитрука хижі сірі очі, з носа виглядають волосини, пальці рук дуже холодні. Вирватись Степан не може. Уже починає хрипіти, задихається.

Прокинувся від свого ж крику, що застряг у горлі. Тіло все трусилось від напруги і страху. Серце мало не вискочило з грудей. Ледве заспокоївся, зрозумівши, що це сон. Ліна спала в іншій кімнаті. Тому, якщо навіть і крикнув щось у вісні, нічого, слава Богу, не почула й не помітила.

Оперуповноважений зателефонував через декілька днів і запросив знову прийти під вечір.

- Нічого не пригадали? – запитав без передмови.

- Жінка телефонувала сьомого числа приблизно біля чотирнадцятої години, - впевнено відповів Степан. - Я тоді тільки що повернувся з обідньої перерви. А прізвища точно сказати не можу. Степанова, чи Сопанова. Більше ніхто не телефонував.

- І не зателефонують! Дякуючи вашим повідомленням, ми на цій фірмі розкрили злочинну групу. Не буду вдаватись до деталей. Іде слідство. А для вас є слухна пропозиція. Зараз патріотично налаштовані громадяни активно допомагають органам у війні проти проросійських бойовиків-терористів. Ви знаєте, що Україну зі зброєю в руках захищає багато добровольців. Величезну допомогу надають волонтери. В кожній області, у кожному місті створені Центри допомоги воїнам АТО. Ми вам пропонуємо на добровільних засадах стати позаштатним співробітником СБУ. Ви продовжите працювати експертом. А при виникненні підозрілої з вашої точки зору ситуації, агітації проти влади, чи розпусканні панічних слухів зателефонуйте мені і ми «випадково» зустрінемося у Центральному парку біля фонтану. Там про все й розповісте. Ви людина розумна, ми вам довіряємо. Ваша згода стане додатковим підтвердженням вашої лояльності і патріотизму.

- Відповісти потрібно зараз, чи можна подумати?

- Можете хвилин п'ятнадцять подумати. А я вийду покурити.

«Добре, що із-за ртуті більше не стануть викликати. Мене оберігає ангел-хранитель! При пожежі в цеху допоміг. Снаряди попали у двір, коли нікого вдома не було. На блок-постах пропускали, не обстріляли. Але зараз це СБУ мені зовсім не потрібне. Вони за свою відповідальну роботу одержують непогану зарплатню. Слідкувати за колегами не стану. Та зразу відмовлятися не можна. Дам згоду. А телефонувати не буду. Нічого підозрілого, мов, не бачу. Потім з часом самі відчепляться. Може Ліні допоможуть влаштуватися на роботу».

- Я згоден, - сказав Степан оперу, коли той зайшов.

- Пишіть заяву, - подав папір Дмитрук.

- Як заяву? - ніби образився Степан. - Пробачте, ви сказали, що це на добровільних засадах, позаштатним співробітником. Тобто без оплати. Для мене навіть образливо писати заяву.

- Добре, - зразу ж погодився сбушник, - тоді без заяви. Ви

відповідальна людина і нам допоможете. Коли телефонуватимете, своє прізвище не називайте. Просто скажете – експерт. Зараз усі телефони прослуховуються. Потрібно триматись подалі від гріха.

- У мене до вас зустрічне велике прохання. Моя дружина учитель української мови. Уже пів року не може знайти роботу. Допоможіть, будь ласка. У нас дочка в університеті після переїзду з Донецька не отримує стипендію. Маємо скруту у фінансах.

- Дружина зверталась до відділу освіти?

- Декілька раз. Недавно сказали, що візьмуть на місце учительки, що йде у декретну відпустку. Але впевненості немає.

- Напишіть дані вашої дружини. Допоможемо!

Степан і на цей раз нічого дружині не сказав. Та через тиждень Ліні зателефонували і прийняли на роботу.

Мирослава жила у гуртожитку. Обідати не приходила, а вечеряти завжди прибігала. Двадцять років. Дівчина на виданні! Струнка русява красуня. Підмалює трохи губи та вії, зробить манікюр – погляду не відірвеш. Одягу особливого не носила. Адже все залишилось на Донбасі. Та вони з Ліною були одного зросту, розмір взуття такий самий. Тому мінялись одягом і якимось мирились. Але їй і Ліні потрібно було, звичайно, одягатись значно краще. У місті, хоч і скрутно, та працював бізнес. Офіцери, прапорщики, контрактники, вільно наймані співробітники штабу Повітряних Сил України і декількох військових частин одержували гарну зарплатню, Кожного вечора у кафе (а фактично ресторані) «Офіцерське» лунала голосна музика. В області потужно працювали сільськогосподарські підприємства. З огляду на це великі торгівельні комплекси росли мов гриби. Лише рік тому здали в експлуатацію чудовий торгово-офісний центр «Ізумруд». Тому люди одягались щодня майже святково. І дружина якимось на початку листопада не витримала:

- Степаночку, у школі на мене колеги косо поглядають. Досить того, що переселенка з Донбасу та за дзвінком швидко прийнята на роботу, але до всього ношу майже один і той же одяг. Ось цю білу спортивну куртку – постійно. Кожного тижня потрібно прати. У нас же там вдома є все! Плаття, блузки, джемperi, теплі куртки, модельне гарне взуття. Невже не можна туди ще раз поїхати і, що влізе до машини, забрати?

- До Марії пробувала додзвонитись? Ми ж не знаємо, що там відбувається. Може й нічого уже брати. Все могли розікрасти.

- Телефоную кожного дня. Відсутній зв'язок. Сьогодні прорвалось пару слів. Сказала, що нічого доброго немає. Та всі живі, здорові. І слава Богу! Потім зразу телефон вимкнувся..

- От бачиш! Ситуація непроста. Куди ж їхати?

- Та казали, що до Донецька одні їздили. Повернулись. Не такий вже й страшний вовк, як його малюють. Бойовики теж люди.

- А ти бачила по телевізору, як знущаються над полоненими? Під прокляття натовпу провели по Донецьку. Як били полоненого командира батальйону. Наші ж їх не б'ють.

- Звідки ти знаєш? Йде майже громадянська війна. А такі війни, ми читали спогади учасників, дуже жорстокі. У 1918 році більшовики розстріляли російського царя Миколу Другого і всю його родину, хоч Франція офіційно давала йому притулок. А він відрікся від престолу задовго до більшовицького перевороту 1917 року. Познущались, вбили його молодих дочок і навіть маленького сина. Убили декілька тисяч священників. На спинах полонених вирізали зірки, добивали багнетами, спалювали у топках паровозів. Такого ж зараз немає.

Наш зять служить там у комендатурі. Допоможе. Я тебе прошу, потрібно ще хоч раз поїхати. На Мирославу не накупишся. Казала, що зустрічається з місцевим хлопцем. Заспіває про одруження, а у нас немає що одягти. Візьми на роботі відпустку за свій рахунок на тиждень і давай поїдемо.

- Я поїду сам! Самому легше викрутитись з найскладнішої ситуації. Та й чоловікам між собою легше домовитись. Минулої поїздки бачив, як висадили з машини чоловіка з жінкою. Жінка плакала. Мене пропустили за дві сотні гривень, а вони так і залишились стояти на узбіччі дороги.

Павло Іванович зрозумів ситуацію і відпустив на п'ять днів.

- Якщо не приїду через тиждень, не хвилюйся, - наказував дружині Степан. - Може машина поламатись, чи перепустку затримують. Там і бензину вдосталь немає. А зв'язок давно відсутній. Тому наберіться з Мирославою терпіння і чекайте. Як співає Вакарчук: «Все буде добре!» - посміхнувся на прощання рано-вранці чоловік.

До свого будинку Степан проїхав практично без пригод. Лише один раз прийшлося міняти пробите колесо. На воротах прочитав приклеєну листівку; «Мешканець виїхав на Україну. Садиба під охороною комендатури».

«Навели порядок. – подумав зраділо. - Якась влада все-таки є».

Та теплиця збоку від хати була розвалена, на вхідних дверях відірвана ручка, двері не замкнені. Зайшов до хати і жахнувся: майже все з будинку винесено. Шафи, столів, диванів, крісел, великого килима з підлоги немає. Зайшов до кухні і сів на порозі. Пусто! Ні газової плити, ні тумбочок, ні шафчиків. Навіть розетки та вимикачі з стін витягнуті! Люстри зняті.

«Невже Марія не могла якось повідомити? Юрко у комендатурі. У нього повинен бути телефонний зв'язок. Чи вони уже відмовились від нас? Просили Марію перейти сюди жити. Виходить, не перейшли. Що сталося? На листівці написано, що все під охороною комендатури. Та для бандитів комендатура не указ. Казав Ліні, що немає чого сюди їхати. Настояла на своєму. Поїду розпитаю у Марії та потрібно якось вибиратись назад».

Розгублений Степан навіть не заглянув до підвалу. Зачинив на ключ вхідні двері, хоч уже не було чого зачиняти. Зайшов до сусіда. Ніякої листівки на воротах там не було. Але на його вигуки з будинку ніхто не вийшов. Будинок сусіда з другого боку стояв розвалений обгорілою жахливою пусткою. А від Донецького аеропорту лунали потужні вибухи.

Марія з внучкою була вдома. Вона відчинила двері і оніміло з розкритим ротом розвела в боки руки, потім посторонилась. Внучка підбігла до Степана і обняла за ноги.

- Тату! – розпачливо Марія. - Я ж мамі сказала, що у вашій хаті все розікрали. Голосу маминого майже не чула. Мобільники практично не працюють.

- А мати розповіла, що у вас все добре.

- Та де воно, тату, добре. Сидимо, як на порохівій бочці.

Донецьк же поряд. А укropи ніяк не віддають аеропорт. Стріляють день і ніч уже декілька місяців. Ми з Мариною постійно ночували у вас. А тут якось довго чекати Юру з роботи. Прийшли наступного дня – все викрадено. Напевне, слідкували, коли нас не буде у будинку. Дуже шкода, звичайно. Але хоч усі живі. Бачив там по сусідству з вами у Степанових розбитий будинок. Попав туди снаряд і загинули мати з дочкою.

- Ганна Петрівна? - жахнувся Степан. – А Тимофій?

- Тимофій Миколайович був поранений. Вилікували його у лікарні і виїхав кудись.

- Що ж це робиться, дочко?- гладив по голівці внучку Степан.

- Люди не бажають бандерівців, - готувала на стіл щось поїсти батькові Марія. - А Київ за любую ціну хоче повернути Донбас. Життя навіть під обстрілами тут поступово налагоджується. Школи і дитячі садочки працюють, напівпорожні магазини – теж. Правда, зарплатню видають крупами і консервами. Добре, що Юра служить у комендатурі. Там платять російськими рублями.

- То ви не поїдете звідси?

- Ні, батьку! – рішуче Марія. – Росія нас забере до себе. Усі заклади уже працюють за російським законами. У школі російські програми. Атестати про середню освіту будуть російськими, чи ДНРівськими. Ще вирішується. А ви там як?

- Спокійно працюємо. Я у експертному центрі, мати – в школі. Мирослава на четвертому курсі свого університету. Зустрічається з місцевим хлопцем. Мати каже, що потрібно готуватись до весілля.

- Така спритна сестричка! Коли встигла? – зраділа Марія.

- У молодих ця справа не хитра. Та весілля, звичайно, не буде. У нас же стільки коштів немає. Ось закінчиться війна, тоді і відсвяткуємо. Та мені, дочко, потрібно збиратись назад.

- І не переночуєш? Тобі б відпочити. Адже стомився. Та й перепустку необхідно оформити. Без неї не випустять. Юра допоможе. Сьогодні до комендатури йти уже пізно. Прийдеться тобі у нас заночувати.

Невдовзі прийшов зять Юрій. У камуфляжній формі з наганом на боці. Привітався з тестем, поставив на стіл пляшку горілки. Марія зварила картоплі, зробила салат з квашеної капусти.

- Пробач, батьку, ковбаси, м'яса, сала у магазині не купити. Привозять рідко і відпускають по талонах. Великі черги. На базарі дуже дорого. Добре, що хоч хліб є. У комендатурі раз на місяць дають пайки. Крупи, печиво, цукор, олія, трохи муки.

- Я заговорився і зовсім забув. Мати передала копченої ковбаси і рибних консервів, Марині – різних цукерок. Візьми там у моїй сумці в коридорі.

Коли сіли вечеряти, батько запитав зятя:

- Юро, то що каже ваше керівництво щодо переговорів у Мінську про перемир'я? Ніби підписались усі. А війна стає все жорстокішою. Російські так звані «гуманітарні» конвої приїжджають на Донбас частіше. Броньованої техніки, показують по телевізору, заходить з Росії багато. Переселенців втекло на Україну майже півтора мільйони. А скільки до Росії, Білорусії –

невідомо. Багато підприємств попало під обстріли, шахти не працюють. Донбас стає пустою. Що ж буде далі?

- Комендант у нас не місцевий. Ходять слухи - російський спецназівець. Дисципліну у комендатурі тримає військову.

- Бачу, яка дисципліна, - перебив батько. – На наших воротах приклеєна листівка, що садиба під охороною комендатури. А все розграбовано. Добре, що хоч стіни стоять.

- Коло кожного будинку вартового не поставиш. Є вказівка будинки та квартири тих, хто виїхав на Україну, взагалі забрати у власність мерії. Готуються документи. Будемо туди вселяти людей, що приїдуть до нас з Росії. Уже приїжджають з Чечні, Далекого Сходу, Бурятії, Калмикії, навіть з Чукотки. Воюють проти України. Так що пустки, як ти сказав, тут не буде. Поступово відновляться заводи. Запрацюють шахти. А Київ хай займається землеробством, як і було в основному раніше, і нас не чіпає. Самі справимось. Не зможемо справитись – Росія допоможе. Уже допомагає. Ми і нашого Януковича повернемо. Буде президентом Новоросії.

- Юрій, що ти кажеш! Тисячі людей загинуло і продовжують гинути. Невже на Донбасі було погано два-три роки тому?

- Було добре, а буде ще краще, каже керівник нашої ДНР Захарченко.. У Євросоюзі ми станемо рабсилою та територією, куди вони зможуть збувати надлишки своєї продукції. Ми їм фактично не потрібні. А у Митному союзі ми з Росією на рівних. Так, як зараз Казахстан і Білорусія. Путін створить Євразійський Союз, куди увійдуть Китай та Індія. Тоді США стануть думати, як захистити свою територію, а не лізти до наших земель.

- А ти знаєш, що з Донбасу до Центральної та Західної України переїхало біля двадцяти університетів? Донецький Національний зараз у Вінниці. Мирослава там навчається. Луганський медичний – в Ужгороді. Надали всім навчальні приміщення, навіть гуртожитки. Залишитесь без спеціалістів з вищою освітою.

- До цього ще далеко. Зараз наше завдання не пустити сюди бандерівців та «Правий сектор» з їх фашистською ідеологією.

Степан зрозумів, що людей зомбували. Є такі новітні технології інформаційної психологічної війни.

«Російська пропаганда попрацювала дуже потужно і надзвичайно ефективно, - думав Степан у ліжку. - Фактично без жодного пострілу Росія забрала Крим, майже весь військово-морський флот України. Переважна більшість військових з Криму зрадили присязі

і перейшли служити Росії. Навіть командувач флотом контр-адмірал Березовський. Подібне планувалось і на Донбасі. Та не так сталось, як гадалось. З великими жертвами Україна Донбас не віддає. Змінилось уже три Міністри Оборони, значно потужнішою стала розвалена Януковичем армія. А скільки добровольців зараз воює проти сепаратистських терористів! Тисячі волонтерів збирають харчі, виготовляють амуніцію, навіть шиють білизну для наших хлопців. Діти посилають листи, малюнки, подарунки. Значно зріс патріотизм людей. Один час на бігбордах довго висіли заклики «Перемогли Гітлера, переможемо й Путіна!» Оновлена Верховна Рада з буксуванням, але приймає необхідні для захисту країни закони. Росія веде проти нас гібридну війну. Політичну, інформаційну, економічну. Чого лише варте спорудження Північного газового потоку та початок будівництва Південного потоку. Пустити газ до Європи в обхід України, залишивши нашу державу без природного газу. Більшість шахт Донбасу не працює. А з тих, що працюють, вугілля вивозиться до Росії. Для теплових електростанцій сотні тисяч тон не зовсім якісного вугілля змушені купувати у Південно-Африканській Республіці, далекій Австралії, витрачаючи валютний запас країни».

Вранці зять взяв Степанів паспорт для оформлення перепустки і пішов на службу. Та через годину повернувся.

- Батьку, помічник коменданта щось довго шукав у комп'ютері і сказав, щоб ви особисто прийшли за перепусткою. Думаю, нічого особливого. На багатьох переселенців немає даних.

Та коли Степан з тривожним настроєм прийшов до комендатури, його зразу ж затримали, надягли наручники і відвели до окремої підвальної кімнати, схожої на камеру. На стелі за сіткою тьмана електролампочка. Вгорі невелике загразоване віконце. Ліжка, столика, стільця немає. Степан розгублено сів прямо на підлогу.

«Чого мене затримали? - гупало у голові. – Я нічого не порушив. Цигарок, спиртного, наркотиків з собою не віз. На блок-постах перевіряли паспорт і зразу пропускали. Правда, на одному бойовик причепився до вінницької реєстрації. Та коли я сказав, що у мене ж попередня реєстрація майже тридцять років донбаська, відпустили. В паспорті лежить довідка, що я працюю експертом з металів. Нічого особливого. Якби тут була потрібна експертиза, наручники, як злочинцю, не одягали б. Зять уже, напевне, сказав про моє затримання Марії. Буде дуже хвилюватись. Хоча б не

телефонувала матері. А то та зійде з ума. Розберуться і відпустять. Зять повинен допомогти. Ми з ним у гарних відносинах».

Того дня до камери ніхто не заходив, наручники не зняли, їсти і навіть води не принесли. Світло не вимикали. Спати Степан вклався на підлозі. Добре, що не бетонна, а дощана. Він був одягнений у теплу куртку, на голові шерстяна спортивна шапочка. Тому не змерз. Вночі у сусідньому приміщенні хтось глухо кричав. Слів не можна було розібрати. Потім по коридору ніби когось волокли. Чулися стогони. Степан декілька раз прокидався. Лежати на твердому не міг. Боліли боки, спина. Шапочку натягнув на вуха і очі. Під ранок задрімав. Прокинувся, коли зі скрипом відчинили двері. До камери зайшов високий бойовик років тридцяти у камуфляжній формі.

- Відпочив? - запитав глузливо. – Почнемо працювати. Слідчий Квадрат прийшов. На тебе з нетерпінням чекає. Аж руки сверблять, - засміявся, показавши коричневі від курева зуби.

Квадрат себе не назвав. Підвівся із-за двотумбового стола, перед яким на стілець посадили Степана. Це був дійсно майже квадратного вигляду здоровий чолов'яга у цивільному. Середнього віку. Чорне волосся на голові гладко зализане назад. Обличчя, як у бульдога. Долоні здоровенні, мов у коваля. Дивився запитливо на Степана вицвілими хижими очима. Збоку за столиком щось писав молодий бойовик.

- Хоменко! Ти думаєш, що тут до влади прийшли якісь недоумки? - Квадрат голосно накинувся зразу ж на Степана. – Нам даремно гроші не платять. Розповідай, з яким завданням приїхав?

- Яке завдання, шановний? – здивовано Степан. – Потрібно було забрати одяг. Та з будинку уже все викрали. Навіть розетки і вимикачі з стін повидирали.

- Не хватало, щоб ми ще твої розетки стерегли! Чому ти виїхав на Україну? У нас не сподобалось? Ми тут металургійний завод незабаром запусимо. Міг би спокійно працювати головним металургом. Тебе фахівці знають і цінують.

- Донецький Національний університет переїхав до Вінниці. Дочка там навчається на четвертому курсі. Та й мати старенька у Житомирі. Немає кому доглянути.

- Ти не запудрюй нам мозки! Маємо достовірні відомості про твоє співробітництво з СБУ. Навіть групу наших прихильників стоматологів допоміг розкрити. Тому правдиво розповідай про мету

твого четвертого приїзду. Невже за три рази не забрав усе найнеобхідніше? Чи у тебе гардероб мільйонера?

«Звідки стало відомо, що мені запропонували працювати на СБУ та про стоматологів? - не міг здогадатись вражений Степан. – Я ж навіть заяви не писав. Значить, з Вінницького управління СБУ, де зафіксовані «розмови» зі мною, хтось передав дані сепаратистам. Навіть знають про те, що приїхав сюди вчетверте. Може зять сказав? Чи на блок-постах всі переїзди фіксуються і занотовуються до комп'ютера? Та про СБУ ніхто не повинен був знати. Оперуповноважений Дмитрук, який зробив мені таку пропозицію, запевнив, що про нашу розмову знаємо лише ми двоє. Невже Дмитрук працює на сепаратистів? Він, чи його начальник, якому він доповів про нашу розмову. Для мене зараз важливо те, що у сепаратистів в СБУ є свої люди. Виходить, що я засланий агент СБУ. Що ж тепер робити? Як вийти з такої складної ситуації?»

- Шановний, до СБУ мене викликали, коли робив експертизу червоної ртуті. Я не знав, що це така дорогоцінна речовина. Адже завжди мав відношення до чорних металів. Був там перший і останній раз. Я дуже завантажений роботою експерта і ціною свою посаду. Адже довгий час з дружиною не працювали і жили на мізерні виплати переселенцям. Навіщо мені це СБУ? У нас колись на заводі люди взнали, що один з майстрів є агентом СБУ, так від нього шарахались, як від прокаженого.

- А на які кошти вчетверте приїжджаєш на Донбас? Адже лише бензин на одну поїздку коштує майже три тисячі гривень?

- У нас з дружиною були деякі заощадження. А поїхати конче було необхідно. Тут залишились нажиті за все життя речі: холодильник, одяг, взуття, постільна білизна, посуд, різні побутові прилади. Купувати нові немає за що.

- У тебе добре продумана легенда! Та по чотири рази сюди ніхто не їздить. Як правило, один раз. Дочка із зятем могли собі усе забрати. Он у зятя теплого одягу майже немає. Ходить на службу в потертій куртці. Тому запитую ще раз: з яким завданням проник на нашу територію? Розкажеш зараз, покаєшся, до тебе буде лояльне відношення. Приховаєш правду, заставимо сказати. У нас військові розвідники через два-три дні все розповідали. А ти людина штатська, довго з тобою не гратимемось.

«Почнуть бити, знущатись, - похолов Степан. - Я людина не боязлива. Та про катівні радянського НКВС і КДБ дещо читав і

дивився у кіно. Не витримували навіть дуже мужні люди. Дають якийсь укол і людина, не контролюючи себе, відповідає на усі запитання. Та мені немає що розповідати. До СБУ я на жодну людину не доповів. Завдань від них не маю. Якщо стоятиму на своєму, можуть відчепитись. Попрошу зятя. Той допоможе».

- Зрозумійте, у мене тут дочка, внучка, зять! Невже я наражав би їх на небезпеку? Кажу щиро: таємних завдань жодних.

- От попався упертий укроп! - стукнув по столі кулаком Квадрат. – Ми точно знаємо, що тебе послало СБУ! Посидиш ще добу в камері, подумаєш добре і завтра щоб усе виклав. Вивести цього придурка! – гукнув у двері.

Степану знову одягли наручники і вивели до тієї ж камери. На підлозі стояла кварта води і більше нічого.

«Добре, що хоч води дали, - жадібно припав до кварти чоловік, - Вони можуть і голодом заморити, До туалету теж не повели. Та я й не хочу. Вчора вранці не снідав. Думав, швидко повернусь з комендатури. Захочу до туалету – постукаю у двері. Не звірі ж! Але що завтра казатиму? Розповісти, що мені запропонували стати позаштатним співробітником СБУ, а я відмовився. Так не відмовився ж. Просто заяви не написав. І вони, бачу, про це знають. Може видумати якесь липове завдання і завтра сказати. А то не відстануть. Будуть катувати. Мені, як новачку, могли в СБУ дати якесь легке доручення. Ще до завтра є час і потрібно детально продумати. Марія уже знає, що мене затримали. Звичайно, дуже хвилюється. Щоб вона Юрія не заставила зробити якусь дурницю. А то ще зять запідозрять. Тоді взагалі буде важко вийти звідси».

Весь день не турбували. Увечері той самий високий молодий бойовик приніс кварту води, забрав пусту, в куток біля дверей поставив відро. Жодного слова не сказав. А серед ночі зайшов зять. У балаклаві, та без револьвера.

- Тату, чому затримали? – зовсім тихо, приклавши до рота палець, - Що вони від тебе хочуть? Марія плаче. Матері не дзвонила. Та й зв'язку немає.

- Квадрат наполягає, що я маю якесь завдання від СБУ. Це смішно, якби не було так гірко! Мов, по чотири рази ніхто сюди не їздить. Я не знаю, що йому казати. Вранці знову поведуть на допит. Ти не приятелюєш з цим Квадратом?

- Хай біс з ним приятелює! Він зі служби безпеки. Це гірше від

СБУ. Там одні нелюди. До смерті доводять людей. Стій на своєму: завдань жодних не маєш. Приїхав забрати речі. Може я домовлюсь з вашими сусідами і вони посвідчать, що ти у попередні приїзди вантажив до машини речі.

- Проти нас живе Богданов з нашого заводу. Марія дружила з їх дочкою Мілою. Хай Марія піде до них і попросить.

- Тримайся, тату. Я нічого тобі не приніс. Не дозволили. Добре, що хоч знайомий наглядяч пустив побачитись.

- Спасибі, сину! Ти не ходи ні до кого. Можуть запідозрити. Юрій потис руку і зник за дверима.

Вранці Квадрат знову впився злими очима.

- Часу подумати у тебе було вдосталь. Розповідай!

- Я вчора вам все розповів, - не відводячи очей промовив тихо Степан, - Сусіди можуть підтвердити, що я забирав речі. Навпроти нашого будинку живе Богданов. Він бачив. Навіть привітався зі мною. Якщо не виїхав, то підтвердить.

- Може ти для алібі і забирав речі. Але основне завдання у тебе було зовсім інше. Кажу, яке? А то застосуємо дієві засоби впливу. Запевняю – не витримаєш, - зло розсміявся Квадрат.

«І застосує, - сумно подумав Степан, - можна навіть не сумніватись. Он яка морда звіряча. Такою мордою лише дітей лякати. Невже дії та думки людей проявляються на обличчі? Дивлячись бандитські серіали, пригадую, у більшості бандитів саме такі дебілячі морди. Видно, їх низька інтелектуальна складова так дає про себе знати. Мозки без звивин! І такі дебіли вирішують долі людей. Про що я розмірковую! Зять порадив дотримуватись свого: приїжджав забирати речі. Так воно і є».

- Я вам уже казав, що коли робив експертизу червоної ртуті, мене викликали до СБУ. Запитали, хто замовив цю роботу. Я все розповів. Експертизу замовила фірма «Вінком». Експертного висновку я не встиг дати. Дуже складно було розібратись. З цією ртуттю навіть хіміки не можуть дати ради. Рідкий метал при нормальній температурі. Пари ртуті дуже токсичні. Практично не виводяться з організму людини. Призводять до онкологічних захворювань. Тому ртуть досліджують у спеціально обладнаних лабораторіях. У нашій фірмі «Імет» такої лабораторії немає. На цьому бесіда завершилась.

- А чому ж заарештували стоматологів з «Вінкому»?

- Не знаю. Від них більше дзвінків не було. А я мав багато

іншої роботи.

- Брешеш, собако! – Квадрат сильним ударом в щелепу збив Степана на підлогу і почав лупцювати ногами. Перестав, коли Степан уже не рухався. На нього вилили відро води і відтягли до камери. Все тіло дуже боліло. Особливо ребра. З носа текла кров. Дихати було важко. Ледве дотягнувся до кварти з водою. Трохи випив і обмив обличчя. Після полудня знову повели на допит. Степан ледве пересував ноги. Наглядач позаду штурхав у спину.

- Іди швидше! Квадрат не любить довго чекати.

У кімнаті, крім Квадрата і його помічника, в кутку на стільці сидів сусід Богданов. Степана посадили перед Квадратом.

- Ви знаєте цю людину? – Квадрат до Богданова.

- Це мій знайомий Фоменко Степан Петрович. Проживає по вулиці Новій проти мого будинку.

- І зараз проживає?

- Давно його не бачив. Ніби виїхав на Україну, - невпевнено знизав плечима Богданов.

- Речі з дому забирав?

- Місяців три-чотири тому бачив, як він щось вантажив до свого автомобіля. Я не люблю заглядати до чужої садиби.

- Один раз, чи декілька разів бачили?

- Один раз.

- Богданов, можете іти, - махнув рукою на двері Квадрат. - І прискіпливіше спостерігайте за сусідами. Зараз українських шпигунів багато.

«Спасибі Богданову, що підтвердив, - зрадів Степан. - Видно, Марія ходила до нього. Він же Марію добре знає. Тепер Квадрат повірить, що я приїжджав за речами. Які йому ще потрібні докази?»

- Тебе бачили три-чотири місяці назад. А в СБУ завербували після цього! Ще декілька раз приїжджав. І сусід більше не бачив? Такого не може бути. Іде війна. Люди стали дуже обережними і спостережливими. Викладай, гнидо, що задумали укропи проти нас? Замордую, але дізнаюсь! – почав лютувати Квадрат, від якого явно тхнуло спиртним. Видно, вживав перед допитами.

- Богданов підтвердив, що я вантажив речі, - з опушеною головою тихо заговорив заарештований. - За один раз на легковик не вивезти. Приїжджав ще двічі. Один раз на світанку, другий – вночі. Тоді було ще що взяти. А тепер розграбований будинок стоїть пустою. Навіть ручку з дверей зняли.

- Ці казки залиши для внуків! – закричав Квадрат. - Нам відомо, що ти прибув сюди із завданням СБУ.

Квадрат кивнув до помічника. Той швидко натягнув Степану на голову поліетиленового пакета і затис на шиї. Стало нічим дихати. Степан втратив свідомість, впав зі стільця. Коли відлили водою і посадили, майже не розумів, що відбулось. Але так нічого й не сказав. Квадрат ще більше розлютився.

- От побудеш без їжі ще декілька днів і побачимо, що заспіваєш. Вивести! - гукнув слідчий голосно у двері. Степан ледве піднявся. Хотів ступнути, та голова закрутилась, підкосились ноги і він впав на підлогу. Двоє бойовиків підхопили його під руки, потягли до камери.

«Я зовсім погано себе почуваю. Щось порушено всередині, чи може голова закрутилась від того, що чотири дні нічого не їв? Та голодують значно довше і не падають. Полежу в камері і все пройде. Цей раз Квадрат не бив. Може починає вірити, що ніякого завдання не маю? Потрібно твердо дотримуватись правди. Правда завжди переконує. А брехня до добра ніколи не доведе. Юрко більше не приходить. Боїться, чи не може домовитись? Йому теж нелегко. Був гарним електриком, а став бойовиком. Який з нього військовий. Він навіть в армії не служив. Видно, роботи іншої немає. Он коментатори по радіо і телебаченню кажуть, що усі шахтарі пішли воювати проти України»

З такими невеселими думками Степан лежав горлиць під стіною. Біль у тілі стала трохи тупішою. І хоч у пустому шлунку час від часу тихо бурчало і смоктало, знесилений останніми подіями чоловік випив води та заснув тривожним сном.

Марія в котрий раз запитувала у Юрія:

- Ти не чув, коли батька відпустять? Адже в комендатурі все знають. Навіть коли ковбасу мають привезти до магазину. Батько ж ні в чому не винен. І Богданов пообіцяв підтвердити, що бачив, як батько вантажив з будинку до машини речі. Нажиті чесною працею, не крадені. Хіба це злочин?

- Ти думаєш, що я маю доступ до такої інформації? Тим більш до служби безпеки? Хотів до батька знову попасти, але мого приятеля не бачу. Захворів, чи кудись послали. У комендатурі декілька відділів. Кожен працює автономно. Лише комендант все знає. Та до того московіта краще не звертатись. Квадрат працює під його особистим керівництвом. Давно ходять чутки, що Квадрат

колись керував харцизькою бандою. Однією з найбільш організованих на Донбасі. Вони відбирали у людей квартири, дорогі автомобілі крали і продавали. Напевне і зараз має до цього відношення. Серед бойовиків багато колишніх бандитів, які позаймали високі посади.

- Боюсь матері телефонувати. Що я їй скажу? Батько натякнув, що їх Мирослава має скоро одружуватись. Щоб вони не назначили весілля. Батько сидить під арештом, а там будуть гуляти.

- Так мобільні оператори нами заблоковані. Невідомо, коли й запрацюють мобільники. Не додзвонишся. Бойовики перейшли на якісь російські телефони спеціального зв'язку. А весілля може й не бути. Зараз у молодих модні громадянські шлюби. Як у Європі. Живуть без реєстрації.

- У Клави на другому поверсі дочка так зійшлась з одним. Навіть невелику вечірку зробили. З виду порядний хлопець. Ввічливий. Вітався постійно. А через два місяці розійшлись. Добре, що дочка хоч не завагітніла. А то принесла б матері в подарунок внука. Вона зараз попробувала солодкого і може піти по руках.

- До шлюбу ми з тобою солодкого не пробували. Як я тебе не умовляв, як не цілував, не піддалась. Ти була на п'ятому курсі. Видно, у педагогічному інституті вас добре наставляли.

- І мати наставляла, і в інституті твори відомих класиків літератури підказували. Читала шевченківську «Катерину» і плакала. Нікому не бажала такої страшної долі.

- Марійко, у нас Машуня росте одна. Потрібно було б і братика їй купити. Ми колись говорили про це. Думав, що домовились. А ти, видно, забула?

- Юрку, зараз війна. Невідомо, що буде далі. Давай подумаємо, коли все утихомириться. Ти краще розпізнай про батька. У мене серце розривається. Він часом був не побитий, коли ти його бачив?

- Ніби не побитий. Не скаржився. Та Квадрат, кажуть, довго не думає. Волю кулакам зразу дає. Якщо причепиться до батька, то не відстане. Приятель казав, що декількох до смерті забив.

- Пошукай свого приятеля. Хай хоч щось узнає.

- Ти, Маріє, нікому про батька не кажи. Досить, що Богданов знає. Якщо він не триматиме язик за зубами, незабаром усе місто про нас буде шептатись. Мене виженуть з комендатури.

Юрко хоч і боявся встрявати до справ служби безпеки, але дуже хотів, щоб тестя випустили і до нього самого не було з цього

приводу жодних претензій. Зять за тестя не відповідає. Та тесть зупинився у його квартирі. Можуть теж викликати на допит. Тому Юрко без нагадування дружини постійно думав, як узнати, що там з тестем, та допомогти йому вийти на волю. І нарешті вирішився.

У приймальні коменданта помічником секретаря працювала Аллочка. Їй було під тридцять років. Незаміжня чорнявка. Юрко навіть не знав, чи був зараз у неї залицяльник. Та наступного дня з якимось надуманим питанням зайшов до приймальні Аллочка була одна. У гарному кремовому жакеті. Висока зачіска. Намисто з білих круглих коралів. Вона зосереджено щось виписувала з комп'ютера і на Юрка звернула увагу, коли той підійшов до столу.

- Аллочко, я давненько тебе не бачив. А ти цвітеш, як росиста троянда на сонці вранці! Кажуть: збираєшся вийти заміж?

- Який заміж? Жодного порядного чоловіка не бачу! – підняла голову Аллочка і уважно подивилась на Юрка.

- А ти до мене придивись. Я у розквіті сил. Давно на тебе заглядаюсь. Та все боявся заговорити. Ти така неприступна.

- Невже ти серйозно? Чому раніше не підійшов, якщо я тобі до вподоби? Так скучно останнім часом. З цією війною ніякого особистого життя немає. Та ти ж одружений! Навіщо мені хоч і дуже славні, але двоєженці?

- Скажу тобі по секрету: спимо з дружиною у різних кімнатах. Потрібно було піти від неї давно. Та донечку все жалів. Тепер Маша піросла, пішла до першого класу. Зрозуміє. Аліменти буду платити справно. А від дружини піду, - рішуче Юрко. - Якщо ти не проти, проведу тебе після роботи додому.

- Я згодна, - зраділа Аллочка. - Хоч трохи розважусь. А то все одна й одна з телевизором.

- Я тебе зачекаю на лавочці біля перукарні, що за три будинки від комендатури. Не будемо зразу лізти людям в очі.

«На які жертви не підеш, щоб виручити тестя, - виправдував себе Юрко, - Може якраз щось узнаю. Ця Аллочка виглядає гарно. Та мені ж Марія очі видряпає, якщо довідається. Зараз рано темніє. Ніхто нічого не побачить. Я часто затримуюсь на службі. Повернусь додому через дві-три години. Марії скажу, що паперові справи затримали. А потім, коли зможу допомогти батькові, розповім».

Юрко увечері зайшов до магазину, взяв пляшку гарного вина, коробку цукерок, поклав до темного пакету і став на лавочці

виглядати Аллочку. Вона майже не затрималась. Підійшла весела і на вигляд зовсім безтурботна.

- Ти ж знаєш, Юрасику, незабаром почнеться комендантська година. Тому пішли до мене. Посидимо, обмінюємось думками. Може щось пристойне придумаємо.

«Оце так наступ! Зразу бере бика за роги! Комендантська година з двадцять другої. Можна було б прогулятись на свіжому повітрі. Ще не дуже похолодало і під ногами сухо. Правда, листя, що опало з дерев, на тротуарах багато. Прибиральників давно немає. І освітлення лише з вікон будинків. Та вона теж, видно, не хоче зустріти когось із знайомих. Дійсно, посидимо у теплих дружніх обставинах, як кажуть дипломати».

Через хвилину двадцять вони зайшли до двокімнатної квартири на третьому поверсі. Зовнішні двері броньовані. Великий коридор, світлі шпалери, модерні люстри, сучасні світлі меблі. Юрко знав, що до війни Алла працювала у якомусь відділі міськвиконкому рядовим службовцем. Звідки така упакована квартира, не розумів. Алла зразу провела Юрка до гостевої і затигла на вікні світлі із золотавим відтінком портъери. Тут теж все сяяло. Зручний диван. Два м'які крісла. Компактна стінка-бар. Збоку низький журнальний столик.

- Розташовуйся, як вдома, - защебетала Алла. - Вмикай телевізор. Зараз щось приготую вечеряти, - пішла на кухню.

Всі телевізійні канали давно були російські. По одному з них виступав рупор Кремля репортер-брехун Кисильов. Він саме «розповідав», як укropи знущаються над місцевим населенням та обстрілюють мирні села і міста. Великим планом показували зруйновані будинки, воронки від артилерійських снарядів та обстрілів «Градами», осколки, поранену в руку жіночку. Зі слізьми та відчаєм в очах жіночка закликала Путіна прислати підкріплення «бійцям за Новоросію». Юрко знав, що це відверта брехня. Тому не дослухав і перемкнув на спортивний канал. Транслювали футбольний матч російських команд «Спартак» - «Зеніт». Тому Юрко з цікавістю дивився гру. Він давно поставив на столик вино і цукерки. А тут і Алла принесла на тарілочках нарізану ковбасу, сир, консервовані помідори. На ній уже був підперезаний теплий білий довгий халат з великою вишитою червоною трояндою на борту. Виглядала вона дуже принадно, по домашньому.

- Ти хочеш вина? Та краще випити горілки, - несподівано

запропонувала Алла, - а то я щось трохи змерзла. Адже центральне опалення гріє дуже погано. Не знаю, як будемо зимувати. Котельні переводять з газу на вугілля. Коли вони будуть нормально працювати, невідомо. Навіть у комендатурі мерзнемо.

Вона витягла з бару почату пляшку «Російської», якої вдосталь навезли до міських магазинів, поставила кришталеві чарки.

- Наливай, Юрасику! - щиро запросила. – Тобі що, незручно? Підсунь столик ближче до дивану.

Алла сіла поруч. Юрко налив, підняв чарку і сказав перше, що спало на думку:

- За нашу несподівану зустріч! Ще вранці навіть не сподівався, що вечеряти буду з такою надзвичайно чарівною дівчиною.

- Так уже й надзвичайно чарівною! - соромливо Алла. – Дякую, що ти завітав до мене. Дівчині без чоловічого захоплення і уваги важко жити. Особливо зараз, коли справжні мужики на фронті.

Вони випили по другій. Потім Алла ніби ненароком, мов у якомусь кіно, виставила з під халата високо оголену ногу. Юрко навіть не пам'ятав, чи подібне колись приходилось бачити. У чоловіка щось всередині заграло.

- Наливай по третій! – весело запропонувала дівчина. – Вип'ємо, як кажуть культурні люди, на брудершафт.

Вони випили, поцілувались. Алла цілувала довго, ніжно, смакуючи. У неї несподівано розв'язався пасок, поли халату розійшлись. Перед Юрком сиділа майже зовсім гола, молода повногруда дівчина з дуже принадними формами. Чоловік не витримав і став цілувати груди, шию, плечі. Через мить вони уже лежали на дивані. Коли Юрко опам'ятався і глянув на годинник, була десята година. Алла спала у нього на руці. Чорне волосся розсипалось по її білих грудях, на кожній з яких виділялись по одній червоній калиновій, такій принадній ягідці. На шиї виблискував золотий ланцюжок з плоским незрозумілої форми медальйоном. Юрко уважно придивився.

«Це її Знак Зодіаку, - здогадався. - Більшість носять хрестики, сердечка, кулони з дорогоцінного каміння. А вона – свій Знак. Така романтична дівчина. Вірить, що її долю визначають зірки, під якими народилась. Астрологи з цього приводу складають гороскопи. Але більшість астрологів недоучки-шарлатани. Тому вірити гороскопам потрібно надзвичайно обачливо. На свою долю може вплинути сама людина. Потрібно лише прислухатись до зову

свого серця, своєї душі. Вони завжди підкажуть, як діяти у важливих життєвих ситуаціях.

Чого це я розмріявся? Потрібно швидше бігти додому. З Аллочкою було дуже приємно, але ж Марія чекає. І про тестя нічого не узнав. Завтра знову до Аллочки підійду».

Юрко обережно зняв голову Алли з грудей, встав, одягся і тихо прикрив за собою вхідні двері. Надворі різко похолодало. Падав міленький сніжок. Середина листопада. Починається справжня зима. Темно, хоч око вийми! Юрко посковзнувся. Нога попала до вибоїни. В черевик набралась вода. Він тихо матюкнувся, вилив з черевика воду, підняв на вуха комір куртки і швиденько почвалав далі. Йти було незручно. Нога у мокрому черевіку змерзла, ковзала. Та поступово призвичаївся. Уже давно комендантська година, але жодного патруля не зустрів навіть у центрі міста. Хто в таку негоду вийде надвір! Ось і їх будинок. Марія зустріла з німим запитанням в очах.

- Випили пляшку ще з одним наглядачем. Може він зможе щось узнати про батька. Слизький тип. Нічого певного не обіцяє. Надворі така негода! Проскакує сніг. Ось набрав у черевик води. На ранок, видно, підморозить. Коли уже зможу вчасно додому повертатись. Набридла ця служба. Працював спокійно електриком і горя не знав. А зараз така непевна ситуація, що можуть в любий час послати з автоматом на передову.

- Юрчику, - подала Марія чоловікову теплі в'язані шкарпетки, - не гніви Бога! Ти ще добре влаштувався. Врахували твою агітаційну роботу на виборах. А багато чоловіків давно мерзнуть у бліндажах, гинуть невідомо за що. Лягай під ковдру і зігрійся. А то ще простудишся.

Наступного дня Юрко зранку знову в приймальню до Аллочки, яка мило до нього посміхалась і зразу ж підставила червоні губи для поцілунку.

- Сонечко, - Юрко не знав, як зацікавити дівчину, - тут ненароком затримали мого тестя. Він приїхав забрати з будинку речі, а коли прийшов оформити перепустку, попав до Квадрата. Ти можеш узнати, коли його випустять?

- Якщо до Квадрата, то це серйозно. Та для тебе я постараюсь якось вивідати. Зустрінемося увечері на тому ж місці.

Юрко взяв пляшку горілки і знову присів на лавочку біля перукарні. Вечір видався значно холоднішим. Мороз градусів п'ять,

північний вітер. Небо вкрите хмарами. Ні зірок, ні місяця. Аллочка чомусь затрималась і Юрко почав мерзнути. Одягнений тепло. Та мороз поступово залізав за комір, під куртку, в рукава. Ніби намагався загнати чоловіка до теплового приміщення. Він підняв комірцець, засунув руки в кишені куртки. А ось і Аллочка підбігла, підхопила його під руку, притислась.

- Дай зігріюсь! Комендант збирав нараду і я чекала до кінця. Пішли швиденько. Я сьогодні в обід випила лише чаю з бутербродом. Голодна, мов собака. Зробила вранці вареники з картоплею. Зараз посмакуємо.

Коли випили по чарці та Аллочка втамувала голод, Юрко нагадав:

- Щось узнала про тестя?

- Квадрат приходив на нараду. Я його запитала. Мов, колись товаришували з твоєю Марією і вона хвилюється за батька. Він на мене глянув вовком. Сказав, що тут пахне шпигунством і мені потрібно триматись подалі від таких справ. Невже твій тесть може шпигувати на Україну?

- Це повний наклеп! – впевнено наголосив Юрко. - Його ніби затримали лише за те, що вчетверте приїхав за речами на Донбас. Невже розвідники так грубо працюють? Причепився цей Квадрат до невинного чоловіка.

- Не знаю, Юрасику! Квадрат страшна людина. До нього не підступитись. Він навіть коменданта не боїться. Давай вип'ємо ще по одній і приляжемо на диван. Ти вчора так тихо пішов, що я нічого не чула. Думала: не відпущу тебе до ранку. А прокинулась – і слід простиг. Подушка холодна. Хочу тобі дати ключі від квартири, щоб ти не мерз надворі.

«От чортова баба! – бідкався Юрко, йдучи через годину додому. - Від неї так просто не відчепитись. Та й не дуже хочеться. Ключі нащось взяв. Це ж для одинокої дівчини якась надія. У ліжку вона чудова. Але мені й Марії хватає. Та якось воно буде. Перемелеться. Погано, що про тестя нормально нічого не відомо уже п'ять днів. Скажу Марії: наглядач чогось певного поки що не узнав. З Квадратом працюють інші. Може ще когось пошукати. Якщо тестю закидають шпигунство, то Квадрат добереться і до нас з Марією. Особливо мене почнуть тягати. Що придумати? Алла сказала, що Квадрат і коменданта не боїться. Може його підстерегти десь на дорозі і убити? Це було б кардинальним вирішенням питання. Та чи допоможе така акція тестеві? Де гарантія, що наступний слідчий

відпустить батька? От коли б після вбивства ще викрасти протоколи допитів. А протоколи, видно, у сейфі Квадрата. Як туди добратись? Ще можна було б організувати втечу тестя з камери. Взяти у Алли адресу наглядача, що проводив мене до тестя, піти до нього і переговорити. Гроші підкупити знайдемо. Продамо Маріїні золоті сережки, золоту каблучку з дорогим діамантом».

Юрко з надією заспокоївся і вдома розповів дружині про план підкупу наглядача. Марія погодилась.

- Якщо ми не допоможемо батькові, хто його виручить?
Стільки днів ні слуху, ні духу. Чи живий ще, - знову заплакала.

В приймальні у Алочки були списки всіх працівників комендатури. Вона з готовністю знайшла потрібну Юркові адресу.

- Милий, ти сьогодні не приходь. Мати хоче увечері навідатись,
- прошептала йому на вухо.

Наглядач, з яким уже майже допили пляшку, лише тоді узнав, чого хоче Юрко. Він розпачливо розвів руками:

- Ти думаєш, що я всесильний? Добре, що хоч відгули надали.
Придумав: організувати втечу! Та мене за це можуть розстріляти!
У службі безпеки не цяцькаються. Ні, не тягни мене до петлі!
Дружба дружбою, а тютюнець, як кажуть, у кожного свій.

- Даю тобі дорогі золоті прикраси дружини: масивні сережки і каблучку з великим діамантом. Благаю, придумамай щось.

- Приніс прикраси? – після недовгого роздуму загорілись очі у наглядача.

- Я знав, що ти погодишся! – Юрко поклав на стіл спеціальну для прикрас невелику торбочку із замшевої вишневого кольору тканини і висипав коштовності. Вони на світлі засяяли. Особливо надзвичайно гарно виглядав діамант у оправі з білого золота.

Наглядач взяв до рук каблучку, розглядаючи з усіх боків.

- Діамант справжній, не підробка? – засумнівався.

- Найсправжнісенький! У Донецьку тесть купив, коли одержав премію за впровадження нового розкислювача при плавці сталі. Марія у нього заслужила.

- Чув тоді про новий розкислювач. Усе місто гомоніло.
Казали: простий технолог, а спрацював, як науковий інститут.
Академіки у Донецькому металургійному інституті не змогли до такого додуматись.

- То домовились? Допоможеш?

- Завтра я виходжу чергувати на добу. З двору у комендатурі є

двоє невеликих дверей. Підійдеш до лівих рівно о першій годині ночі і одержиш свого тестя. Якщо щось піде не так, я нічого знати не знаю. Вся відповідальність лежатиме на тобі.

- Ну, друже, до смерті не забуду про твою допомогу, - розлив по чарках залишки горілки Юрко. – Давай за успіх!

- Не поспішай дякувати. Справа дуже небезпечна. Та уже двічі все пройшло без пригод. Маю надію, і зараз вийде.

Юрко продумав втечу детально. Заправив бензином батькову машину. Вирішив дати йому свій паспорт. Адже батькові документи у комендатурі, звичайно, забрали. А у Юрка на руках було посвідчення відповідального службовця комендатури. Поклав до машини теплу пухову куртку, теплі черевики. Марія збрала на дорогу харчі.

Ніч видалась дуже темною. Зимно. Пориви холодного вітру. Почав іти сніг. У вікнах будинків жодного вогника. Лише на другому поверсі комендатури світиться віконце чергового. Юрко повільно проїхав машиною з ввімкненими одними габаритними ліхтарями і залишив її за два будинки до комендатури. Оглянув все навколо. Жодного руху, жодного підозрілого звуку. Лише вітер завиває у димарях та проводах. Навіть голодні собаки десь поховались від холоду. Ще раз глянув на перевірений вдома годинник. Рівно за домовленим часом підійшов до лівих дверей. За хвилину двері тихо відчинились. Назовні хтось легенько виштовхнув тестя. Він був у куртці, але чомусь без шапочки. Ступив один крок, глянув на Юрка, не сказав жодного слова і зупинився, жадібно хапаючи ротом морозне повітря. Двері зразу ж зачинились. Юрко взяв тестя за руку і без слів вивів у двір сусіднього будинку. Тесть йшов важко, повільно. Зупинились.

- Ось вам ключі від машини і мій паспорт. Якщо зупинять, скажете, що ваші права і техпаспорт забрали на блок-посту. Бачите, там збоку подалі стоїть ваш «Жигуль». Сідайте швиденько за кермо. Ближнє світло не вмикайте. На одних підфарниках повільно виїжджайте за місто, а там – відомими вам окільними шляхами на Дніпропетровськ. Харчі і одяг на передньому сидінні.

- Я знав, сину, що ти мене виручиш. Ще день-два і я б не витримав. Наклав би на себе руки. Квадрат запропонував повернутись на Україну і працювати на їх службу безпеки. Інакше – розстріл! Дав день поміркувати. Тому в голову йшли різні думки. Дуже дякую тобі і Марії. Поцілуй від мене її і внучку.

Степан обняв зятя, потис руку і важко, трохи боком пішов до машини. Сів за кермо і хоч декілька хвилин тому дуже хвилювався, у рідному «Жигулі» почував себе значно впевненіше. Звично вставив і повернув ключ запалювання, увімкнув першу передачу. Коли від'їжджав, почув десь позаду автоматну чергу, потім ще декілька пострілів. «Щось пішло не так! – злякано промайнуло у голові. - Напевне уже дізнались про мою втечу. Але ж перевірка камер буде лише під ранок. Хоча б зять не постраждав. Вийти подивитись? Але я можу йому лише зашкодити. Потрібно якнайшвидше забиратись звідси!» Не зважаючи на попередження Юрка не поспішати, Степан швидко поїхав подалі від комендатури і потім за місто. У таку негоду ніхто по дорозі не зустрівся. Лише десь через години дві зупинився на узбіччі. Їсти уже декілька днів тому перехотілось. Крутилась голова і діймала спрага. Він намацав у пакеті пляшку води, відкрутив корок і жадібно зробив декілька ковтків. У животі забурчало. Витяг з пакету кусок ковбаси, скибку хліба. Багато не їв, хоч апетит зразу розігрався. Знав – не можна.

У Вінниці дружині, щоб не хвилювалась, усього не розповідав. Сказав: довго не давали перепустку на зворотній виїзд. Зять допоміг. А їх будинок обікрали.

- Хай їх нечиста сила обкрадає! Слава Богу, що повернувся. Та чому ж ти так схуд? – бідкалась Ліна, підсуваючи чоловікові найкращі шматочки їжі. - Невже Марія там зі своїми сидять голодні? І посилку немає як туди послати.

- Крупи, консервація, трохи різного варення та повидло у них є. А ось з м'ясними виробами, ковбасою, салом сутужно. Тому і схуд. Не хвилюйся, поправлюсь.

- У нас приємна новина. Мирославі залицяльник запропонував одружитись. Уже й приходили обоє просити благословення. Я сказала: приїде батько і вирішимо. Потрібно збирати гроші хоч на маленьку вечірку. Не зробимо - від людей буде соромно. Правда, нас тут мало хто знає. Та душ десять прийдеться запросити.

- Добре, - у Степана на очах виступили сльози. - Не станемо ж ми на перешкоді своїй донечці. Ось і ми, Ліно, постаріли. Будемо бавити внуків, - пригорнув до себе дружину.

«Якби вона знала, що мені прийшлося пережити на Донбасі, коли я всього день тому мало не вкоротив собі життя! Може й сюди до СБУ дійти повідомлення, що мені запропонували працювати на терористів. У СБУ скрізь свої люди. Ще й можуть спеціально

збрехати, що я погодився. Тоді послідкують за мною, а потім заарештують. Потрібно піти самому і про все розповісти? Напевне так і зроблю, щоб спати спокійно».

Лише через тиждень Марія додзвонилась до батьків і з надривним плачем повідомила, що у перестрілці біля комендатури загинув Юрко. Ніби напали якісь бандити. Уже й похоронили. Вона навіть точно не відала, чи батько зараз вдома. Про його затримання та те, що Юрко планував втечу, не сказала жодного слова. Марія достеменно знала, що всі розмови по мобільних телефонах записуються, деякий час записи зберігаються і якщо комусь необхідно, той може знайти потрібні перемовини.

- Марійко, приїжджай з дитиною до нас, - вмовляла Ліна, - якось разом проживемо. Чого вам там мучитись? Роботу знайдеш. Ми з батьком працюємо. На широку ногу, як раніше, не живемо. Але хліб та до хліба є. Саме головне: тут спокійно і не стріляють.

- Потрібно, мамо, Юркові справити сорок днів. А потім поставити хоч якийсь пам'ятник. Щоб все було по людськи. На похороні було багатенько людей. Мер міста дав кошти на поминки. Один працівник комендатури мені сказав, що мер жалкує за Юрком. Та що тепер жалкувати! А далі, мамо, поживемо, побачимо. Ця війна повинна колись закінчитись.

- Знай, доню, ми дуже хвилюємось за вас. Щось піде не так - приїжджай обов'язково. У нас новина: Мирослава збирається одружуватись. Коли буде вечірка, ще не домовились. Вона давно вечорами після занять працює у кафе офіціанткою. Адже стипендії не одержує. Уже зовсім доросла. Не хоче сидіти у нас на шиї. Там у кафе і справимо вечірку.

- Привітаєте молодих від нас. А то можу не додзвонитись. Зв'язок дуже поганий. Я рада, що сестра знайшла свою долю. Може колись і у нас з Машенькою налагодиться. Мені потрібно донечку поставити на ноги. Вона всі дні плаче, - знову схлипувала Марія.

На цьому зв'язок раптово обірвався. Мати ще хотіла попросити дочку навідатись до їх будинку. Потрібно було б найняти когось та позабавити дошками вікна, двері. А то і з лутками все повитягають. Адже будинок був у гарному стані. Можна було б колись продати, якщо не зможуть повернутись назад.

А війні кінця-краю не було видно. Росія постійно посилала в зону бойових дій своїх військових, постачала «гуманітарними конвоями» важке озброєння та боєприпаси. Почали застосовувати

установки залпового ракетного вогню «Гради» та нові 120-ти міліметрові надзвичайно потужні «Урагани», «Смерчі», що знищували і випалювали все навколо. Лише одних донських «козаків-розбійників» до Луганської області увірвалось більше чотирьох тисяч. Після 242 днів надзвичайно важких боїв, коли уже не було що захищати, українські кіберги здали вщент зруйнований Донецький аеропорт. Бойовики захопили стратегічний залізничний вузол Дебальцево, при обороні якого загинуло кілька сотень укропів. Через тиждень в Дебальцево з російської сторони стали заходити військові залізничні ешелони. З «Градів» терористи обстріляли житлові квартали Маріуполя. Загинуло майже сорок мирних жителів. У зоні АТО гинули і пропадали безвісти сотні людей, велика кількість поранених. Зруйновано десятки міст і тисячі будинків у сільській місцевості. Біженців лише на підконтрольній українській владі території нараховувалось майже два мільйони! І у кожного своя страшна, підчас трагічна історія. Люди потерпали від безробіття, безгрошів'я, голоду і холоду. В багато населених пунктів місяцями не подавалась електроенергія, вода, газ. Особливо страждали морально від невизначеності та часто незрозумілих і полохливих дій військового командування та й взагалі всієї влади. У народі почались розмови про те, що війна вигідна як Росії, так і українським олігархам, які підчас нахабно «у мутній воді ловили рибку». Адже на війну почали працювати велика низка державних підприємств, які роками простоювали, та тих, що були незаконно «прихватовані». Відновлювали застарілі військові літаки, танки, бронемашини, артилерію, спеціальні засоби зв'язку. Потрібні були у величезній кількості продукти харчування, які спочатку в основному постачали волонтери. Необхідно було терміново виготовити десятки тисяч бронежилетів, новітніх касок, комплектів літнього та зимнього одягу, взуття. Не хватало біноклів. Приладів нічного бачення у батальйонах були одиниці. На оборону з бюджету виділялись десятки мільярдів гривень. На зарплатню ввели військовий податок. Ні пенсії, ні грошові виплати при великій інфляції не індексувались. Віруючі жажнулись, коли московський патріарх Кирило благословив Путіна на «справедливу війну» проти України. Священики в Росії освячували солдатів, яких направляли воювати проти «бандерівської» влади. Та наш народ терпів. Посилав на війну кращих своїх синів і надіявся, що правда переможе.

«А де правда, там і Бог!», - наголосив патріарх Української православної церкви Філарет.

2. Сепаратист

Не пройшло й місяця після незрозумілої і дуже болісної для загалу раптової окупації Росією Криму, як на Донбасі почав розгортатись подібний, але значно страшніший сценарій. Організовувати «зеленими чоловічками» місцеві майдани, з боєм та жертвами захоплювати районні, обласні ради та адміністрації, управління МВС і СБУ у Донецькій і Луганській областях не було особливої потреби. Працівники державних установ та закладів на сто відсотків складались з членів партії регіонів, яка разом з біглим президентом Януковичем давно у повному складі працювала п'ятою колоною Росії. Усі керівники «на всякий випадок» мали паспорти східного сусіда. Тобто заборонене Конституцією України подвійне громадянство. Обласні ради в Луганську і Донецьку прийняли відповідні рішення, для вигляду провели так званий референдум про створення «республік» та «Новоросії» і приєднання до «старшого брата». Путін від задоволення потирає руки. На кордоні з Україною було зосереджено декілька десятків тисяч відбірних російських військ. Почались великомасштабні військові навчання. Донське козацтво, що у 2004 році підписало із запорізькими козаками договір про дружбу, взаємоповагу та невтручання у справи одне одного, уже одержало наказ повним складом вступити на територію Луганської області для «захисту російськомовного населення». Там же все населення розмовляє російською. І жоден закон цього не забороняє. Від кого їх потрібно захищати, ніхто не розумів. Але місцевих жителів російська пропаганда так залякала та задурила «НАТОВським і європейським наступом на Україну», що майже всі були проти київської влади.

Анатолій умовляв дружину Віру піти на місцевий «референдум» і проголосувати «за».

- Невже не розумієш: у путінському Митному союзі нам буде жити набагато краще? Інакше ми втратимо з Росією усі економічні зв'язки. Більшість нашого експорту спрямовано саме на Росію.

Європі наша недосконала промислова та й сільськогосподарська продукція не потрібна. Там своєї немає куди дівати.

- А ти запитай у моєї двоюрідної сестри, яка живе в Рязанській області, - впевнено заперечувала Віра, що працювала завідувачем відділу у районному статистичному управлінні. - У селах Росії земля майже не обробляється. Немає охочих, щоб, як у нас, брали її в оренду. Земля дуже виснажена. Лише на Кубані, Волзі та за Уралом нормальні врожаї зернових. Росія тримається на нафтогазових доларах. На світових ринках нафта дешевшає. І «старший брат» уже від цього дуже потерпає.

- Подивись, – наполягав Анатолій, - яка у них величезна територія. Шоста частина суші всієї Земної Кулі! Одного лісу мільйони квадратних кілометрів. А скільки корисних копалин! Вугілля в Кузбасі та Красноярському краї добувають роторними екскаваторами відкритим способом. Товщина вугільних пластів до двадцяти метрів! А у нас шахтарі в забоях повзають на колінах. Вони уже в Льодовитому океані добувають нафту і газ. Там ще на тисячу років вистачить!

- А вчені кажуть, що незабаром нафта і газ закінчатся, - знову за своє чорноброва струнка Віра. - В Швейцарії побудували так званий коллайдер. На ньому учені з різних країн досліджують можливості регулювати термоядерним синтезом. Зараз для одержання електроенергії широко застосовуються атомні реактори, а побудують набагато ефективніші термоядерні. Росія спочатку брала участь у цьому проекті. Та уже декілька років на вносить кошти. Напевне сама проводить таємні дослідження, чи просто фінансово неспроможна. І може залишитись «за бортом». Як було з атомною бомбою. США застосували бомбу в 1945 році і заставили Японію капітулювати у Другій світовій війні. Радянський Союз випробував таку бомбу лише у 1953 році. Ти подивись, який високий рівень життя в Європі, які там вимоги до якості продуктів харчування, до чистоти води, до екології. У нас якість водопровідної води перевіряється всього за тридцятьма показниками. В Європі контролюється двісті вісімдесят показників води! В США – 316! На Україні уже на відстані кілометра відчуваються «запахи» м'ясокомбінату. У Німеччині стоїш поряд з таким підприємством і нічого не чути. На металургійних заводах працюють у білих халатах. Тому наша молодь і рветься до західних

країн. А ти агітуєш голосувати за п'яниць росіян! Там населення давно співається. Рік тому до Москви прибув залізничний ешелон горілки «Немиров». П'ятдесят сім вагонів! До обіду розкупили.

- Там самогонку не уміють гнати, - розсміявся чоловік. - Ось незабаром приєднаємось до Росії і їх навчимо.

Колись Анатолій працював наладчиком верстатів з числовим програмним управлінням на приладобудівному заводі. За часів СРСР завод був завантажений на повну потужність у дві зміни. Прилади для контролю чистоти повітря були по якості на рівні закордонних. Та вітчизняна електроніка давала збої. Приходилось її купувати за валюту у Швеції. З розпадом Радянського Союзу стало непотрібним спеціальне конструкторське бюро, що конструювало, крім військових, й ці вироби. Через пару років з'ясувалось, що наші прилади уже застаріли. Попит на них різко зменшився. Потрібно було терміново освоїти випуск нової продукції. І освоїли. Почали випускати простенькі побутові підігрівачі повітря, невеликі інкубатори для висиджування курчат, нагрівачі води, теплиці для населення. Високопродуктивні верстати з числовим програмним управлінням стали практично не потрібні. Їх продали. Анатолію запропонували перейти працювати слюсарем до цеху збірки. Зарплатня, звичайно, стала майже вдвічі меншою. Йому ще повезло. Більшу частину робітників взагалі звільнили. Бригада з чотирнадцяти осіб, у якій тепер працював колишній наладчик, мала гарну традицію. День народження кожного слюсаря після роботи відзначали випивкою у кафе «Під пальмою». Запрошували з собою і виробничого майстра та технолога. Так Анатолій один раз на місяць, а бувало і частіше приходив додому добре «під шафе». Дружина розуміла чоловіка. Від колективу не потрібно відсторонюватись. Тим більше у часи безробіття. Не виказувала невдоволення, а поступово мовчки замикалась у собі. У неї на роботі був колектив жінок. Там вони і відзначали свої свята по жіночому. Давно одружений син жив в Одеській області. Тому випивки батька негативного виховного впливу на нього не мали. Але Віра спостерігала, що поступово розмови та судження чоловіка стали мінятись. Він почав звинувачувати центральну владу в усіх гріхах. Не привезли вчасно з Одеси датчики температури, міністерство винне. Погана дніпропетровська фарба – головне управління не контролює. Зварювальні електроди з

виправної колонії, що на Вінниччині, не зовсім якісні - куди дивиться прокуратура нагляду.

- Не піду більше на вибори до Верховної Ради! – безапеляційно заявив Анатолій. - Вони там лише протирають штани, переливають з пустого в порожнє. Недавно тиждень розглядали проект закону з п'ятьма сотнями поправок. Там же є юридичне управління. Воно повинно попередньо так «процідити» цей закон, щоб прийняли зразу. Депутати одержують високу зарплатню з наших податків. Проголосую проти всіх кандидатів. Уряд доброго слова не коштує! Задушили мілкий і середній бізнес податками й поборами. Пару років тому на заводі орендували вивільнені приміщення з десятків фірм, які виготовляли меблі, непогані світильники з газорозрядними лампами, якість нестандартне обладнання. Тепер залишилось дві фірми. Інші розпались. А ще точаться впевнені розмови про майбутнє різке зростання комунальних тарифів. Цю владу потрібно міняти. І якнайшвидше!

- Ви краще наведіть порядок у себе, – старалась зупинити його дружина. - У вас же профспілки немає. Раніше можна було якусь путівку одержати на море до Генічеська, чи Бердянська. Тепер ми уже декілька років нікуди не їздимо.

- А у себе чому путівку не береш? – помахав пальцем Анатолій.

- Держслужбовцям їх виділяють зовсім мало. Моя черга ще далеко. А за повні кошти дорого. Он тобі пухову куртку на зиму потрібно купити.

- Купимо! - сонним голосом з дивану відповів чоловік і повернувся на інший бік.

«От і поговорили, - засмутилась Віра. – Перестали розуміти один одного. Раніше ж розпитували про справи на роботі, на дачі разом працювали. Там все вирощували. За розсаду завжди відповідав Анатолій. У великому колективі він випитував про нові кращі сорти, радився, як доглядати. Пам'ятаю, як вперше посадили помідори «Де борао». Виросли вище людини. У п'ять «поверхів» ряди стиглих смачних плодів росли до жовтня. Перед першими заморозками зривали ще зелені і тримали накритими у гаражі майже до грудня. Та дачу, коли Анатолій перейшов працювати слюсарем, прийшлося продати. Синові потрібно було допомогти з купівлею квартири. Я вечорами стала вишивати. Анатолій спочатку милувався вишивками, а потім все більше сідав до телевізора і засинав біля нього. Раніше хоч футбольні матчі дивився. Тепер –

одні серіали. Навіть останні вісті не переглядає. А ще ці розмови про політику. Вони до добра не доведуть».

Віра як у воду дивилась. Анатолія запросили до СБУ. Там слідчий провів відповідну «бесіду».

- До нас надійшли впевнені слухи, що ви проводите на заводі серед робітників агітацію проти влади, - майже без «передмови» напосів рудий сбушник років сорока-сорока п'яти. - Чим ви незадоволені? Ви голосували за діючого президента України?

- Так, за діючого. Та він не виконує свої передвиборчі обіцянки.

- Які саме?

- Обіцяв підвищення зарплатні, зниження податків, створення нових робочих місць, - почав пітніти Анатолій, відчуваючи, що під пахвами мокріє сорочка.

- А скільки часу президент на посаді? – слідчий рішуче зачесав п'ятірнею на голові своє руде волосся. Воно у нього було буйне і відливало міддю.

«Рыжий и красный – человек опасный!» - пригадав Анатолій відому російську приказку, з якою насміхались колись з однокласника у школі. - Потрібно категорично відмовлятися від цього звинувачення про агітацію. А то ще посадять до в'язниці, як політичного в'язня. Батько розповідав, скільки даремно обвинувачених пройшли через концентраційні табори СРСР. Багато з них, як от наш відомий поет Василь Стус, не дожили до розпаду «імперії зла». Так колись назвав СРСР президент США Рейган. Василя Стуса висували на Нобелівську премію. Але померлих цією премією не нагороджують. Навіть не можу згадати, з ким у бригаді розмовляв на політичні теми. Здається, з Севою Глумовим. Наші слюсарні верстаки поряд. Не будеш же весь день мовчати. От щось і ляпнув. Та з Севою ми давно приятельємо. В гості один до одного не ходимо. Але у щирих відносинах. Може в компанії за чаркою щось висказав? Ми два тижні тому відзначали ювілей Дениса. Гарно посиділи під пальмою! Горілка була «Медова з перцем». Навіть тихо пісень поспівали. Я побажав Денису міцного здоров'я і виконання обіцянок президента. Точно, тоді й ляпнув! Ще сказав, що потрібно міняти лад у країні. Хтось з наших працює на СБУ. От з Севою і з'ясуємо».

- Так. На посаді недавно. Всього пів року, - промимрив Анатолій, розуміючи, що розмова затягнеться.

- Хіба можна за цей короткий час вирішити такі складні

питання? Роками потрібно працювати.

- Я з вами згоден, - Анатолій старався якось уладнати справу. – Ми на роботі відзначали ювілей товариша і трохи перепили. От я у тості і сказав щось про президента. Вибачте.

- Тут вибачення мало! Зараз напишеш конкретно по прізвищах, з ким вів такі розмови, що при цьому кожен з них говорив, яке у кожного було відношення до твоїх закликів поміняти існуючу владу. Потім підпишеш папір, що таких розмов більше не будеш вести. А то можна «загриміти під фанфари», як сказав артист у відомому фільмі, - розсміявся слідчий. – Потрібно завжди добре думати, що говориш, рот тримати «на замку».

- Я уже й не пам'ятаю, з ким розмовляв, - понурих голову чоловік, стараючись не втягнути в ситуацію знайомих.

- Пропоную згадати! – наголосив слідчий. – Не пригадаєш сьогодні, затримаємо. Посидиш у нас декілька днів і в голові проясниться. А зараз пиши, - сбушник простяг декілька аркушів паперу і ручку, зразу зробившись похмурим.

«Прийдеться про всіх написати. Не напишу – затримають і потім знову тягатимуть сюди. А тут все дуже неприємне для мене. Сірий незграбний будинок управління СБУ, погруддя колишнього місцевого кадебіста та якісь запахи цвілі на першому поверсі, перехід по сходах на другий поверх з портретами військових на стіні, цей кабінет з голими стінами, сам рудий слідчий, який дуже невиразно назвав своє прізвище і зараз з цигаркою біля вікна. Не хватало ще посидіти у камері, яка напевне в підвалі. Там же можуть бути написи затриманих на стінах, яких раніше могли допитувати, катувати. А ще миші, а то й щурі. Їх спеціально, десь я читав, запускають до камер, щоб налякати заарештованих. Ні! Постараюсь якомога більше згадати, з ким і як розмовляв з приводу незадоволення владою. Лише не напишу про розмови з дружиною Вірою. Там свідків жодних не було».

Більше години, не відпочиваючи, списав Анатолій майже три аркуші. Рука почала терпнути, пальці німіли, на спині та лобі виступив піт. Нарешті простяг папери рудому. Той уважно перечитав і запитливо глянув Анатолію у вічі.

- Всіх згадав? Чи ще подумаєш?

- Так, пригадав усіх, - постарався впевненіше сказати Анатолій, щоб слідчий повірив.

- Якщо ще кого згадаєш, прийдеши. Внизу постав підпис і

дату. А тепер напиши зобов'язання не проводити подібних розмов у майбутньому.

Наступного дня Анатолій розповів Севі про виклик до СБУ.

- Якась погань завелась у бригаді, - схвильовано. - На п'яну голову буває щось і скажеш. Так про все потрібно доносити в органи? Там не дуже будуть розбиратись. Як казали колись: загримиш на Соловки і кінці у воду. Добре, що мені попався розумний слідчий і відпустив. Хто це може бути, як ти думаєш?

- Ти вважаєш, що хтось з наших? – взявся за голову товариш. – Може ще з кимось останнім часом розмовляв? СБУ могло деякий час послідкувати за тобою. А уже потім викликали до себе.

- Та я ж ні з ким не спілкуюсь. Моїх приятелів майже усіх звільнили. Роз'їхались у пошуках роботи. Більшість до Росії. Недавно на тиждень приїжджав Смолін. Гарний токар. А там працює на будівництві будинків для мільйонерів. Зайшли з ним до кафе, випили по чарці. Розмов про нашу владу з ним не вів.

- Тепер нам потрібно на всі боки оглядатись! Як же виявити цю сволоцюгу? Ночами не буду спати, а щось придумаю.

Анатолій став у розмовах дуже обережним. Віра зраділа, що з останнього дня народження одного зі слюсарів чоловік повернувся додому майже тверезий. «Може взявся за голову? Адже випивки завжди закінчуються погано. Можна потрапити у неприємну ситуацію. Згодом і здоров'я погіршується. Поки що він ні на що не скаржиться. А он у сусіда по квартирі стала боліти печінка. Нам не хватало ще цього».

Чоловік же почав через деякий час ходити на якісь збори. Потім сказав, що долучився до роботи у партії регіонів.

- У цій партії все міське начальство, багато робітників з нашого заводу. Говорять, що Ахметов дає великі кошти на підтримку партії. У 2004 році, ти знаєш, представник партії Янукович виграв вибори на президентську посаду. Та київський суд вкрав перемогу. Тепер обов'язково виграє. Адже останніми роками він був прем'єр-міністром і непогано показав себе на цій посаді. Правда, економічна криза 2008 року вдарила і по Україні. Але Донбас тримається. Заробітна платня у нас вища порівняно навіть з Києвом. Деякі шахти закрили, та більшість працюють. Дисципліна в партії значно покращилась. Попередили: не проголосує завод, чи шахта за Януковича, закриють підприємство. Адже все приватизоване. Тоді люди взагалі залишаться без роботи.

Впевнений, всі підуть на вибори і одноголосно підтримують нашого Яника. Він хоч і колишній безграмотний бандит по кличці Хан, але ж наш, донбаський. Київські та дніпропетровські уже були при владі. Тепер донецький стане. Вийде в степ донецьку пареню молодой! Буде дбати про нас тутешніх.

Так воно і сталось. Україна перестала вірити нескінченним обіцянкам Ющенка та Юлії Тимошенко, які ще й пересварились між собою. Президентом став Янукович. Донбас, весь Схід та Південь України були впевнені: тепер Україна піде «правильним шляхом», як і обіцяла партія регіонів. Адже у Верховній Раді регіонали разом з комуністами створили більшість. Комуністів, які на словах завжди були проти олігархів, капіталістів і «за кращу долю пролетаріату», просто купили з коренем.

Та поступово нова влада стала «закручувати гайки». За видуманими смішними звинуваченнями посадили за ґрати Юлю Тимошенко, Юрія Луценка. Обоє серйозно хворіли. А суд до уваги це не взяв. Був змушений емігрувати до Чехії голова Харківської обласної адміністрації Арсен Аваков. За кордон виїхало декілька колишніх міністрів. Члени родини Януковича та нові посадовці стали неймовірно швидко збагачуватись. Син президента Віктор за рік став мільярдером! Всі наближені попали до парламенту, чи стали членами уряду, адміністрації президента. Були «привласнені» Верховний та Конституційний суди, Генеральна прокуратура. Все це робилось нахабно, по бандитському.

Чашу терпіння народу переповнило рішення парламенту прийняти закони, що значно обмежували свободу громадян на участь у мітингах, свободу слова, посилювали права правоохоронних органів, практично призводили до диктатури президента. Молодь була особливо стурбована відмовою уряду підписати Асоціацію з Євросоюзом та продовженням переговорів про вступ до проросійського Митного союзу. У Києві зразу ж на площі Незалежності був організований палаючий Майдан. Протести швидко охопили Центральну та Західну Україну. Були захоплені обласні адміністрації, управління міліції, СБУ, прокуратури. Влада була повністю паралізована. У Києві підрозділ МВС «Беркут» налаштували на придушення Майдану. Загинула Небесна Сотня. Президент та більшість міністрів з поплічниками, злякавшись народу, втекли до Росії. Влада в країні перейшла до парламенту, який частково був теж деморалізований і не зміг

швидко прийняти необхідні рішення. Скориставшись сприятливою ситуацією та втілюючи свої давні плани, Росія анексувала Крим, куди ввела війська. Переважна більшість українських військових, що перебували у Криму, перейшла на службу до збройних сил Росії. Не довго думаючи, Путін дав команду на захоплення основного промислового центру України Донбасу. Більшість підприємств та фірм тут уже давно належали росіянам. Біля вісімдесяти відсотків експорту компаній донбаського олігарха Ахметова направлялось до Росії. Тому дуже швидко були організовані протиукраїнські угруповання бойовиків. Російське проникнення на Донбас відбулось без протистояння української армії. Лише «Правий сектор» швидко зорієнтувався і прямо з київського Майдану направив на захист України кілька тисяч своїх патріотів-добровольців. Це врятувало державу.

Анатолій був твердо впевнений, що Донбас потрібно приєднати до Росії. Адже там Путін навів порядок. Навіть одного з найбагатших олігархів Ходорковського посадив за ґрати. В Україні ж безлад. Президенти якісь «недолугі». Уряди та міністри весь час міняються, Депутати парламенту продажні. А західноукраїнським «бандерівцям» взагалі нічого тут робити. Якщо вони не розуміють, вигнати силою. Хай наводять лад у своїй Західній Україні. І Анатолій, недовго роздумуючи, вступає до одного з бандитсько-сепаратистських угруповань так званої Донецької народної республіки. Зброю спочатку захопили у районному відділку міліції. Міліція жодного спротиву не створила і сама майже в повному складі вступила до батальйону «Восток». Через деякий час російським «гуманітарним мирним» конвоєм були доставлені танки, бронетранспортери, гармати. нові автомати, набої, військовий одяг без розпізнавальних знаків і міцне шкіряне взуття. Та саме головне – платили непогану зарплатню.

Якось з чергових зборів Анатолій прийшов додому у камуфляжній формі. У дружини Віри очі полізли на лоба.

- Ти що, записався до бойовиків? - розвела вона руки.

- А що робити? Заводські усі розбіглися. Зарплатні більше пів року немає. Не піду ж з простягнутою рукою просити хліба. Та можуть й не подати. Усі безробітні. А тут ось видали аванс, - простяг дружині пачку купюр. - Наш майстер став командиром взводу. Мені поновили армійське звання. Я ж старший сержант.

Сказали, що видадуть консерви, макарони, масло. Наша казарма знаходиться у другій школі.

- Невже ти не розумієш, що прийдеться воювати. Може початись громадянська війна. У нас же біля дальньої шахти невеликий город. Нам з нього завжди хватало. І тепер хватить. Не потрібно тобі іти в ці сепаратистські незаконні угруповання. Повернеться українська влада і будуть розбиратись, хто проти них воював. Якщо склалась така ситуація, то давай краще виїдемо до Одеси. Там моя рідна сестра працює у великому гастрономі. Мене влаштує на роботу. Яюсь проживемо. Або переберемось до сина у Білгород–Дністровський. У нього велика квартира. Правда, двоє дітей і батьки невістки живуть з ними. Буде тісно. Та яюсь помістимось.

- З свого міста я нікуди на поїду! – рішуче Анатолій. – Не хочу, щоб «бандерівці» прийшли сюди. Вони побачили, як живуть у Європі капіталісти, наслухались американських казок про «красиве життя» і хочуть тут завести такі порядки. А мені подобається, що у нас свята по три-чотири дні. В Росії он Новий рік святкують два тижні. На днях народження завжди можна напитись до сходу.

- Ти ж останніми роками вживав зовсім мало. Почнеш знову пити і навіть майстер по давній дружбі не допоможе. Станеш алкоголіком. Вилетиш з тріском! Що тоді робитимеш?

- Не бійся, я міру знаю. А ти можеш їхати. Тут настають гарячі часи. Сказали, що уже два тижні з поїздами якісь затримки. Київ постійно влаштовує тотальні перевірки. Автобуси поки що ходять регулярно.

Наступного ранку Анатолій з невеликим саквояжем провів Віру на автовокзал, поцілував і посадив до автобуса. Сам же згадав армійську давню службу і чітким кроком, тихо мугикаючи стройову пісню, попрямував до другої школи. У батальйоні розпочинались триденні навчання. Часу було обмаль. Українські війська обложили Славенськ. Терміново потрібне було поповнення.

Що можна вивчити за три дні? Згадати, як ходити строем та навчитись розбирати і збирати автомат. Більше половини взводу складала чоловіки, що служили ще у радянській армії. Друга частина – невідомі особи, з якими потрібно було знайомитись і пізнавати. Командир взводу колишній майстер з їхнього цеху Пенев ставився до заводських дуже поблажливо. Зразу ж назначив Анатолія своїм заступником.

- Ти старший сержант. У нас ще є два молодших. Будете керувати відділеннями по сім-вісім солдатів у кожному. Автомати закріпити за кожним з розписом. На пасках щоб були бейджики з прізвищами. Набоїв поки що не видавати, а то можуть перестріляти один одного. Після занять з вивчення зброї автомати здаються у зброярню. З класу не виносити. Підемо у тир стріляти, тоді кожен візьме свій автомат. На обід та з обіду ходити строем. З казарми не відлучатись. Є телевизор та шкільна бібліотека. Хто бажає – після занять є можливість поспати. Жодних спиртних напоїв. Побачу – відрахую зі взводу без виплати зарплатні. Наш комбат Гіркін сам не випиває та іншим теж не дає. Суворо про це попередив на останній нараді. Почнуть пити – все розвалиться. Можуть грати у карти, шахи, доміно. Курити в туалеті, чи у бесідці біля казарми. Відбій о двадцять третій годині. Підйом – о сьомій. Поки що до міста нікого не відпускати. В любий момент може надійти наказ виступити на позиції. Я тебе давно знаю і довіряю. Покажеш себе добре – за місяць-два одержиш звання старшини. Зарплатня значно зросте.

Анатолій, звичайно, старався подружитись з сержантами. Та більше всього довіряв приятелю Севі, який теж опинився у взводі. Севу зарахували рядовим. Але він дуже хотів стати сержантом, щоб керувати відділенням.

- Ти повинен стати прикладом для інших, - наставляв Севу Анатолій. - Добре підігнати по собі обмундирування, швидко розбирати-збирати автомат, виділяти гарним виглядом. Підемо на стрільби – постарайся якнайкраще відстріляти. Тоді зможу мати підстави написати рапорт про присвоєння тобі звання єфрейтора, тобто старшого солдата.

- Лише єфрейтора? - похнюпився Сева.

- Не журись! Згодом станеш і молодшим сержантом, - старався заспокоїти приятеля Анатолій. – Ти ж в армії не служив. Потрібно хоч трохи освоїти армійську науку. Тримайся ближче до мене і все буде добре. При сторонніх звертайся офіційно: «товаришу старший сержант». І постарайся визнати хоч щось про чужаків у взводі. Декілька з них схожі на колишніх зеків.

Сева добре грав на гітарі, співав. Навколо нього після занять збирався майже весь взвод. Через деякий час він відкладав гітару і починав розмови «на вільні теми», чи сідав грати у карти. Старався потрапити до компанії «чужаків».

- Хлопці, чого ми граємо у «дурня»? Уже нецікаво, -

запропонував майже зразу Сева. – Може у буру, чи преферанс на гроші? Хто програє, пригощає інших пивом, кока-колою, печивом. Кіоск поряд зі школою працює до двадцять першої години.

- З казарми ж нікого не відпускають, - прогудів басом Сич. Так звертались до одного з «чужаків».

- А я місцевий, - знайшовся Сева. - Знаю діру в огорожі позаду школи. Лише камуфляжну форму потрібно буде зняти. Та у мене цивільного одягу немає.

- Знайдемо, - знову прогудів Сич, - преферанс грати довго. Давайте краще у буру. Це значно простіше, цікавіше і саме головне результативніше.

Сіли грати четверо. Сева і троє «чужаків». Спочатку гра йшла спокійно і весело. У казармі розміщалося два взводи. Тому було досить галасливо. Дехто навіть закурив. Стояв невеликий туман. Севі та Сичу везло. Двоє інших програвали. Особливо не йшла гра у Сивого. Так Сич називав ще досить молодого носатого хлопця. Сивий десь через пів години почав чухати свого довгого носа. Потім кинув карти і схопився на ноги.

- Ви нечесно граєте! - зарепетував ніби різаний. - Особливо ти, Сич. Я бачив, як ти сховав одну карту в рукав!

- Сивий, ти звинувачуєш чесного злодія? Я відсидів дванадцять років і жодного разу мене у махінаціях в карточній грі ніхто не звинувачував! – теж піднявся на ноги Сич. – Не забереш свої слова назад і не вибачишся, будемо розбиратись.

- І будемо! – з цими словами Сивий вихопив з кишені ножа та кинувся до Сича.

Сич відскочив у бік, викинув вперед ногу. Сивий миттєво опинився на підлозі. А Сич уже сидів на ньому зверху. Він спритно завернув нападнику руку з ножем назад. Сивий скрикнув від болю і ніж вивалився з руки. Не довго думаючи, Сева схопив ножа і сховав до кишені. Все сталось так швидко, що навколо ніхто нічого й не зрозумів. Сич піднявся на ноги і з посмішкою відійшов до свого ліжка. А Сивий ще деякий час продовжував лежати обличчям до низу. Сева взяв його за руку і допоміг піднятись.

- Отак пограли! - Сева до Сивого. – І пива на випили.

- Ще награємось! - з перекошеними губами відповів Сивий і вдячно міцно потис руку Севі.

Сева зрозумів, що конфлікт далеко не вичерпано. Бандити дуже злопам'ятні люди і образ один одному ніколи не пробачають. Тому вирішив наступного ранку переговорити з Сивим.

- Сивий, ви що, з Сичем знайомі?

- Познайомились років п'ять тому у Донецькій колонії суворого режиму. Сич там сидів за розбійний напад та вбивство людини. Я уже його застав. На перший погляд ніби приємна людина. Та підспудне зло звіра весь час проявляється. Так і чекай, щоб ножем у спину не штрикнув. Тому я першим й кинувся на нього. Але він спритний, собака. Нічого, якось з ним поквитаюсь. Ось лише не знаю, хто підняв мого ножика.

- У мене хай поки що побуде твій ножик. Заспокоїшся – віддам. Краще таких, як Сич, не чіпати. Я б тримався подалі від гріха. Якщо не заперечуєш, будемо приятелювати. А то у взводі зібралися різні люди. Не знаєш, що від кого чекати.

- Добре, - погодився Сивий.

«Не просто так Сивий кинувся з ножем на Сича, - подумав Сева. - Карти стали лише приводом. Видно, з колонії у них неприязнь. Та використати Сивого потрібно, щоб розізнати про інших «чужаків». Адже мало хто з них відверто скаже про себе правду. А у Сивого язик підвішений добре. Рот не закривається. Розговорить любого».

Однак уже третього дня після обіду, коли мали годину на відпочинок, батальйон підняли по тривозі. Вишикувались на шкільному стадіоні і командир Гіркін, підперезаний португесею, статний військовий, у якому відчувався старий вояка, наказав:

- Через двадцять хвилин за нами прибудуть машини. На кожен взвод одна машина. З собою взяти автомати та особисті речі. Командирам взводів до автоматів видати по два ріжки набоїв. Виїжджаємо у поле на навчання, наближені до бойових.

«Ось і закінчилось мирне життя, - промайнуло у голові Анатолія. – Якби прості навчання, набоїв не видали б. Ми ж лише один раз постріляли. Солдати не знають добре своєї зброї. Та потрібно виконувати наказ».

Анатолій вгадав. Їх привезли під Славенськ, у якому уже пару тижнів в оточенні благами допомоги бойовики. Ще за кілька кілометрів до міста було видно дими пожеж. Темним чорним димом горіло нафтосховище. На залізничній колії стояли обгорілі вантажні вагони. Час від часу чулись довгі черги великокаліберних кулеметів, вибухи снарядів. Бойовики в критих машинах майже

нічого не бачили, лише здригались від вибухів. Вони занервували і тихо загомоніли. Такий сміливий у казармі Сивий посірів і почав тремтіти.

- Невже кинуть у бій? – він цокотів зубами, ні до кого персонально не звертаючись.

- Ні, привезли на пікнік! – зло відповів Сич.

- Заспокойтесь! – Анатолій. - Ви знали: не на прогулянку йдете.

Розвантажили батальйон десь за кілометр від міста у порослій рідким лісом глибокій балці, де можна було розмісти цілий полк. Командир взводу Пеню наказав відпочивати прямо на сухій траві, нікуди не відлучатись. Пригнічені похмурі бойовики між собою майже не розмовляли. Настрій у всіх був подавлений. Трохи повеселіли, коли через пів години принесли сухий пайок. Кожному по «сотці» горілки «Столична», по банці пива та рибних консервів, плавлені сирки, цукор-рафінад, галетне несолоне печиво. Більшість зразу ж почали їсти.

Незабаром повернувся з наради Пеню.

- До вечора відпочиваємо! Незабаром має підійти підмога. Ще раз нагадую: нікуди не відлучатись. Автомати при вас, ріжки з набоями у підсумках. Наказую: ріжки в автомати вставляти лише по команді. Командирам відділень за цим постійно слідкувати. Винні у застосуванні зброї в розташуванні батальйону будуть зразу ж покарані. О дев'ятнадцятій годині вечірня повірка. Кого не буде, вважатиметься дезертиром. Костромін, - це Анатолію, - відійдемо на пару хвилин.

- Ти відповідаєш за порядок у взводі так само, як і я, - дивився прямо у вічі Пеню. – Мене в любий час можуть знову викликати до командира роти. Особливо приглядай за Сичом і Сивим. Крім автомата, у тебе є наган. Зараз повні військові обставини. Тому дозволяю наган при необхідності застосовувати, не роздумуючи.

На вечірній повірці виявилось, що відсутній Сич.

- Хто бачив, куди він пішов? - Пеню.

- Сказав: до туалету, - зразу ж Сивий, - хвилин двадцять тому.

Поки що не приходив.

- Костромін, Дмитренко, швиденько пошукайте Сича, - знервовано наказав взводний.

Пошуки нічого не дали. Так у взводі з'явився перший дезертир.

- Знайдемо Сича, трибунал буде судити за законом військового часу, - суворо перед строем сказав Пеню. - Розстріл, як на війні!

Тут ще один хоче дати дьору, Сумлін, - тихо Анатолію на вухо Сивий. - Сказав, що не буде вмирати за Путіна.

- Він що, не знає, хто нам платить гроші?

- Може й розуміє: бабки йдуть з Росії. Та вмирати, як і більшість з нас, не хоче.

- Приглянь за ним. Піде з розташування, зразу доповіси. І взагалі до інших придивляйся. Більше байок розповідай, щоб відволікти рядових від непотрібних думок. Ми ж домовились приятелювати. Сержанта одержиш.

Сивого щодо байок не потрібно було довго просити.

- Була у мене в Макіївці чудова маруха, - майже зразу почав той. - Чорнява красуня Валя. Все при ній. Що ззаду, що спереду. Працювала на залізниці провідником вагона у поїзді «Донецьк-Київ». Тиждень працює, тиждень вихідна. Гроші завжди є. Незаміжня, без дітей. Окрема квартира. Що ще потрібно такому славному хлопцю, як я!

- Знайшов славного! - хіхікнув хтось.

- Не заважай! – зашикали на того.

- Кохала мене до без тями. Та саме головне, - продовжував Сивий, не звертаючи уваги на репліку, - вона збувала у вагоні крадені речі. Ми вдвох з напарником чистили квартири. Він чудово справлявся з любимими замками, а я знав, що і де потрібно шукати та брати. Останніми роками у людей стало стільки нового одягу, коштовностей, що не гріх було з нами поділитись. Ми працювали чесно. Кращу половину собі, а біжутерію – не брали. Щоб людині було на перший випадок що начепити. З осені до літа «працювали» у Донецьку. І роботи, повірте, хватало. А все літо - в Ялті, чи Сочі. Найкращі готелі та ресторани були наші. Валя декілька раз за літо теж приїжджала до нас на тиждень-два, щоб покупатись, засмагнути, побавитись. Тіло у неї було світло каштанового забарвлення, туге, мов футбольний м'яч. А ще вона забирала крадені тут речі.

- Там теж крали? - жахнувся молодий хлопець. - Невже не хватало накраденого зимою?

- Хватало! Та боялись втратити кваліфікацію. Особливо напарник хвилювався. Адже населення почало міняти старі замки на нові закордонні, більш досконалі. Та щоб ви знали: зачинені на ключ двері – це лише простий знак, що хазяїна немає вдома. Тоді напарнику можна було сміливо братись за роботу.

- І жодного разу не попались? – все той же хлопець.
- Один раз відчинили, а з квартири здивовано дивиться на нас хазяйка. Ми просто вибачились. Мов, помилились поверхом. І спокійно вийшли. Буває!

Та не даремно в Одесі кажуть: *«Жадність фраера сгубила»*.

Валя спокусилась на діамантові дорогі сережки. Не продала, а залишила собі. Хоч знала: цього ні в якому випадку не потрібно було робити. Мені жодного слова не сказала. Попросила б у мене грошей на більш дорогі, кращі, я б дав. Через рік одна з пасажирок впізнала свої сережки і у Фастові Валю прямо в поїзді затримали менти. Так я опинився на жорстких нарах у колонії строгого режиму.

Жінці, хлопці, вірити не можна! Підведе, стерва!

Того ж вечора, коли стемніло, батальйон кинули у бій. Це було великою помилкою. Тільки що сформований підрозділ, який не провів жодної атаки вдень, заставили наступати вночі. У такій ситуації недосвідчений боєць тіні боїться. Може навіть почати стріляти по своїх. Та ще й укropи розгадали наміри бойовиків. Сепаратисти потрапили під нищівний автоматний та кулеметний вогонь і зразу ж припали до землі. Сивий впав ще до перших пострілів і голови більше не піднімав. Анатолій був на іншому фланзі і цього не бачив. Спроба командира роти знову поновити атаку провалилась. Ніхто не хотів підставляти у темноті голову під кулі, які страшними світлими роями, мов бджоли, пролітали над степом. Крім того, почала працювати укropівська артилерія. Снаряди зі страшним гуркотом та виблисками зривались у шаховому порядку серед залеглих бойовиків. Крики лунали з усіх боків. Це було схоже на справжнє пекло. Дехто кинувся тікати. Після півночі нарешті передали наказ відступити. На ранок у батальйоні не дорахували значно більше половини складу. Анатолію пуля легко зачепила ліве передпліччя. Пройшла мимо кістки. Сева загинув. А Сивому хоч би що. Лише від нервування трохи перекосило обличчя. Забрати убитих і поранених не дозволили. Було не до цього. Поріділий деморалізований батальйон спішно відвели на перегруповування.

Так Славенськ і не відбили. Через декілька днів його здали укropам. Потріпані частини бойовиків колоною спокійно відступили на Краматорськ. Укropи могли розбити цю колону. Але команди чомусь не поступило. Гіркін кудись зник. Командувати

батальйоном призначили іншого кадрового російського спецназівця. Пенев став заступником командира роти. Анатолій одержав звання старшини і був призначений командиром взводу. Сивий став молодшим сержантом. Взвод поповнили новими бійцями. Знову попало декілька колишніх зеків. Анатолій зібрав їх у одне відділення під командування Сивого.

- Головою за них відповідаєш! Під Славенськом ти показав себе хоробрим бійцем. Голову під пулі, як інші, не підставляв. Укропи поки що зупинені. У нас є час навчити нових бійців справному володінню автоматом. З черговим гумконвоєм поступило багато набоїв. Тому займаємось стрільбами і тактикою проведення бою у місті. Цивільне населення на нашому боці. Попереджають за допомогою мобільників про кожен рух укропів. Вчора другий взвод взяв у полон чотирьох пораних «бандерівців». Залишились після атаки лежати без пам'яті у передмісті. Хотіли їх зразу ж розстріляти. Та ротний наказав привести до штабу. Там допитують. Одному відрізали вуха і той розповів про свій батальйон. Командиром у них Семен Семенко. Та це ніби не справжнє прізвище. А справжнього укроп не знає. В батальйоні чотири роти добровольців «Правого Сектору». Ці живими у полон здаються дуже рідко. Ідейні! Та на любу їх хибну ідею ми знайдемо справжню нашу. Ти впевнений у нашій правоті?

- Звичайно! Інакше я б давно втік, як Сич.

«Попробуй скажи, що не підтримуєш справу «російського миру». Зразу затягає служба безпеки. Я ж відсидів у колонії лише половину строку і у них «на гачку». Знову повернуть на нари. Адже випустили саме воювати з укропами. Уже двічі викликали на «бесіду». Наказали слідкувати за взводним Анатолієм. Зрозумів, що тут за кожним слідкують. Краще не підставляти голову під кулі, ніж щодня чекати на порцію смердючої пісної ріденької каші та розбирати у Донецьку розвалини. Он пройшов слух, що шестеро зеків загинуло на снаряді, який раніше не розірвався. Там уже й у стадіон «Донбас Арена» попало декілька снарядів. А Сичу добре. Він знається з багатьма «фраерами» і десь банкує. Майстерно хитрує при грі у карти. От у кого потрібно було повчитись, а не по дурному лізти з ножем на нього. Та дурний думкою багатіє! Анатолій мені вірить. Ми ж з ним з самого початку разом. Можна сказати їмо з однієї миски. Покажу себе і зробить заступником командира взводу. А своїх зеків стріляти навчу. З автомата це не

дуже складно. Я уже парочку укрупів підстрелив. Бачив, як один підстрибнув, мов куріпка, впав і більше не поворухнувся. Шкода людину, звичайно. Може у нього кохана дружина й діточки є. Тепер не дочекаються. Чого нас ці недоумки-політики підняли один проти одного? Жили ми тихо, мирно. Хто як міг, заробляв собі на хліб. Одні чесно щоранку йшли до праці. Інші, як я, крали. Хіба я хотів красти? На заводі вкалував слюсарем-лекальником. Найвища кваліфікація! Соті долі міліметра «ловив» у інструментальному цеху. А коли завод закрили, що було робити? На Донбасі велике безробіття. При Януковичу уже половина населення не працювало. Тут знайомий запропонував «гарний заробіток». Так і став злодієм. «У кожного своя доля...», як справедливо написав геній Тарас Шевченко».

У серпні батальйон перекинули під Іловайськ. Йшли запеклі бої. Місто захопили укрупі і там закріпились. Складалась загроза захоплення ними Донецька. Це практично означало б крах ДНР. Допустити такий розвиток подій бойовики і їх «куратори» з Росії не могли. Операцію по звільненню міста планували у Москві. Під Іловайськ було направлено більше десяти батальйонів російсько-терористичних військ, значна кількість танків та бронемашин, артилерійсько-ракетні комплекси «Гради» і «Урагани» з російськими військовими контрактниками. Це призвело до значної переваги бойовиків у живій силі і техніці. Бої тривали більше місяця. Бойовикам вдалось взяти місто у кільце. Утворився так званий «котел». День і ніч поливали захисників артилерійсько-ракетним вогнем. Укрупам, які понесли великі втрати, запропонували здати місто. Було гарантовано створення «зеленого коридору» для їх виходу з оточення. Російські інструктори запевнили, що по укрупам стріляти ніхто не буде. Та підступним і підлим росіянам Україна уже один раз повірила, коли під гарантії недоторканності, територіальної цілісності та захисту від зовнішнього ворожого втручання віддала їм третю у світі за потужністю атомну зброю.

При виході з котла у «зеленому коридорі» з близької відстані було убито майже п'ятсот укрупів, у яких закінчились набої, біля тисячі поранено та майже двісті зникло без вісти.

Батальйон «Восток» брав безпосередню участь у знищенні відступаючих. Практично беззбройних їх поливали вогнем з усіх боків. З нагоди успішного завершення Іловайської операції війська

святкували. На кожних двох бійців було видано по пляшці горілки, ковбаса, консерви. Командирів підрозділів у кожній роті зібрали окремо. Командира роти викликали до штабу батальйону. Тому першим привітав присутніх його заступник Пенев.

- Ми одержали велику перемогу. Укропи не швидко оговтаються. У них почались сварки командирів батальйонів з вищим командуванням. Звинувачують у некомпетентності, чи навіть у зраді «паркетних» генералів і вимагають звільнення Начальника Генерального штабу. Добровольці відмовляються вступати до лав збройних сил. Такий розбрат нам на руку. Наша сила в ідейному переконанні, міцній дисципліні та вірі у перемогу. Вся наша надія на «старшого брата», на силу Росії, яку ще нікому здолати не вдалось. Згадаймо загиблих за нашу справу. Ура!

Усі вигукнули тричі «Ура!».

Анатолій повертався до свого взводу у незвичній для останнього місяця тиші. Десь далеко з боку Донецька лунали глухі артилерійські вибухи. А тут чулось лише, як хропіли п'яні бійці, що спали прямо на сухій траві. Адже було ще досить тепло. Неподалік у лісосмузі прокричав пугач. Почали свої довгі серенади цвіркуни. Анатолій їх давно не чув. Зупинився, щоб не налякати.

«Їм хоч би що. Перестали стріляти і вони весело цвіркають. Для них уже все стало добре. А у взводі за останній тиждень загинуло одинадцять бійців. Після Славенська з першого набору залишився один Сивий. Зробив його своїм заступником. За Іловайськ обіцяють виплатити гарну премію. Мені тут гроші не потрібні. Я ж на всьому готовому. Переслати б їх Вірі, чи синові. Давно не розмовляв з нею по телефону. Ми жили дружно. А попрощалися якось холодно. Вона проти того, щоб я воював. Навіть не знаю, як Віра влаштувалась. Родини багатьох бойовиків виїхали із зони АТО і працюють, навчаються в школах, університетах, одержують пенсії, соціальні допомоги в різних регіонах України. А чоловіки воюють тут проти незаконної влади. Вони ж у Києві зробили переворот. Законно вибраний президент Янукович змушений був втекти. Ми тепер добиваємось, щоб Росія заставила Україну повернути його назад. Путін обіцяв допомогти і дотримується свого слова твердо. Он скільки присилають стрілецької зброї, танків, бронетранспортерів, артилерії, різної амуніції, харчів. Декілька тисяч російських військових нам допомагають. Спецназівці, розвідники, різні інструктори. Є окремі підрозділи чеченців,

чуваців. Вчасно платять нам зарплатню. Вона в десять раз більша, ніж в укропів. Ті про це знають. Та на наш бік не переходять. Дивно, але добровольцям, які в основному з «Правого Сектора», ніби зовсім нічого не платять. А ми їх більше всього боїмось. У Донецькому аеропорту, пройшов слух, стоять до смерті. Кіборги!»

До Віри додзвонився лише через два дні. Все не було зв'язку. Українські оператори майже перестали обслуговувати АТО. А на російські потрібно було купувати нові сім-карти.

- Віронько, як ти влаштувалась? Не міг раніше з тобою зв'язатись. Тут таке робиться, що уже й мобільних антен напевне немає. Зв'язок лише по Росії.

- Працюю в супермаркеті старшим касиром. Живу у сестри. У нас було пару незначних терористичних актів. То біля офісу в центрі бомбу підірвали, то на залізниці зірвали пів метра рейок. А так в основному тихо. В липні-серпні, як у довоєнні часи, Одесу заповнили відпочиваючі. Ніби й ніякої війни немає. Їздила декілька раз до сина. Він працює у ремонтній майстерні орендаря сільськогосподарського підприємства. Роботою задоволений. Двоє наших внуків ростуть. У цьому році гарний урожай зернових, кукурудзи. А скільки тут винограду, кавунів, динь!

- Я хочу переслати тобі гроші. Мені зовсім не потрібні.

- Знаєш, Анатолію, я чудово розумію, за що вам платять гроші. Вони не принесуть нам користі. Не присилай. Мені зарплатні повністю хватать. Краще покидай там все і приїжджай сюди. Тут роботи вдосталь. Жити є де. Сестра сама у трикімнатній квартирі.

- Віро, для мене вороття назад немає. Ми всі на обліку.

- Толю, якщо захочеш, завжди можна знайти вихід.

- Ні, я залишусь до кінця. Ми переможемо цих бандерівців!

- Тоді більше ні мені, ні сину не телефонуй. А то ще накличеш біду на нього. Нам хватать того, що ти потрапив у страшну халепу.

У мобільнику щось затріщало, пролунали тихі короткі гудки, розмова почала перериватись. Лише чулись окремі обірвані слова.

«Невже глушать, як колись в СРСР глушили радіостанцію «Голос Америки»? - подумав Анатолій. - Напевне і записують телефонні розмови. Чи не сказав я чогось лишнього? Відмовилась від грошей. Горда! А гроші дійсно зароблені на крові загиблих укропів. Віра права. Що з ними робити? Горілки тепер я випиваю мало. Лише для хоробрості. Хіба що пускати на хвойд, які стали вештатись навколо і пропонують свої «послуги». Можна було б

купити новий автомобіль, про який давно мрію. А де і у кого його тримати? Вкрадуть, чи сплять, розстріляють».

Віра вимкнула телефон. Навіть не попрощались.

З важкими думками Анатолій купив у недалекому кіоску пляшку горілки. Випити можна було лише з Сивим. З іншими бійцями стоваришуватись не встиг. Та й відверто не хотів. Взвод останнім часом поповнювали якісь недоумки. Про себе майже нічого не розповідали. В перервах між боями напивались горілки і спали. А то розповідали анекдоти, чи грали в карти. Часто між собою сварились. Взвод тримався в основному на «авторитеті» Сивого. Він міг і випити багато, особливо на дурницю, і в морду дати, якщо потрібно. Один боєць недавно у бійці напорівся на штик-ніж. Так за допомогою Сивого його списали, як загиблого у бою. Командир роти не дуже й допитувався.

Взвод займав чотири квартири на другому поверсі житлового будинку в Іловайську. Анатолій облаштувався у окремій двокімнатній. В одній кімнаті кабінет, в іншій – спальня. З Сивим, який приніс кільце копченої ковбаси, буханку чорного хліба і дві цибулини, сіли на кухні.

- Так іноді я з сусідом випивав після роботи, чи у вихідний, - розчулився Анатолій після першого пів стакану. - І то глибокої осені, чи зимою, коли не було роботи на дачі.

- Командир, у тебе і дача була? - здивувався Сивий.

- Одна назва! Город шість соток, криниця і невеликий вагончик. Навіть електрику не дозволили підвести. Добре, що хоч недалеко від міста. Напрацюємось з дружиною і увечері йдемо додому. У вагончику ліжка. Можна біло б і там переночувати. Та вранці на роботу. Дружина у мене завзята до праці. На городі все було. Навіть трохи картоплі садили. А ще декілька яблунь, груша, вишні, малина, виноград. Квіти. Картопля, правда, не завжди була гарна. Але на пару місяців хватало.

- От ми якось одну дачу «обчистили»! – мрійливо Сивий, - Три поверхи. Висока, мурована з гранітного каменя огорожа. Садок. Посеред двору викладений білою плиткою басейн. Поряд альтанка. Асфальтовані доріжки. Брали ми її вдень, коли нікого на дачі не було. Собаці кинули через огорожу гарний шматок м'яса зі снодійним. Сигналізацію напарник відімкнув спритно. Зайшли прямо через вхідні двері. Довго не розглядали. Зразу на другий

поверх до спальні. Там і забрали золотих прикрас з кілограм! Лежали майже на виду. Одне лише кільце продали за шістдесят тисяч зелених!

- Сивий, і тобі не було жаль обкрадених людей?

- А чого їх жаліти? - наливав далі у стакани Сивий. - Кільце, що коштує у магазині біля ста тисяч зелених, на чесно зароблені кошти не купиш. Таку дачу за мільйон не побудуєш! Накрали, наприхватизували і ще накрадуть. Ми й зараз, командир, воюємо за таких. Ти бачив по телевізору, що було у Януковича в Межигір'ї? Золоті унітази! А які джипи у його синочка!

- Так він же президент! У нього ж яка зарплатня була! І дача державна. Не його власна. Син бізнесмен.

- На зарплатню золотих батонів не купують! Особистих вертольотів не мають! Хіба ти не розумієш? Ось дивись, що тобі покажу, - Сивий витяг з нагрудної кишені золотий з дорогоцінним каменем перстень і поклав на стіл. - Невже на мої гроші можна купити такий перстень? Справжній рубін у десяток каратів!

Відшліфованими гранями камінь переливався яскравими барвами у сонячних променях. На боках персня щось викарбовано незнайомим вітіюватим шрифтом. Перстень явно старовинний. Такої краси Анатолій, звичайно, ніколи не бачив.

- Де ти його взяв? – здивувався Анатолій.

- Зняв з пальця убитого чеченця, - спокійно Сивий. - Не пропадати ж добру. Можна буде вигідно продати.

- Сивий, тебе могли убити. Чеченці самі своїх забирають.

- Це війна. Тут кожного можуть убити, командир. Ми з тобою попали у справжнє лайно, з якого важко буде вибратись. Давай ще піду за пляшкою.

- Ні, досить. Ти ж знаєш: завтра наш взвод з самого ранку весь день патрулює по місту. Потрібно виспатись.

Вранці у комендатурі сказали, що затримано двох укропів, які, напевне, є розвідниками. Ними займається слідчий Сухий.

Слідчого служби безпеки ДНР Сухого у батальйоні добре знали. Всі полонені укропи проходили через нього. Ходили впевнені чутки, що перед війною він керував охоронцями донецького авторитета Кобця. До цього був декілька раз судимий. Останній раз за розбій. Сивий знав його особисто і порадив Анатолію обходити Сухого десятою дорогою:

- Для нього людина, що муха. Розтопче і не моргне. Ми з

напарником завжди виділяли частину краденого в общак. Так називаються гроші для загального користуванні на випадок особливої потреби. Дати хабара ментам, прокурору, чи судді. Підгодовувати родини злодіїв, що сидять у в'язниці, підкупити тюремщика, тощо. Одного разу після дуже ризикованої, але вдалої крадіжки нічого в общак ми не дали. Було дуже шкода віддавати. Адже ризикували життям. Думали, що до Кобця чутка про це не дійде. Та у нього служби працювали значно краще, ніж у ментів. Через два тижні мене викликали до Сухого. При розмові той розбив мені морду і поламав руку, перед носом махав наганом, міг спокійно застрелити. Прийшлося сказати, що ми крадене ще не встигли до кінця реалізувати. Наступного дня вранці я приніс і віддав половину вирученого.

3. Контррозвідники

Затриманими були капітан контррозвідки Головного розвідувального управління Микола та зв'язковий Сергій, що проживав у приміському селі. Миколу заарештували тиждень раніше. Лише вчора після кількадечних допитів із застосуванням тортур Сухий випустив його як приманку. Весь побитий, він ледве міг ходити. Думав, що повірили у його легенду. Навіть не привітався з яскравим Сонечком, яке допомогло йому звільнитись і так за нього раділо. Зовсім не звернув уваги, що Сонечко враз похмурніло і затуманилось. А на осиці застрекотала сокотуха сорока. Вони попереджало про небезпеку. Адже Микола не помітив, що за ним слідкував молодий хлопець, якого і привів до Сергія. Там обох заарештували.

Микола на допиті сказав, що мов, далі іти не міг, зайшов практично до першої ж хати за містом. Попросив води і щось поїсти. Хазяїна хати побачив вперше. Він впевнено дотримувався своєї легенди: працював у Росії, повернувся недавно назад і перекривав по місту воду у розірваних водопровідних мережах. А ось Сергію на першому ж допиті так затисли дверми пальці рук, що поламали кістки. Від нестерпного болю він закричав не своїм голосом, упав без пам'яті на підлогу. На нього вилили відро холодної води. І коли знову підвели до дверей, все по себе розповів. Сказав, що не знає, як звати затриманого з ним хлопця, який є посланим з Києва контррозвідником.

Тоді Сухий, що вчорнік пройшов шестимісячні курси навчання у службі безпеки ФСБ Росії, рішуче взявся до Миколи. Він добре розумів, з ким має справу. Контррозвідника тортурами не залякати. Такі люди, як правило, стоять на своєму до смерті. Тому вирішив зламати Миколу іншим шляхом.

- Розкажи нам про своє сімейне положення, - почав на черговому допиті Сухий і підсунув Миколі цигарки. - Закурюй. Бачу, як ти ковтаєш слину. Сам колись був у такій ситуації.

«Сальве»! Знову ця марка цигарок! - промайнуло у голові Миколи. - Так було в Одесі, коли ми з Надією попередили терористичний акт на Куликовому Полі. (1) Нам інструктор колись розповідав, що саме такі цигарки любили курити у радянському КДБ. Отже цей Сухий служить у ФСБ, яке наслідувало навіть ці звички страшного попередника. З такими потрібно бути надзвичайно обережному. Обдумувати кожне слово».

Микола повільно витяг з коробки цигарку. Прикурив від

(1) Про це розповідається у третій книзі роману «Небесний сектор. Добровольці».

запальнички і з насолодою затягнувся

- Яке у мене може бути сімейне положення? – весело і безжурно відповів хлопець. - Я ще молодий, одружитись не встиг. І добре. Нікому за мною буде плакати.

- Чого ти поспішаєш на той світ? Ми ж тут не якісь дияволи, щоб підряд усіх розстрілювати. Є і серед нас інтелігенти, - хотів похизуватись Сухий. – Поговоримо по людському. Адже тобі теж хочеться жити. Чи дав підписку вмерти на випадок провалу?

«Найшовся ще один кат-інтелігент! - дивився на Сухого весело Микола. - Полковник розповідав, як такі «інтелігенти» по звір'ячому знущаються над нашими полоненими у катівнях ДНР. Влаштували у колишньому ізоляторі Донецького СБУ конвеєр смерті. Одного полоненого при розстрілі лише ранили. Його врятували не байдужі люди. От він і розповів, що там робиться. У гітлерівському гестапо так не знущались, як катують зараз. Сотні людей пропадає безвісти дякуючи таким «інтелігентам».

- Про яку підписку ви кажете? Якщо уже розповідати всю правду, то я простий рядовий батальйону «Донбас». Про перекриття водопровідних мереж придумав, щоб швидше

відпустили. Виходив з оточення. Чотири дні ховався у руїнах одного будинку. Коли закінчились харчі, вирішив вночі піти з міста. От мене ваші і затримали. А ви про якусь підписку!

- Ти що, хочеш зробити з мене дурня? Сергій усе розповів.

- Цей Сергій якийсь мутний. Пожальв мене, пустив до хати.

Навіть горілки випити запропонував. А потім здав вашим. Може він сам давав якусь підписку у Києві? Ви його перевірте.

- Перевіримо, не хвилюйся. То кажеш: рядовий з «Донбасу»?

- Рядовий Тимошук Микола. Недавно мобілізували. Там же, крім добровольців, є і мобілізовані. Перед самим оточенням мене до батальйону прислали. Не встиг навіть постріляти. Та й, відверто кажучи, не хотілось стріляти в людей.

- З якої області призивався?

- З Вінницької. Гайсинського району село Гунча.

- Батьки живуть там? - вдав, що повірив Сухий.

- Звичайно. Де ж їм ще жити. Батько працює трактористом у орендаря, мати – по хазяйству, – спокійно Микола. - А я після школи поступив до бухгалтерського технікуму. Провчився більше року і не сподобалось. Бухгалтерів називають конторськими крисами. Весь час займаються паперами та цифрами. Покинув технікум і у райцентрі розфасовував товари в супермаркеті продовольчих товарів. Робота легка. Постійно в теплі. Заробітна платня невелика, але надійна. Продукти завжди у попиті. Тому навіть із-за сучасної кризи супермаркет працював до двадцять другої години. Якщо приходилось затримуватись після зміни, платили додатково.

- Одружений?

- Не встиг. З дівчиною зустрічались. Сказала: буде чекати. Коли повернусь, зробимо весілля. У батальйоні заборонили користуватись мобільниками. Тому навіть жодного разу їй не зателефонував. Напевне хвилюється.

- Ось бери мій мобільник і переговори. Що попав до полону, не кажи. Дам більше часу на розмову.

Микола набрав номер своєї напарниці по службі Надії.

- Надюшо, не мав змоги раніше зателефонувати. Забороняють. А це командир Сухий дозволив. Як ви там поживаєте? Кажеш, все

добре? - вислухавши Надію, перепитав Микола. - До батьків моїх заходила? Зайди, будь ласка, і скажи, що телефонував. По службі все гаразд. Звикаю. Цілую тебе, мила.

Ключове слово у розмові було «звикаю». Це означало, що він у полоні і поки що тримається.

«Надійка доповість полковнику. Та вони там у Києві давно повинні знати про моє затримання. Ми з Надією вдвох йшли до Іловайська за важливими документами, які при панічному відступі наші військові залишили у військкоматі. Метрів за п'ятсот до центру міста я наказав Надії далі не йти, а сховатись у провулку і прослідкувати за мною. Вона напевне бачила, як мене затримав автомобільний патруль. І взагалі я тиждень не виходжу на зв'язок з полковником. Зі мною, звичайно, за цей час все могло статись. А тепер точно знатимуть, що я у полоні. Ще й назвав «командира» Сухого. Зрозуміють, з ким маю справу. Адже серед бойовиків теж повинні бути наші агенти».

- Що задумався? Згадав поцілунки з дівчиною?

- Заплакала вона, коли почула мій голос. Може відпустите мене, пане слідчий?

- Ну ти ніби з дуба впав! Заарештований Сергій сказав, що ти контррозвідник! Як відпустити? Кажі прізвище батька.

- Тимощук Павло Іванович.

- Проживає у Гунчі Гайсинського району? На якій вулиці?

- У Гунчі. Село невелике. Вулиці назв не мають.

«Там пів села Тимощуків. Душ десять, якщо не більше, одних Павлів Івановичів. Хай пошукають! Кожного чужого у селі зразу видно. Дільничному міліціонеру швидко скажуть».

- Посидиш ще у нас на казенних харчах, - вискалив зуби слідчий. – Ми навідаємось до твоїх батьків. А потім і вирішимо, що з тобою робити. Але уже зараз раджу відверто про себе все розповісти. Ми все одно дізнаємось правду.

- Я ніби все розповів, - впевнено Микола. – У мене ще є шкільний друг Василь. Навчається у Києві в університеті Шевченка на радіоастронома. Обоє грали в баскетбол за збірну району.

- Твій друг-студент нас не цікавить. Ти про батальйон свій розповідай. Яка чисельність, озброєння. Може чув про плани військових операцій.

- Загальної чисельності та озброєння не знаю. У роті ніби сто вісім рядових. Всі озброєні автоматами. Є декілька гранатометів. Танки і БМП бачив. Але скільки їх – не знаю. Про якісь плани рядовим не розповідають.

- Добровольці всі з «Правого Сектору»?

- У взводі є різні люди. Навіть колишні учителі, юристи. Хто звідки, не знаю. Усі, як артисти, мають псевдоніми-клички: «Секретар», «Мойсей», «Гладіатор», тощо. Я був «Тихий». Про себе ніхто нічого особливо не розповідає. Може я просто за декілька днів не встиг з кимось подружитись.

- От бачиш, коли хочеш, можеш дещо пригадати і розповісти. А тепер іди відпочивай. Візьми цигарки, - Сухий простяг жовту коробку «Сальве». Микола витяг цигарку і закурив.

Сидів він у одиночній камері. Цього разу поки що не били. Але годували дуже погано. Увечері принесли два невеликих печених цукрових буряки, скибку хліба та кварту води. Буряки вони з шкільним другом Василем колись пекли на полі. Вони тоді так ними посмакували. Та й зараз Микола спокійно повечеряв. От яке було колись веселе життя у селі! Баскетбол, рибалка, танці біля будинку культури літніми вечорами. З Василем побили Стася невідомо за що. Здається, Василь запов на старшокласницю Ларису. А з нею зустрічався Стась. От і побили його. Зі Стасем бачились у Криму. Він був уже членом «Російського блоку». Напевне причетний до вбивства нашого майора Григорія Петровича. А Ларису бачив влітку в Одесі на знаменитому «Привозі». Побоявся до неї підійти. Вони з Надією відпочивали майже тиждень на Шістнадцятій станції Великого фонтану. Та годі про це згадувати. Не розслабляйтесь! Проаналізувати, що говорив на допиті. Може слідчий дійсно повірив, що він простий солдат. Поки що потрібно твердо дотримуватись цієї легенди.

Хоч і все тіло боліло, та нарешті після такого нервового і виснажливого дня заснув прямо на підлозі. І побачив яскравий сон.

Ніби вони з Надією у одеському дельфінарії купаються в басейні з дельфінами. Двоє світло сірих зверху та майже білих знизу дельфінів дуже доброзичливі. Навіть до них усміхаються. Дають себе погладити, сісти на них верхи і швидко прокататись. А потім обережно беруть зубами за ногу і стягують з себе. Дельфіни щось

стрекотять, ніби розмовляють між собою. Микола спочатку на те стрекотіння не звертав уваги. Вони з Надією милувались одне одним. У Надії засмагле цупке тіло, гарна шия, світлі очі. Червоний купальник так підкреслює дівочі принадності. Від них важко відірвати погляд. Микола пригорнув і поцілував дівчину. Надія потріпала його за чорну чуприну. Вони давно кохали одне одного і розумілись без слів. Раптом Микола зловив себе на тому, що розуміє, про що говорять дельфіни.

«Ці молодята такі славні, - каже перший, - що хочеться порадіти їх взаємовідносинам. Поглянь, як закохано хлопець дивиться на дівчину. Ми з тобою давно таких не зустрічали».

«А які щасливі очі у дівчини, - прострекотав другий. - Вона так палко відповіла на його поцілунок. Перед ними у басейні була зовсім нецікава пара. Лисий чоловік все тікав від жінки. Вона схопила його за ногу, а він пірнув до дна і вплив на поверхню далеко від неї. За весь час й не поцілувались».

«Так, не всім дано закохатись і бути щасливими у коханні, - знову перший. - Цим, здається повезло. Вони не можуть надивитись одне на одного. Ніби мають на довго розлучитись. Давай порадуємо їх».

Дельфіни декілька раз з розгону вистрибнули з води, робили у повітрі сальто і пірнали до дна. Потім почали наздоганяти один одного. Вперед виривався то перший дельфін, то другий. Вони пливли по колу в один бік, потім в інший, розкривали пащі і показували язика, моргали очима. Нарешті стомлені підплили до молодят і спокійно лягли на воді поряд.

Микола прокинувся. З голови не виходила фраза дельфіна, що вони з Надією мають на довго розлучитись.

«Звичайно, не скоро мене звідси випустять. У селі, якщо повезе їх розвідці, можуть дізнатись, що я навчався у Львівському військовому училищі. Тоді взагалі можуть вдатись до тортур, щоб все випитати. Потрібно готуватись до найгіршого. Чи витримаю я, чи не підведу нашу контррозвідку? Якщо не витримаю, буде дуже соромно перед Надюшею, перед полковником. Як я дивитимусь їм у вічі? Тоді хоч скрізь землю провалились! Краще вмерти».

У Києві полковник викликав до кабінету Надію. Старший лейтенант контррозвідки останніми днями була надзвичайно

засмучена, хоч і зовнішньо цього майже не було помітно. Все винуватила себе, що не вберегла Миколу від арешту. Була б ближче, могла застосувати зброю. А так залякла на місці і лише зі страхом прослідкувала очима за машиною, яка повезла коханого до центру міста.

- Прийнято рішення знову направити тебе до Іловайська, - без передмов почав полковник. - Потрібно Миколу виручити. Зброю з собою не брати. Лише жіночу сумочку з найнеобхіднішим. Ось тобі паспорт на інше прізвище з припискою в Іловайську у повністю зруйнованому будинку та п'ятнадцять тисяч гривень, - простяг пачку кредиток начальник. - Розкладеш по різних місцях. На твою карточку перевели ще тридцять тисяч. Може якісь банки в Іловайську працюють. А ні, то прийдеться за грішми повернутись до Краматорська.

«За сучасним курсом, - промайнуло у голові Надії, - це всього три тисячі доларів. Бойовики, ходять впевнені чутки, за полонених вимагають значно більше. Невже полковник не знає? Чи керівництво так оцінює наше життя? Своїх коштів додам. У мене на окремій банківській карточці є. Про ту карточку знає лише мій милий Микола. Чи наше Управління про своїх служак відає досконало все? Може з-за цього і виділили всього сорок п'ять тисяч, щоб я свої кровні доклала? Мені не шкода. За Миколу життя віддам, не вагаючись. А на автомобіль ще зберу».

- Зв'язковий Сергій, - продовжував полковник, - теж заарештований. Тебе вночі розвідники батальйону підвезуть до передової на ділянці, де практично немає військ. Ось до цієї балки, - показав на карті. – Там спокійно перейдеш лінію розмежування. До ранку знайдеш «свій» розвалений будинок і там влаштуєшся. Ночі уже холодні. Одягни теплу куртку та штани. Взуття – поношені міцні кросівки. Підкупиш когось з комендатури і далі будеш діяти за обставинами. Не поспішай, щоб не потрапити на провокатора. Візьмеш на складі спеціальний мобільник останньої модифікації. Телефонуватимеш лише у разі крайньої необхідності. Там росіянами налагоджена система підслуховування розмов. Наші перемовини хоч і шифруються, але краще не ризикувати.

До Краматорська Надія увечері долетіла військовим транспортним літаком. Звідти години три проворний водій на

джипі віз до розвідників батальйону, що тримав оборону під Іловайськом. Ті нагодували, дали з собою буханку хліба, кільце дешевої ковбаси, щоб у разі затримання не викликати підозру, та води у пластмасовій пляшечці. До балки провів командир розвідників молодий, високий, русявий хлопець Ігор.

- Балка не глибока, поросла рідкими кущами жовтої акації та глоду. Можеш зустріти і кущі ліщини, - розповів по дорозі розвідник. - Тому бойовикам ніде сховатись. Ми нею пройшли лише один раз з місяць тому. Тримали на такий, як сьогодні, випадок. За нашими спостереженнями останній тиждень жодного ворожого бійця тут не бачили. Ніч темна. Прохолодно. Добре, що одягла теплу куртку. Не поспішай. Через кожну хвилину-дві секунд на десять зупинись і прислухайся. І понесло тебе на таку небезпечну службу, - сказав несподівано. – Ти вродлива. Вдало одружилася б, жила з коханим і виховувала дітей. Не для дівчат таке небезпечне заняття.

- А я до коханого якраз і прямую. Дякую, що провели і все так детально розповіли, - міцно потисла руку провіднику дівчина і тихо розтанула у пільмі, ніби й не стояла тільки що поряд.

Це на виду у інших вона була смілива. А коли ось так, як зараз, темної глухої ночі пробиратись навпомацки серед кущів, не маючи жодного орієнтира, натикаючись на кожен кущ, то тут і бувалий розвідник може розхвилюватись. Влітку птахів багато. Навіть вночі вони то з пташенятами воркують, або з гілки, на якій сплять, можуть зірватись і з просоння писнути. А тепер осінь. Пташенят давно висиділи. Ластівки і шпаки відлетіли у вирій. Горобці ховаються на полях у соломі. Дикі голуби тримаються ближче до хатин. Ворони та галки сплять лише на високих деревах. У балці зовсім тихо. Лише десь значно далі час від часу чути короткі автоматні черги. На фоні неба ледь видно, де з обох боків починаються пологі схили балки. По них Надія і розуміла, куди іти. Хоч і сказали, що навколо з тиждень не бачили жодного проросійського бойовика, Надія йшла надзвичайно обережно. Сухих гілок під ногами майже не було. Тому ніщо не тріщало. Ось пройшла повз кущ акації. Добре, що вчасно взяла пальцями молоду гілку і не подряпала руку ще гнучкими шипами. Потім нашттовхнулась на колючий кущ глоду і зупинилась. Прислухалась. Тихо. Хоч і прохолодно, та від

хвилювання трохи спітніла. Витерла рукою лоба. Розпустила до середини куртки застібку-блискавку. Серце неспокійно билось у грудях. Та вона твердо вірила у свою вдачу. Знала: лише така віра призводить до успіху.

«Микола там зараз, напевне, у катівні. Уже тиждень від нього жодної чутки. Лише б був живий та здоровий. Бандити з полоненими поводяться значно гірше, ніж поводитись зі злочинцями та політичними в'язнями у концтаборах СРСР. За людей не сприймають, порушуючи усі міжнародні угоди про військових полонених. По звірячому катують електричним струмом, ламають кістки, натягують на голову пластикові пакети, не даючи дихати, застосовують різні психотропні засоби. ФСБ Росії, що керує службою безпеки ДНР, перейняло у всьому «успішний досвід» КДБ. Показово у Донецьку вдень по центральній вулиці міста провели колону полонених, що ледве тягли ноги. Впродовж ходи юрба оскаженілих людей з прапорами Росії та ДНР ганьбили укропів страшними ворожими вигуками, кидали в них каміння, куски асфальту, дрючки, хапали за руки, одяг, штовхали, били. Охорона, що супроводжувала колону, на дії юрби не реагувала, лише шкірили зуби. Цю страшну подію показали телекомпанії усього світу. Євросоюз та США посилили свої санкції проти агресора. Декілька раз питання подій в Україні розглядала Рада безпеки ООН. Але сучасної зброї Україні не надають. У деяких батальйонах застосовують навіть кулемети часів Другої світової війни. Може показово, привертаючи увагу Заходу».

Несподівано Надія почула неподалік незрозумілий шелест і присіла під кущем. Вона завмерла і майже перестала дихати. Шелест ставав сильнішим. На фоні неба вона зі страхом побачила, як метрів зо три від неї у напрямку українських військ повільно, мов тіні, пройшло дві постаті. Надія запізнило пожалкувала, що навіть звичайного ножа з собою не взяла. Якби ці двоє вийшли на неї, захиститись було б нічим. Та ті пройшли повз і тихо зникли.

«Полковник наказав не брати з собою зброї, - з полегшенням зітхнула спітніла дівчина. - Але ж кухонний ніж не зброя. Хліб потрібно чимось різати. Недавно у магазині бачила середнього розміру японські кухонні ножі. На вигляд звичайні, а продавець сказав, що лезо не тупиться, гостре, мов кинджал. Потрібно було

купити. Та у мене цих ножів аж чотири. Не збирати ж колекцію. Іншим разом хоч якусь шпичку потрібно мати з собою, чи загострену викрутку».

Вона зачекала ще хвилин десять. Ноги заціпили. Потрібно було сісти прямо на землю. Повільно піднялась. Прислухалась. Жодного звуку. Пригнувшись, дівчина пішла далі. Їй необхідно було зайти у місто зі східного боку, де, впевнено сказав полковник, за оперативними даними жодних військ немає. На околиці міста побачила колону танків. Біля десяти грізних бойових машин стояли прямо посеред вулиці. На передній спокійно розвівався прапор ДНР. А на баштах збоку - герби Росії. Людей навколо не було видно. Навіть патрульного. Напевне, десь неподалік екіпажі спокійно відпочивали. Ніби зупинились вдома під Москвою.

«Сволота! Прийшли на чужу землю і почуваються хазяями. От би сюди вибухівку! - подумала дівчина. - Є магнітні компактні міни. Швиденько б поставити і підірвати усі танки. Це ж скільки наших хлопців від них загине! А я нічого вдіяти не можу. Хоч би каміння накидати у відкриті люки механіка-водія, чи води налити. Я в озброєнні танків не розуміюсь. А то можна було б вивести з ладу гармати. Он далі проти одного з дворів видніється купа мілкового каміння. Все-таки кидаю у ці ненависні танки. Падлюки повинні зрозуміти, як їм тут «раді». Хоча б один задумається над тим, що вони роблять на Україні, і стане стріляти повз наших хлопців».

Надія виклала з сумочки хліб, ковбасу, пляшку води, швиденько набрала каміння і обережно висипала у люк танку поряд. Навіть гуркоту не почула. Видно, камінці падали на сидіння водія. Потім насипала в другий танк, третій, четвертий. Коли бігла до останнього, згадала, що можна ще насипати піску у горловини для заправки пальним. Вона колись на полігоні бачила у танках ці горловини і майор Григорій Петрович казав, що швидко вивести танк з ладу - це насипати у горловини піску. Надія висипала камінці у люк і почала на узбіччі набирати до сумочки пісок. Його було мало. Прийшлося згортати руками. Горловини були на металевих застібках і відкривались швидко. Дівчина встигла насипати піску у вісім танків. Деякі нігті на руках поламалися. На одному пальці боліла подряпина. Та вона не звертала на це уваги. Раптом почувалась команда: «К машинам!». Надія оглянулась. До

перших танків уже швидкими кроками підходили військові. Повертатись за продуктами не було як. І дівчина швиденько побігла до найближчої хати, що стояла біля провулку. Вона притислась до штахетної огорожі під навислими важкими лозами винограду., на яких листя ще не опало. Розуміла, що зараз можуть шукати того, хто накидав у танки каміння. Оглянулась навколо. Трохи подалі у провулку побачила зруйнований будинок і попід огорожу швиденько до нього. Як реагували танкісти на виведену з ладу техніку, що потребувала тривалого ремонту, вона не знала. Та гуркоту заведених машин довго не було чути. Згодом з'ясувалось, що тривала затримка колони танків зірвала наступальну операцію ворога. Так діяли контррозвідники України. Але цього було замало. Розвалена армія ледве стримувала дуже добре озброєних і навчених Росією бойовиків.

Небо на сході почало сіріти. Незабаром мало зійти сонце. Потрібно було десь терміново сховатись. Надія переступила через повалену огорожу, зайшла до двору і з сумом та розпачем подивилась на стіни та високий димохід, що залишились від хати. «Зруйнована хата – це зруйноване життя декількох людей, які дуже часто вкладають в будівництво хати більшу частину душі», - подумала. Посеред двору чорніла глибока воронка. Далі збоку виднівся мурований з цегли сарай. Двері розчинені навстіж. Дівчина попрямувала туди. Сарай перегороджений на дві половини дощатою висотою з півтора метра стінкою. В одній половині розкиданий мілкий реманент: сапа з поламаним держакон, стара погнута лопата, невеликі ящички, обрізки дощок, куски листового металу. Видно, щось суттєве звідси забрали. Трохи тхнуло гноєм. У другій половині колись тримали свиней, чи гусей, качок, може пару кіз, чи овець. Гній так і залишився не прибраний, але уже висох. У кутку піднімалась майже до стелі обкладена дошками висока копиця соломи. Надія вирішила влаштуватись у сараї. Зачинила на засув з середини дверей, розстелила у кутку солому, лягла, вкрилась з головою курткою і майже зразу заснула. Адже минулої ночі зовсім не спала, стомилась. Прокинулась у полудень. Через невелике віконце під стелею до сараю проникало сонячне світло. Десь неподалік кудкудахтали кури, мекало теля, чулись глухі розриви снарядів. Мов гримів грім. Хотілось пити, та

пляшка з водою залишилась на дорозі. Дівчина вирішила до ночі перечекати у сараї. Якщо зараз вийти надвір, сусіди запідозрять щось не те. А пізно увечері знайде будинок, у якому «прописана», і там влаштується. По дорозі повинна натрапити на криницю і нап'ється води. Те, що немає їжі, її особливо не турбувало. Були випадки, коли вона без їжі трималась декілька днів. І дівчина знову заснула. Приснився Микола, про якого весь час думала. Ніби вони вдвох весною у Києві на Володимирській гірці. Поряд пам'ятник Володимиру Великому. А вона дивляться з висоти на широкий Дніпро. Який чудовий краєвид! Зелені острови, протоки, декілька білих вітрильників, міст Патона. Та Микола не відриває закоханого погляду від неї. І на душі невимовна радість від того, що вона поряд з коханим, якого так хочеться поцілувати. На цьому з жалем і прокинулася від сильного гуркоту потужного двигуна. Вона встала, трохи відчинила двері і в щілину з острахом побачила, як поряд провулком повільно проїхав грізний бронетранспортер з номером сто двадцять на борту.

Коли стемніло, втомлена від тривожного чекання Надія вийшла у провулок. Вуличного освітлення не було. Дівчина пройшла до основної дороги і повернула у напрямку до центра міста. Вона, з вивченої у Києві схеми міста, професійно пам'ятала, де знаходиться будинок, до якого її «приписали», і як до нього пройти. По дорозі не зустріла жодного прохожого. Місто ніби вимерло, хоч комендантська година ще не наступила. Лише один раз повз неї проскочила крита військова машина та на заході міста рідко стріляли гармати. Надія звернула на іншу вулицю. Ось і потрібний зруйнований будинок. Навколо теж усі зруйновані. У дворі криниця з причепленим до мотузка відром. Дівчина вкотре за добу проковтнула слину і швидко витягла відро води. Нарешті з насолодою прямо з відра напилась. Втома зразу ж відійшла. В дворі маленька літня кухня. Саме там, як сказав полковник, потрібно їй влаштуватись. У місті працював зв'язковий, на дані якого посилався полковник. Надія зайшла до кухні. У п'ятні розгледіла: подалі від дверей стоїть ліжко і столик. На столику лежить ніж, з десяток великих помідорів, яблука, груші і наповнений пакет. У пакеті-буханка хліба та загорнута у прозору плівку суха ковбаса, шинка. Втамувала перший голод. Їла з таким апетитом, ніби давно не

пробувала помідорів і ковбаси. Потім сіла на ліжко, притислась спиною до стіни і заплющила очі. Потрібно було детально продумати свої дії на завтра.

«Десь поряд повинен бути мій коханий Микола. А я уже другу добу у місті і нічого про нього не знаю. Де ти, милий Миколко? Що з тобою? Відчуй, що я прилетіла голубкою до тебе, і зітхнеш з полегшенням. Уфологи впевнені, що інопланетяни спілкуються одне з одним думками, не говорячи вголос жодного слова. Чому наші академіки не придумали щось подібне для контррозвідників? Стало б значно легше виконувати завдання. Ось мобільні телефони ж придумали. На курсах інструктор колись казав, що на самому початку мобільниками користувались шпигуни і розвідники. Лише з часом ними стало користуватись цивільне населення. Був би у Миколи мобільник, я б швидко його знайшла і допомогла. Та потрібно забути про такі мрії. Завтра вранці поблизу комендатури буду прогулюватись, вдаючи повію. Не може бути, щоб хтось не зацікавився такою гарною дівчиною, як я. До інтиму постараюсь не доводити. Та на всякий випадок пігулки потрібно буде випити. Презервативи надійні теж у сумці є. Така наша служба. На які жертви приходиться іти контррозвідникам, щоб виконати завдання! Мені присвоїли звання старшого лейтенанта після того, як на прийомі в одному з іноземних посольств я у приватній розмові з другим секретарем посольства на дивані записала на диктофон розповідь про плани його країни щодо нашої держави. Ми лише почали мило цілуватись. Та я попросилась до жіночої кімнати і через декілька хвилин вийшла на вулицю. Миколі про цей випадок ніколи не розповідала. Ще подумає, що я розбещена особа. Може нічого не сказати. Та тоді прощай кохання! Але ж мені потрібно буде причепуритись, щоб виглядала відповідно. Зачіска у мене коротка. Просто причешусь. Брови і губи підмалюю. Нігті на руках підріжу. Куртка та штани імпортні. Ніби не порвала. Подивлюсь вранці, чи не забруднила їх біля танків. Сумочка дуже сучасна. Камінцями здається не порвала. А ось кросівки поношені. Де взяти кращі? Прийдеться зайти до магазину. Ще необхідно подивитись, чи працюють банкомати. Може незабаром потрібна буде певна сума грошей».

Надія з'їла ще одну помідору з хлібом і вляглась спати, щоб добре виспатись і завтра виглядати якнайкраще.

Біля дев'ятої години ранку Надія купила у кіоску білі кросівки фірми «Адідас» та білі шкарпетки, перевзулась. На ногах стрункої, спортивного складу юначки вони виглядали бездоганно. Вдаючи безтурботну дівчину, помахуючи сумочкою, вона пішла до центру. Саме там розмістилась комендатура. Надія повільно пройшлась декілька разів повз сіру будівлю, на якій розвівався прапор ДНР, потім сіла на лавочку через площу навпроти. До будинку під'їжджали легкові та вантажні автомобілі з військовими номерами, заходили і виходили поодинокі люди. Та дівчиною, яка час від часу прикладалась до невеликої пляшечки кока-коли, до дванадцятої години ніхто не зацікавився. Хоч вона знову пару раз пройшлася перед будинком. Саме о цій годині з комендатури почали виходити люди. Військові і цивільні.

«Обідня перерва, - здогадалась Надія. - За московським розкладом живуть. У нас зазвичай перерва в час дня. А тут постійно очікують команд з Москви. Навіть за цим, на перший погляд, незначним фактом можна зробити висновок, що на Донбасі воюють багато російських військових. Потрібно про це доповісти полковнику. Звичайно, від тутешніх колишніх бандитів, випущених зараз з тюрем, на полі бою толку зовсім мало. Вони служать, як кажуть, гарматним м'ясом. Багато з них швидко про це розуміють, втікають з військових частин і беруться за свою звичну «роботу». «Конфісковують» дорогі автомобілі і продають у Росії, переоформляють на себе залишені біженцями квартири, грабують з банкоматів пенсії, які присилають з Києва місцевим жителям. Добре, що згадала. Потрібно подивитись, чи працюють у місті банкомати. Поки що не попадались на очі. Ось до мене прямує високий, порівняно молодий військовий. Потрібно зосередитись та привітно його зустріти».

- Ви когось чекаєте? – запитав русявий молодик.
- Може й на вас, - з посмішкою відповіла Надія.
- Саме про це я й хотів узнати, - військовий присів на лавочку. – Мене звати Олег. А вас?
- Антоніна, - протягла йому руку Надія, - будьмо знайомі.
- Антоніна, можна Тоня? Наш комендант дуже суворий і не

дозволяє таким дівчатам знаходитись біля комендатури. Просто вас не встигли попросити піти звідси. Місцеві дівчата про це знають. А ви не місцева?

- Як не місцева? Живу на Жовтневій сама. Раніше таким промислом не займалась. А коли снарядом зруйнувало будинок і закінчились гроші, вирішила підзаробити, - відверто сказала про свої наміри військовому.

- Тепер будете знати, що краще клієнтів вам ловити на залізничному, чи на автобусному вокзалах. Тому рекомендую зараз швиденько піти звідси. Прийдете біля п'ятої години під кінець робочого дня. Може щось у вас і вийде.

Молодик піднявся і пішов геть..

«Не вийшло зараз, прийду під вечір. Дійсно, я за відсутністю досвіду й не подумала. Хто під час робочого дня має на це час. Тим більш серед працівників комендатури. Даремно заробітну платню нікому не платять. У кожній професії є свої тонкощі. Тут десь поблизу повинно бути кафе, чи ресторан, у якому вони харчуються. Піду теж пообідаю, а то у животі починає смоктати. Тим більш, що може прийдеться «попрацювати» і у ресторані. Там потрібного клієнта можна зловити. Якщо не зараз, то увечері. І вулиці навколишні подивлюсь. Схему міста я ніби добре вивчила. Та наяву воно пізнається значно краще. Може прийдеться у темноті добиратись до свого помешкання, то щоб не заблудитись. А на вокзалах необхідного клієнта не зустрінеш. Мені ж потрібен той, хто може щось узнати про Миколу. І часу у мене багато на це немає. З коханим кожної миті може статись непоправиме. Діяти буду надзвичайно обережно, але без затримки».

Дівчина пішла у напрямку автовокзалу і через метрів триста підійшла до кафе «Зустріч». З порогу побачила, що у порівняно великому залі майже усі десять-дванадцять столиків були зайняті. В повітрі витав тихий гомін розмов. Від барної стійки чулась спокійна музика. В основному обідали військові. Цивільні, напевне, в обідню перерву ходили поїсти додому. Надія підійшла до стійки, запитала у хлопця-бармена меню. Той мило усміхнувся і показав рукою на край стійки.

- Сідайте за столик. Вас обслужать.

Дівчина прочитала меню, сіла за вільний дальній столик

обличчям до зали. Хвилини через десять підійшла офіціант, прийняла замовлення. За п'ятнадцять хвилин Надія уже обідала. Спочатку салат зі свіжої капусти. Потім суп харчо, який був трохи переперчений, але смачний. Другою стравою були рибні котлети з картопляним пюре. На десерт стакан свіжого мандаринового соку. Вона їла повільно, щоб роздивитись відвідувачів. За сусіднім столиком зліва сиділо четверо середнього віку військових баз видимих ознак, що вказували б на їх звання. Вони більше дивились у тарілки, час від часу перемовляючись незначними фразами. З іншого боку обідали троє, теж у військовій формі. Два молодики і дівчина, яка часто на тихі репліки хлопців сміялась. Прямо попереду боками до Надії сиділи чоловік років п'ятдесяти у спецівці військового техника і молода жінка. Вони жваво розмовляли. До дівчини долітали лише деякі фрази. Прислухалась.

- То кажеш, хтось насипав у баки піску?

- Так. Прийшлося майже весь день ремонтуватись. Приїхав розлючений комбат. Дуже сварився на ротного. Грозив позбавити офіцерського звання. Адже не було виставлено караул. І про це хтось доповів комбату. Наступ наших був запланований на сьому ранку. Все зірвалось. Без танків нічого робити. Укропи їх перестріляли б з кулеметів. Під вечір ротний сказав, що наступ перенесли на шосту ранку завтра.

- Так ми зможемо поспати у мене? - стишила голос зраділа молодиця. - А то коли ще зустрінємось.

- Звичайно, мила! – погладив її по щоці усміхнений чоловік. – Танки уже стоять на позиціях. Нас автобусом відвезуть на передову о четвертій ранку

«Завтра наступ бандформувань ДНР! – затремтіла Надія. – Потрібно терміново телефонувати полковнику. Ще є час нашим підготуватись. Добре, що я насипала у танки піску. А тепер зайшла у кафе. Це не випадковість, що я почула про наступ. А, як наставляв майор Григорій Петрович, продумана робота контррозвідника».

Надія не доїла страви і спокійно вийшла з кафе. Відійшла подалі у сквер. Оглянулась. Довколо нікого близько не було. Вона витягла телефон, набрала полковника і без привітання до головного:

- Завтра о шостій ранку від Іловайська почнеться наступ бойовиків. Тільки що почула розмову в кафе.

- Молодчина! Про Миколу є щось?
- Шукаю підходи.

Полковник вимкнув телефон. Довго розмовляли не можна.

Надія відчула полегшення від того, що вдалось вчасно доповісти про такий надзвичайно важливий план ворога. Але зразу ж у голову повернулось завдання, з яким її послали до міста. Миколу потрібно якнайшвидше виручати! Ще ж нічого не зробила, щоб йому допомогти. Вона повільно пішла далі до автовокзалу, розглядаючи прилеглі вулиці та провулки. Скрізь панував безлад, який свідчив про недавні запеклі бої. Багато будинків були зруйновані, на узбіччях зустрічалась розбита, чи навіть спалена військова техніка: танки, бронетранспортери, автомобілі. Людей бачила мало. В основному це були військові. Біля зруйнованих будинків майже нікого не було видно. У дворах рясно вродили червонобокi яблука, на деревах зеленіли пізні груші, звисали важкі грона перестиглого синього та світло зеленого винограду. Та їх ніхто не збирав. Повалені вибухами огорожі не відновлювали. Видно було, що більшість місцевих мешканців боялись висовуватись з будинків, чи навіть покинули місто. Кількість біженців до інших областей постійно зростала. Україна важко стогнала від навали озвірілого «старшого брата», що хизувався і залякував увесь світ новітніми смертоносними кулеметами, гарматами, танками, ракетними комплексами «Ураган», «Сатана», «Смерч», «Бук». Погрожували навіть застосуванням тактичної атомної зброї.

Страшна руїна охопила ще недавно квітучий, Донбас! Колишній майор КДБ Путін хотів показати, що після Грузії, Осетії, України така участь чекає кожного сусіда імперської Росії, який піде наперекір її політичним планам. Любою ціною повернути під своє крило колишні республіки СРСР – основна мета цього кадебіста. Його політичні погляди та методи їх втілення у життя не відрізняються від варварських методів СРСР, який допоміг розв'язати і військово підтримував страшні громадянські війни у Китаї, Кореї, В'єтнамі, Конго, Камбоджі, Авганістані. Видатний чех Вацлав Гавел сказав: «До влади в Росії прийшла шайка кадебешників і мародерів. Це новий тип диктатури, небезпечний уже однією своєю непомітною формою».

На автовокзал маршрутки заїжджали рідко. У самому приміщенні було пусто. За віконцем самотньої каси сиділа сумна жіночка. Надія, щоб на неї не звернули особливої уваги, запитала, чи ходять автобуси на Донецьк. Касирка відповіла, що сьогодні уже автобуса не буде. Може заїхати якась, не передбачена за новим розкладом, маршрутка. Та на це розраховувати важко. Запропонувала прийти завтра зранку.

Дівчина повільно повернулася назад паралельною вулицею і зразу після п'ятої години пройшла перед комендатурою. З будинку вийшов той самий русявий Олег разом з середнього зросту чорнявим хлопцем. Русявий щось сказав супутнику, показав очима на дівчину і вони зупинились перед Надією.

- З вами хоче познайомитись мій колега.

- Тоня, - простягла руку дівчина, - дуже приємно.

- Всеволод, - з посмішкою потис руку хлопець. - Давайте трохи прогуляємось, а то стомився так, що мушки в очах літають.

- Ви молоді, гуляйте, а мені потрібно додому, - сказав на прощання Олег і повернув на іншу вулицю.

- Якщо ви не проти, то заїдемо до кафе повечереємо. Тут недалеко. На пустий шлунок гуляти не хочеться. Ви працюєте у наших структурах? - запитав, коли Надія погодилась на пропозицію.

- Працювала у швейній майстерні, - за легендою розповіла дівчина, - та майстерня декілька місяців тому закрилась. Тепер шукаю роботу. Потрібно ж на щось жити. Батьки померли. Живу сама у батьківській хаті, яку укропівський снаряд зруйнував. Брат кілька років тому поїхав на роботу до Харкова. Ці укропи якісь недоумки. Хіба можна стріляти по мирних жителях?

- Вони не лише стріляють по будинках, а й засилають сюди своїх шпигунів. Нам один попався. Каже, що недавно мобілізований. Мов, ще й не встиг постріляти. Назвався Тимощуком. Та ми вияснити: такого з села Вінницької області не мобілізували. Уже допитували його із застосуванням особливих засобів. Мовчить. Але у нашого слідчого німий заговорить!

- Ось уже й кафе! - ніби зраділо тремтячим голосом дівчина, вдавано не проявляючи ніякої цікавості до розповіді про шпигуна.

«Це ж мій коханий Микола! Саме під таким прізвиськом його послали на завдання. Невже я зразу попала на потрібну людину?»

Цей Всеволод мені може допомогти. Як поводити себе, щоб не викликати підозру? Потрібно бути надзвичайно обережною».

У кафе народу було зовсім мало. Всеволод взяв пляшку коньяку, замовив закуску. Вони сіли за столик подалі від інших відвідувачів. Офіціантка принесла салати, нарізаний голландський сир, шинку.

- Пропоную випити за знайомство, - налив у чарки Всеволод. – Я один у цій дірці пропадаю, а тут живе така славна дівчина. Де ви були раніше? У мене ж кожен день один маршрут: квартира-комендатура, комендатура-квартира. Мозок може поїхати.

- Я теж рада нашій зустрічі. Вдень потроху наводжу лад на зруйнованій садибі. Обриваю яблука, з винограду, як колись батько, хочу зробити трохи вина. А вечорами сиджу одна, мов перст. Тепер хоч наговорюсь з вами.

Вони випили по другій. На третій чарці Всеволод запропонував випити «на брудершафт». Надія погодилась. Випили, поцілувались і перейшли на «ти». Дівчина на самому початку непомітно проковтнула потрібну пігулку, соромливо пила потроху. А ось Всеволод уже захмелів.

- Допоможи мені влаштуватись на роботу. Яка у вас зарплатня? – почала готувати ґрунт для подальшої розмови дівчина. – Я згодна піти навіть прибиральницею. Брат давно грошей не присилає. По мобільнику сказав, що до нас поштові переклади не приймають.

- Зарплатня велика у військових, що беруть безпосередню участь у бойових діях. А у цивільних дуже мала. Та й прибиральниці у нас давно є.

«Видно, у нього не дуже густо з грішми, коли взяв дешевий коньяк, а мені навіть вина не замовив, чи солодкої води. І закуска не вищого класу. Потрібно переходити до розмови про Миколу. І зразу пропонувати гроші. Вони усі сюди прибули, щоб заробити. Хто підставлятиме голову під кулі даремно? Ідейних між військовими дуже мало. Особливо, сказав наш полковник, серед п'яниць росіян. Он як цей Всеволод швидко перехиляє чарку за чаркою. Коньяку залишилось на дні».

- Ти казав про укропівського шпигуна Тимощука, - пересіла ближче і тихо на вухо дівчина. - Ніби знайоме прізвище. Може Тамощук Микола?

- Хіба не все одно? Може й Тамощук, та Микола точно, - теж

тихо хлопець. - Давай краще я візьму ще пляшку горілки. Щось цей коньяк не сподобався.

Всеволод був уже добре на підпитку. Але замовив горілку і налив повні чарки.

- Ще по єдиній і підемо додому, - дивився трохи посоловілими очима захмелілий хлопець.

- Зачекай, якщо Тамощук Микола, то це мій однокурсник з бухгалтерського технікуму. Ми колись навіть зустрічались і цілувались з ним. Ще рік тому працював десь у Новочеркаську Ростовської області. Високий, чорнявий, довгуватий ніс.

- Точно він! То ти його знаєш?

- Звичайно знаю. Який з нього шпигун? Він директора технікуму так боявся, що завжди тікав за навчальний корпус. Хлопці з нього сміялись. Ви можете замордувати невинну людину. Я за нього ручаюсь, - схопила за руку Всеволода дівчина.

- Тут твого поручительства мало. Що, ми його просто так випустимо? Нас начальство не зрозуміє.

- У мене є сховані на чорний день гроші. Недоторканий запас. Дам десять тисяч гривень. Лише відпустіть його.

- Десять мало – загорілись очі у Всеволода і він зразу трохи протверезів. - Це ж менше тисячі доларів. Пошукай двадцять. Він буде твоїм уже сьогодні. І кохайтесь собі на здоров'я.

- Двадцять немає, є п'ятнадцять. Лише відпустіть його. Так шкода Миколку. Ми були у групі мов одна велика родина.

- Принось зараз гроші і забереш свого Миколку, - зовсім тихо на вухо прошепотів Всеволод. - Чекатиму тебе на лавочці проти комендатури.

Надія швидко пішла до «свого» будинку, де сховала гроші у розваленій частині під двома цеглинами. Уже стемніло. Людей на вулиці майже не було. З пів дороги побігла.

«Лише б цей Всеволод не передумав! – билось постійно у голові. - Та очі у нього зразу ж загорілись, коли я сказала про гроші. Чула по телевізору: наших полонених викупляють. Але що самій прийдеться цим займатись, ніколи не думала. Я б себе продала цим бойовикам, лише б Миколка вийшов на свободу».

Загорнуті у стару газету гроші лежали на місці. Дівчина схопила їх і бігом до комендатури. Лише на підході перейшла на швидкий

крок. Сумочку з грішми залишила поряд з комендатурою у скверику під деревом. Всеволод сидів на лавочці, курил. Часто дихаючи, схвильована Надія присіла біля нього.

- Давай гроші! – чоловік зразу до дівчини.

- Приведи Миколу і одержиш гроші. Покупець повинен бачити товар, - тихо через силу розсміялась Надія.

- Тоді зачекай.

Всеволод піднявся і, похитуючись, пішов до комендатури.

Повернувся вдвох з Миколою хвилин через двадцять. Надія уже вся знервувалась. Микола повільно тягнувся освітленою площею трохи попереду бойовика, тримаючись правою рукою за бік. Ліва рука безсило звисала донизу. Голова була опущена. Бойовик тримав руку у кишені. Та дівчина не звернула на це уваги. Вона піднялась і усім єством линула до свого коханого, не зводила з нього очей. Той зупинився поряд, не підводячи голови.

- Де гроші? - вимогливо до дівчини бойовик.

- Зараз принесу.

Надія швиденько принесла гроші, віддала Всеволоду, взяла Миколу за руку і рушила з місця..

- Стояти! - гаркнув Всеволод. Надія здивовано побачила направлений на неї револьвер. - Полонений залишиться зі мною. А ти швидше тікай звідси, поки саму не заарештували!

«Відчувала, що удача може в останню мить залишити мене, - з гіркотою промайнуло у голові контррозвідниці. - Все йшло до цього часу напричуд вдало. Так не буває. Але не здавайтесь!»

- Он за вами хтось іде, - відвернула увагу бойовика дівчина і, коли той здивовано повернув голову до комендатури, вона ногою вибила револьвер з руки Всеволода. Потім зразу ж щосили поціпила його іншою ногою у живіт. Хлопець зойкнув, зігнувся навпіл, впав на асфальт. Надія швидко схопила револьвер, двічі сильно вдарила ним бойовика по голові. Той затих. Микола стояв мовчки, ніби його все це зовсім не стосувалось.

- Мерщій тікаймо! - тихо сказала дівчина. Вона схопила Миколу за руку та рішуче потягла коханого за собою.

Юнак ніби прокинувся, тихо простогнав. І темна вітряна ніч

швидко поглинула їх, рятуючи у вузькому зеленому боковому провулку буремного Іловайська.

А ми тую червону калину підіймемо.
А ми нашу славу Україну розвеселимо...

Кінець першої книги. Вересень 2015р.

З М І С Т

1. Біженець з Донбасу	5
2. Сепаратист	58
3. Контррозвідники.....	80

Літературно-художнє видання

ПОЛОВИНЧУК Валерій Павлович

ВСЕ БУДЕ ДОБРЕ

ОСТАННЯ РУЇНА

Р О М А Н

Книга перша

Технічний редактор і коректор О.М. Борисова

Вінниця.

Віддруковано ФОП Легкун В.М.

Наклад 500 прим. Тел. 527-827

A close-up photograph of a hawthorn branch. The branch is covered in numerous bright red, round berries. The leaves are green and serrated. The background is a clear, bright blue sky with a few wispy white clouds. The lighting is bright, suggesting a sunny day.

Про кохання та сьогодення України у черговому романі академіка В.П.Половинчука. Повісті «Від хулігана-пастушка – до академіка», «Закоханий хабарник», «У кожного своя доля», «Любов педагогічна», «Учитель танців», «Сміються, плачуть солов'ї» та романи «Любов зла – полюбиш...», «Цвіте Софія», «Червоне – то любов», «Небесний сектор» опубліковані у 2010-2015р.р.